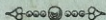

ივედი

1882

წელიწადი მეორე

№ IV, აპრილი.

თბილისი

მ. როჭინიანცის და კ-⁰ სტამბა.

1882

აპრილის წიგნის შინაარსი:

- I. განთიადი (ჩრმანო) უაქროსი.
- II. გამქლავნება და გამოწვევა
(ლექსი) მორიელისა
- III. სიტყვა და საქმე უბედისა.
- IV. დედის ნუგეში პატარა გლეხს
(ლექსი) თ. კვალითელისა.
- V. ხალხური ლექსები
- VI. საქართველოს მოკლე მათი-
ანე. (გაგრძელება) მოსე ჯანაშვილისა.
- VII. კორრესპონდენცია სურამი-
დგან. გობრონ-ლიხელისა.
- VIII. პოლიტიკური ცხოვრებიდგან ცაჯალასი.

სახელმწიფო იდეალი. — მისი ნაკლულევანება. — გასწორების სა-
შუალება. — რათ ამოიღო ხმა „მეოთხე წოდებამ“, ანუ მუშა ხა-
ლხმა? — ნიმუში მეოთხე წოდების მოთხოვნილებისა. — ირლანდიის
საქციელი. — მიზეზი ამ ნაირი მოქმედებისა. — რა ნაირ გარემო-
ბაშია „მეოთხე წოდების“ საქმე რუსეთში? — ამ სახელმწიფოს
წესდებულება „შენსწული“ პირების გამო.

პრ. მ. მ. მ. მ.

ი მ ე დ ი

სალიტერატურულ და საპოლიტიკო

ჟურნალი

წელიწადი მუდრე

~~12/11~~

FL 10911

№ IV, აპრილი.

თბილისი

შ.დ. როტინიანცის და კომპ სტამბა.

1882

საქართველოს
საბჭოთავო
განმანათლებლო
სისტემა

0266

საქართველოს მატარებელი

თბილისი

საქართველოს

საქართველოს

Дозволено цензурою 18 Апрелья, 1882 года, Тифлисъ-

გ ა ნ თ ი ა ღ ი .

(რომანი).

თავი I.

მუხა-ერუელ მღვდელს, მამა ნიკოლოზს, დღე-ღამე აღარ სძინავს სისარულით და მოუთმენლად მოულოდნელა ქალაქიდან «გურს» შესრულებული შვილის დაბრუნებას. ეს ყველაფერში ჩუმა და ცხვარით ჭკვიანი სულიერი მამა სშირად დაიტრანასება და ხელმე ხაფხში: ხემისთანა ბედნიერი შვილი ჰქნები დუნიაზე არავის ეყოლება. ნასწავლი ხომ არის და აი ამ მამისში «გურსს» დაასრულებს, ანაფრანს ჩაიცვამს და მეორე დღეს ბლადონინობას მიიღებს; ამა ჩვენ საბლადონინოში იმაზე ნასწავლი რამეელი მღვდელი მოიპოვება? იტყოდა ხელმე ის.

—ღმერთმა აბედნიეროს, მამაო, კაი ემაწვიდია, ტყუილი არ არის! ამა, ისე პატარა და მღვდელი?! უმასუხებდნენ ხელმე ამ დროს გლეხები.

სხვა გარშემო მღვდლებს კი შერდათ ნიკოლოზ მღვდლის შვილის «გურსას» შესრულება და ერთმანეთში სშირად იტყოდნენ ხელმე: სულ-ქონიანი ნიკოლოზს მღვდელი თითონაც კარგაა, ანდა შვილი ეგურთება მღვდლათა და ცარიეკი შიიტანენ

რჯანში, ან მამინ მკათ წინ კილა დაუღებოთ ამ სახლადრჩი-
 ნაში? თუმცა მამა ნიკოლოზი იმათ არას უშაკებდათ, მაგრამ
 ჩვენი ხალხის გულის-მხიდაობა გვაუწყებს: „მღვდელი მღვდლის
 მტერია“. გასათხროვარი ქალების პატრონი მღვდლები კი მო-
 წიწებით ექტოვდნენ მამა ნიკოლოზს, თვითრეული მათგანი
 თიქრობდა, ეგებ შვილისთვის ჩემი ქალი ითხოვსო. შობს
 იყო გაკარდნილი ხმა ნიკოლოზ მღვდლის შვილის მალე
 «გუჩსოვნიკობისა» და უველა ქალის პატრონი იბაღს კარის
 დირესთან მადგომილათ სთვლიდა, რადგან «გუჩსოვნიკზე»
 უდიდესი და უგარესი, მერე მსუქანი რჯანის შვილისა, ს-
 სიმო, თავადების წრეს გარეთ, აღარავინ მიახნათ სოფლებ-
 ში. ხშირად გაიგონებოთ აქ ამ ნაირ სახივარს, რომ „გუჩ-
 სოვნიკს“ უწინ რც-და-ათ თუმან იფულს ჩათუვლიდი და მამინვე
 შეიერთავდა ქალსაო, ესლა კი გათუგდა წუთის სოფელი, ასსაც
 აღარა სჯერდებიანო.“ ბევრი გასათხროვარი ქალი იხდა ფულე-
 ბით სოფელში და ელადებოდა «გუჩსოვნიკს». აგრეთვე ესლას
 სოფლებში, სდაც ზოგმა „გუჩსოვნიკი“ «ნასწავლად» შეცვალეს
 და ხშირად გაიგონებოთ, თუ არა „ნასწავლს“, ესა-და-ეს ქალი
 არავის ირთავსო. ბევრიც იმხინჯებდა ამ ღოდინში ხნოვანებით
 რდესმე ცოცხალ ახალ-გაზრდის სახეს...

— ჩემი სიმნო ამას-და ამას ირთავსო, დაჭერიდა ხოლმე
 ტუევილ ხმას გაზვიადებით მისი დედა, გულ-კეთილი ნიკოლოზ
 მღვდლის ცოლი, ანანა და ქალების დედებსაც, როგორც თვით
 ქალებს, ამ სიტყვებსუდ წელები და გულები სწყდებოდათ ხოლ-
 მე. ზოგჯერ სიმნოს მაგიერათ, „სიმონ მღვდლათაც“ იხსენიებ-
 და ხოლმე ანანა თავის შვილს, ისე მოქქონდა იმითი თავი და ისე
 იმედნეულბოდა მის გამღვდელებსუდ. საწყალი ანანა თავის დღეში
 ვერ მიათიქრებდა, რომ მისი სიმნო მის დღეში მღვდლბოს არ

ინდომებდა და მის აჩენილ ქალს არ შეეძლოდა! ან გი რა-
 გორ წარმოადგენდნენ გინდ ანანა, გინდ თვით მამა ნიკოლო-
 ზი, რომ მათი საუკარკელი სიმონ იმათ «წრისოდს» არ ინდო-
 მებდა, რომ ის მუდამ წირვა-ლოცვასუდ არ მოიხსენიებდა იმათ,
 სიკვდილის შემდეგ, და უფრო, რომ იგი სასულიერო წოდებას
 თავს დაანებებდა!! ამისი გაგონება და მათი სიკვდილი ერთი
 იქნებოდა და შეიღისაგან სიკვდილს, თქვენგან არ მივირის, აბა
 ვინ მოკლავს?! არც სხვა მასი ნათესავები მოიხსენებდნენ ამ ამ-
 ბავს გულ-ადუშეოთებლივ, უტრემლად, მეტადრე ხნიყნი დე-
 და-ბერნა, რომელნიც, ვინ გამოსთქვამს, რა ნაირათ იმედუ-
 ლობდნენ სიმონსაგან წირვა-ლოცვასუდ თავიანთ თავის მოხე-
 ნებას!! რამდენ-ჯერ დაუკვირნიათ იმათ ეს სოფლის ბებერ დედა-
 გაცემში და იმათაც ამოცხვრათ უთქვამთ: „ახ, ნეტავ თქვენ
 ნეტარებასა“!

თითქმის ყოველ-ღამე, როცა ჩუქულებისამებრ გრძელ ტა-
 ხტსუდ თავში გაიშოტებოდა ხოლმე მამა ნიკოლოზი და ბო-
 ლოში მისი მეუღლე ანანა, სანთლის გაქრების უმაღვე, ჩამთა-
 გდებდნენ ხოლმე ღაზარაკს თავიანთ სიმონსუდ: თუ როგორ გა-
 დისდიან მის ქრწილს, როგორ დაუთმობს სიმონს მამა-ზაზის
 «წრისოდს» მამა ნიკოლოზი, სხვას თვალები როგორ დაუდგება
 და სხვა... ვინ იცის, რას არ აქნევიანებდნენ ხოლმე საწყალ
 სიმონს. ამას ყველას ხმა-მადლად აწყობდნენ, ბოლოს უნებ გე-
 თილი ანანა ჩურჩულთ გაჭკილავდა ხოლმე რომელიმე მკვდლის
 ცოლს, მკვდელიც ჩუმის და საიდუმლოს ხმით გვერს დაუგრა-
 და, მკვდლის ცოლის შემდეგ იმის ქმარსაც გადასწვდებოდა,
 მეტი სიმონს ამ ღაზარაკში უჩივიოთ წამოაყენებდა. ხშირად,
 ასე საიდუმლო ხმით შუა ღამემდის იჭროვანავებდნენ ხოლმე;
 ვინ მოსთვლის, რამდენ წუმპეს შეაჩხვებდნენ, რამდენ წვრილმა-

ნებს შეეხებოდნენ, სულ კი ჩუროსულით, თითქმის მიტომ, რომ ქვეყანამ ჩვენ «საჭირო» ლანაწაკას უფრო ან უკიდრს, თუმცა ამათ აწაკინ განბუდავდა და განკეთ განადრული მთვარის მეტი მათი მსმენელი აწაკინ იყო ..

ამ ლანაწაკათ სშირად განიგანებდით, გულ-კეთილი მამა ნიკოლოზისაგან. თავის მრკვლას თავ-გადანსავალსკედ ლანაწაკას თავის მეუღლესთან. ის ხშირად უამბობდა ხოლმე აწანას, თუ რა სანადობისა ესა-და-ეს გლეს-კანცი, ან ქეჩივი თავის ობ-ლებით, თუ როგორ სასწაწათ და უნატრონათ დალია სული რომელიმე მის სამრკვლას გლესმა, ან — თუ სასამაროლში დევ-ნით როგორ დაიღუპა ესა-და-ეს შეგომუნი... რაცა ამეებს ამ-ბობდა ხოლმე ის, ამ შემთხვევაში მართლაც კეთილი სულიერი მამა, მისი ცოლიც თანაუგრძობობდა ხოლმე ამოცხვრით საბრა-ლო მსხვერპლებს. ამ რც-და-თუთხმეტის წლის მღვდლს და მის გამონდილ მეუღლეს ხაღხის გაჭირება, გლეს-კანცის ბედი და უბედობა თავისი თვალთი ჭქონდათ წანახი, იმიტომ გლეს-კანცობა მათ სულითა და გულით უუკანდათ და მათი ტევილი, თუ ვაება ამ კეთილი ცოლ-ქმარის გულსაც ამტეიუნებდა — ავაუბ-და. მშვენიერი ენითაც დაჭხატაკდა ხოლმე ხაღხის მწუხარებას ეს სულიერი მამა. ხაღხიც მათში თავის გვერდსა და სისსლ-სა ჭგრძობდა და ყოველ გაჭირებას მას შეჭსნიოდა. ღვთის წინაშე, აწანაც და მღვდელიც სულს ან დაიშურებდნენ გაჭირვე-ბულის საშველად.

თავი II

მოლოდინსაც მკელი ბოლო და ჩვენ ნანცობ ცოლ-ქმარს «კუჩს» შესრულეპული სიმნო მკუვიდათ. ეს იყო ერთი იმ სე-

მინარქიელთაგანი, რომელსაც გეგო სწავლის გემო. ეს უწი-
ნოდ ისე ვერ გასძლებდა, როგორც უსუნთქველათ. ერთის სი-
ტყუით, წიგნის კითხვაში იღრჩობდა თავს. სწავლის სიუვარუ-
ლის შემდეგ ხაფხის სიუვარულს ეჭირა უმთავრესი ადგილი იმის
აჩსებაში. ხაფხის შვილი იყო, ხაფხში აღიზარდა და მამისაგან
გძმობით ნაამობი სურათები მატარაობიდან ენერგებოდნენ
მას გულში და აღვიძებდნენ მასში ადამიანურ ტრესებს... ეს
ეს მოვიდა — მუხაყრუს იმ განზრახვით, რომ მამა ნიკოლოზსი,
რადგან გროშებს აგულებდა მას, როგორც დაეყოლიებინა თა-
ვის უნივერსიტეტში გაგზავნასეუ და ფუფუნების ძველსეუ. თან
მოიტანა მრავალი წიგნები და მოსვლის უმაღლე ჩაუყდა მათ,
რომ საუნივერსიტეტოთ მომზადებულყო.

მისი დედა, ანანა, მოსვლის უმაღლე, ერთი კი გადაკვიპა
თავის სიმნოს, მაგრამ ამის შემდეგ კი თითქო დაღონდა — გულმა
შეუტყო საბრალს... მამა ნიკოლოზსი, თუმც შვილის მოსვ-
ლის უმაღლე გამხიარულდა და დაუწყო მას გამოკითხვა სემინა-
რის ამბისა, თავის უწინდელი სემინარიალობაც მოიგონა —
«ღრმამტიკა», «რიტორიკა», «ფილოსოფია», «მისოლოგია» ის-
მიდა განუწუგეტლივ მის ლაზარეში. «ედინ ბოღ ვო სვიატოი
ტრინიტე» მოაგონდა მღვდელს და საოცრად წაუგითხა სიმნოს,
რასედაც სიმნომ ბუკრი იხარხარა. მაგრამ ცოტა-ხანს უკან კი
მამა ნიკოლოზსი მოღრუბლული ეუბნებოდა ანანას: «მარცხენა
თვალი შეუბნეს — ცუდი რამ გადაგხდებო.» სიმნოს საშინ-
ლად უუკარდა თავისი ცხვარივით მშვიდი მამა და დედა, იმით
წყენას მის დღეში არ იმდომებდა და ვერც კი იფიქრებდა, თუ
რამ ამოუსვჯელ დარღში ჩაჭერიდა ანანას და მამა ნიკოლოზსი,
როცა ის უარს გამოუცხადებდა თავის მღვდლათ გურთხევასეუ
და «სადღაც» რუსეთში წასვლას მოინდომებდა. სიმნო დაიძეუ-

ბუღი იყო, რომ ნუას ნუას ჩაგონებით, ამ ორი თავის განმ-
მავალაში, დაიფლავებდა მათ და განიმართავდა თულებით სჯე-
შეს. — უფუღოთ ხომ მას რუსეთისკენ ფეხის გადგმა არ შეე-
ღო, თუმც ჭეჩნდა გადაწყვეტილი: რაც უნდა მოხდეს — სწავლა
უნდა გავაგრძელო...

მამა ნაგულაძის ჩამდენივე ოთახი ჭეჩნდა. — ერთი მატა-
რის ოთახი სიმონს დაუთმო, სადაც სიმონი მოთავსდა და დაი-
წყო მზადება. მუდამ დღე დღით ანანა ფეხ-აკრეფით შევიდო-
და ხოლმე შეიღთან. დიდ-ხანს ედგა ხოლმე საქმეში ჩაუტყუ-
შელავებულ სიმონს ზურგს უკან და, რომ დაატყობდა ესა-
ჭო ცოტა შედგო, წყნარად ეტყოდა ხოლმე:

— სიმონ, შეიღო, წამო, ჩაი მზად არის, განა სულ უნდა
სწერო და იკითხო? თორემეტი წელია სწავლობ, აქამდის წით-
ვკერ შეასრულე სულ ყველაფერი?

ამას ეტყოდა ხოლმე ანანა ტკბილად, რომ სიმონს არა-
სწეოდა. ამის შემდეგ სიმონს ზირ და-ზირ ჩამოჰდებოდა
ხოლმე, გრძნობით და მუნჯათ უმხერდა თავლებში და ელოდა
მას-გის.

სიმონი ტკბილად ეტყოდა ხოლმე — მართლაც ამბობ, დედი,
მაცრამ არ გაგიგია, რომ სწავლა გაცს სიბერემდის არ მოს-
ჭარბდება? შერე აფერსიანათ მიატანდა — ას, ნეტავი ჩაი აქ შე-
მომიტანოთ ხოლმე და...

— არა, შეიღო, მამა შენიც შენ გულის — დამანებე მაგ წაგ-
ნებს თავი, ავან არ გახდე... მამა-შენი ამბობს, სიმონს ქვეყ-
ნაზე არა გამოეპარება-რა, სულ შეასრულა და შენ კიდევ სწავ-
ლობ?

სიმონი ამის შემდეგ დაჰმორჩილდებოდა ხოლმე და საერ-
თო სახელში გავიდოდნენ, სადაც ჩაისთან გაჩაქი, ნაფები, ცივი

დელაღი და დოქით ღვინო დაუხვდებოდა ხოლმე. ჩუნი ვა-
ლახობა ტახტზე ჩამომწვკრივდებოდა. სინო დაიწყებდა სხვებთან
გემრიელათ ჭამას და თან ესუმრებოდა მამა ნიკოლოზს, და სან-
ანანასაც. თუმცა გარკვე პირი ამ ღაპანაკში უგულოს ვერას
იპოვიდა, მაგრამ ანანაც და მღვდელიც სხვას ჭკრძნობდნენ. ისი-
ნი ცხადათ ამჩნევდნენ სიმნოს რბილ სიტყვას პასუხში მის თა-
ვიანთ გულისდგან გატაცკეკებას; ცხადათ ჭხედავდნენ, რამ ამ ამ
სიტყვებში რაღაცას მაჯას, რამ ამისი სული იმათ სულთან
დაძირებულა. მამა ნიკოლოზში რამდენ-ჯერმე მოინდომა პირის-
პირ სიმნოსთან მის «ბედზე» მოლაპარაკება, იმის გამღვდელებასედ,
ქარწილსედ, მაგრამ სული და გული ნებას არ აძლევდა, მის
რაღაცასი უშინოდა და ვერ გაკებდა. ამასვე ჭკრძნობდა ანანაც.

სიმნოს აზრი მუხაყრუში ჯერ არავინ იცოდა, ყველა მის
მღვდლობას მოელოდა.— შიგ მუხაყრუში საში მღვდელი სტხოვ-
რობდა: ერთი თვით მამა ნიკოლოზში, მეორე ამისივე ბიძა-
შვილი, ანლად სერენარია დასრულებული სოლომონ მღვდელი
და შესამე თუთხმეტის წლის ნამსახური მღვდელი, სემინარი-
ლივე და ცარიელი ღვარძლი, მამა ზაქარია. ზაქარია მტერი
იყო სოლომონისაც და ნიკოლოზისაც, ამათვე ურიგო ღაპა-
რაკს არსად გამოლევდა, თუმცა საწყალი ნიკოლოზში ამას არას
უშავებდა. სოლომონი კი იყო ტრახანა, ამპარტავანი, ასე რომ
თავისზე დიდი, ნასწავლიც კი და მდიდარი ღუნიაზე არავინ
ვიანნდა. რასაკვირველია, ყველა ეს იყო შედეგი მისი არაფრის
და არავისი ნახვისა, გარდა გარკვეულ წუთებისა.

გავიდა საში დღე და ჩუნი სიმნო იმავე მდგომარეობაში
იყო: ატეობდა, რამ ყოველ დღე ძალზე ძლებოდა და, ცოტა
არ არის, ნერვები უჩუჩუვდებოდნენ, ხალისი ელეოდა. მეოთხე

დღეს სიმონ კარსე დადიოდა და დანახა, რომ სოფელმონ
 მღვდელთან მასუფლიო სიმონოსთანვე სწავლა შესრულებული და
 სოფელმონის მეგობარი — სემინარიელი ნადიმე. ამისი სქელი პი-
 რის სახე, დიდი, სქელი და უტყვის თავე, ღორღ-ტუტუა-
 ვით ბუნსულა ცხვირი საშინლად სძაგდა სიმონს. სძაგდა მეტად-
 რე იმისი აზრები. ანუ — უფრო უზრუნა, იმისი ნატვრა თუ
 სემინარიის ბაღკონსე, თუ პატივებზე — მღვდელთ ჩქარა წასუ-
 ლიყო, ჩქარა გორგოტით გამომძლარიყო. ამისთანავე ნადიმეს
 „ვეთილ-შობილური ზიზღით“ სძაგდა სემინარიაში ყოველი
 მწიგნობარი, ე. ი. ის მოწაფე, ვანც გაკვეთილების კარდა სხვას
 რასმე კითხულა, ამიტომ ვერ წარმოიდგენთ, რა რი-
 გი ზიზღით აღიჭურვა ეს სიმონს წინააღმდეგ, როცა გაიგო
 რომ ეს უყანასკნელი დაუმეგობრდა ვილც სტუდენტებს, თა-
 ვულებლივ კითხულა სხვა-და-სხვა წიგნებს და, მერე უფრო
 უსამინელესი, — თითონაც სტუდენტობას აპირებდა!... სიმონს,
 რასაკვირველია, არ იამა იმისი ნახვა, რადგან იცოდა, რომ
 ეს სოფელმონ მღვდელს ყველაფერს ყირამადა უამბობდა და
 სოფელმონიც უფრო ყირამადავე მამა ნიკოლოზს შეატყობინებდა.
 როგორც სოფელმონა, ისე ნადიმე იმ სემინარიელების დასიღვან-
 იყვნენ, რომლებიც ყველა გაგონილს თავისებურ ნამატებით გა-
 დასტუმდნენ და ისეთ ჭიკრის აპქებდნენ, რომელშიაც კაცური აზრი
 არც კი იქნებოდა ხელში. მაგალითად, ამათანა ჯურა მოწაფეე-
 ბისგან აუვნენ დაკარდინი შემდეგი ხმები: ვითომც სემინარია-
 ში ერთი შავირდი ყოველ-ღამე მძინარა ადგებოდა ხელში, მთელ
 ბაღკონის ანშიებს შამოუვლიდა, ჭერებზე დადიოდა, ბაზარში
 გავიდოდა და მერე ისევ მძინარა ღოგინში დაბრუნდებოდა ხელ-
 ში. ეს რათ განდათ! ალს, ეშმაკს, მკითხავს, ხატს უპირველესი
 ადგილი ეჭირათ იმათ გულში. ცრუ-მოწმუნეობა, — მათი ხელაბა

იყო, და ამიტომაც, როდესაც ერთი იტყოდა, რომ ესა-და-ეს მოწაფე უკვლასე ნასწავლიაო, ამათი ჯურს შავიკვები გაავრცელებდნენ ამ სმას, გაასვიადებდნენ იმ მოწაფეს ისე, რომ მართლაც უკვლას ქებას დაუწებდა და იმისი სახელი სოფლებში მღვდლებ-დაკვებებშიც გავრცელებოდა. თუმცა ასეც რომ გამომგონებინათ ის ნაქები კაცი, ყოველ გვან კაცურ ნიჭს მოკლებული იქნებოდა. სიღინჯეს, სიამაზარტანეს, «დედულის თიფოსოფია», «თიფოსოფ კონტო», ანისტოტელ და მანდა თრასებს კი არ მოგვლებდათ სულ წმინდათ უადგილო ადგილას...

იმ საღამოს საკმარად დაღონებულნი ანთებდა თავის ოთახში სანთელს სიმნო, რადგან ჭეჭეობდა: ვაი თუ სოლომონ მღვდელმა და ნადიმე სქემე სრულებით გამოიფუტანო; მაგრამ რა კი შრომას შეუდგა, ყოველივე ეს დაკარგა თიქრებიდან. კარგა შესაძლებელი იყო, რომ ანანამ ჯურჯუტანიდან შეიხუდა შვილის ოთახში და, გასაოცრად, დანახა, რომ იმას სანთელი ისევე ენთოდა წაღებში იყო ჩაღრმავებული. გულმა არ მოუსკვნა, შეიშინა ჩუმათ შვილის ოთახში და ტეხილის ხმით უთხრა: ჯერ კიდევ არ გძინავს, შვილო?

— რაო, დედი? მიუგო სიმნომ.

— არა ღერი, შენ გენაცვალოს დედა. — ხომ არ გიშლი?

სიმნოს გული მოუღება ამ ქცევასე, ჭხედავდა, რომ შიში დედა იტანჯებოდა გამოუთქმელად. — რას დამიშლი, დედი, დაბძინდი, აი მეც ეხლავე გავიხდი და დავიძინებ. — ვაი დედა შევესარ, ტყუილი არ არის! როგორც სულ ჩემთვის სწუხნარ. ეხლა უბატონა ხომ არა ვარ, დედი, მე თითონ დავიძინებ — უთხრა ალერსით სიმნომ.

— შენ გენაცვალოს დედა შენი, შენ მეტი ვილა მეცა ამ ქვეყანასე, უთხრა ალერსითვე დედა და იქვე ჩამოჯდა ოდ-

ნავ ტასსკად. ახ, ნეტა ეს წიგნები რათ გინდა სიმნო, ნეტა ეს მაგებინა შიგ რა სწერია?!

შენ რათ გინდა, რამ იცოდეს! შენ ოჯახის საქმეც გუფობა, უთხრა სიმნომ.

— ბარემ კი იქნებოდა, მაგრამ ვინ მასწავლიდა... მაშ წავალ, სიმნო, შენ დაიძინე, საბანი კი კარგად დაიხურე — არ შეკვივდეს. უთხრა ეს ახანამ და წავიდა შინ

კარგა ხნის შემდეგ, გულმა ვერ მოუთმინა და ჯუჯუტა-ნიდგან კიდევ შიბნდა, საუღლოთ, კიდევ დაინახა, რომ სიმნო ისევ წიგნს უყდა. საწყაღმა თავი გაიქნა და მამა ხიგოლოს უთხრა:

— ჩვენი სიმნო, ადამიანო, ძაღვიან ბუკისა ვითხულობს; — ჯვარი კი აქაურობას და არ კი გაგიყდეს?!

— რას გადარეულ ხარ, ადამიანო, წიგნი კაცს როგორ გააგიჟებს? მაგას თავი დავანებოთ და აი ჩვენი ზურტას მღვდელი ეგნატე სიკვდილი პირს არისო, ღმერთმა ყოველი ქრისტიანი კი დაიფაროს, და რომ მოკვდეს, სიმნოს კი საქმე არ მოუყა?! მე შრისოდადგან აღარ გამოვალ, ეგეტ ზედვე მღვდლათ და ორი კაცა შემოვნიდავთ საჩხოს — ორი შრისოდი ხუმრობას?! მგონი შეუყრათ ვიცხოვროთ! ამ ნაირ ოცნებას შუა და შემდინ მიცნენ ცოლ-ქმარი, თუმც გული რაღაც სხვას ეუბნებოდათ და ერთმანეთსაც ამ «რელიგის» შეჩივლას ვერ უბედავდნენ.

თავი III

შეორე დღეს მართლა ჩვენ სიმნოს ამოუარდა სოფლომონ მღვდელი. კიდევ კარგია, რომ ეს შირდაშირ მამა ნაყოლოსთან

ან შევიდა. ამან ჯერ თავ-შეკავებით დაწყო გამოკითხვა სიმონის, მეტე პირდაპირ მიტეხ სული დარბეგებს და თითქმის ბანებლობასაც კი. სიმონ სტდილობდა გეგობინების რამე ამ უფიქრ კაცისთვის, მაგრამ ვერა გაგებინა რა. გაჯანკებულმა სიმონმა ეს უთხრა ბოლოს დროს: გთხოვ, მამა ჩემს ან გაგებინო, მე დამაცა, თითონ უნდა უთხრა... მაგრამ მანაც აკეთმა უსიამოვნობამ ან ჩაიარა: მამა სოლომონი მალ-მალ ამოუკანდებოდა ხოლმე სიმონს და დაუწყებდა დარბეგებს ისე, რომ ყოველთვის საქმე გაბრახებამდის ახწკვდა ხოლმე. აი ნიმუში მათი ბოლო დროს შეტაკებისა:

მუხა-ყრუის განაპირს იდო ერთი სერი, ეხლა მოერთული ათას ნაირი ვეპვილებით და სუნნელკაცი ბადასითა. მზე ის იყო იწვევებოდა და სერზე რომ შეკებუნათ, ზედ შუა ადგილას მწვანეში დანახავდათ შავათ მოძრავ საგანს. ახლა რომ მისუღიყავით, თქვენ წარმოგიდგებოდათ ჩენი სიმონ, მაღალი გამხდარი უმწვალე კაცი, შავი სერთუით. ბრტყელი მაღალი შუბლი, შავი წვერი და გონაერი თვალები სასიამოვნო სახეს სდებდნენ მას; მხოლოდ მუდამ მაგრა მოკუმშული თხელი ტუჩები, გამხდარი სახის მჭრთალი ფერი და შავი თვალების დაქანტულობა გატუობინებდნენ, რომ ეს ახალ-გაზდა ტუყვილათ ან ცნობრობს ქვეყანასედაო, რომ ეს ფიქროს და ამ ფიქრებს ნაღვლით ახავებს, რისთვისაც ამ უკანასკნელსაც გაუყრამს თავის ბრტყალები მთელ მის გამხდარ აკებულობისთვისა... ცნა წლისა—ლოყებ წითელი, მხარული და უდარდელი, მატარა უმანკო გულით შევიდა იგი სემინარიის ზღუდეში. ათი წელიწადი დატეხ იქ, რა სნის განმავლობაშიაც უნდა ვალი ყოველგვარ კაცობრიობის უტვინობას, გონებით და სწობით დამამხოველ „პედაგოგიურ“ სისტემებს და დაახება თავი გადამდგრ-

ძვალმა, მაგრამ ძალუმი სურვილით, რომელიც, საბუნძაღ, ძვალ-
 რბალში ჰქონდა გახვდარი, რომ ესწავლა და ესწავლა ბლამით.
 მაგრამ ასე ბედნიერად ბევრი ვერ გადაურჩებოდა ხალხე. უმეტესობას
 ეს სისტემა ძვალსა და რბილში უნერგავდა აზრსა, რომ კაცი პირ-და-
 პირ ვალამის ვირის ჩამომავლობისათ, რომელმაც უნდა სვას,
 ჭმოს, რომელიც უნდა უფროს მოწილებდეს, რომ ბერე მას
 ჰმარხილებდნენ და რომელსაც უნდა მტკიცედ ასსოვდეს, რომ ყუ-
 რები შუბლ ბევრით არ იზრდებიან... სიმნო კი გაუძვრა ამ სისძაგ-
 ლეს, მეითხველს, გაუძვრა და აიხლდა ტუჩ მოკუმშულ და და-
 თეიქრებულს მას მიეზვნა თვლები იქავ ახლად თავ-შესხმულ
 მუნაყრულ ყანებისთვის და აყვავებულ ჭვან-მინდვრებისთვის. ამ
 მძევნიერ და განუსაზღვრულ მტენარის მწვანე ზღვაში მაინც
 ქვეყნის უბედურ თეიქრს ჰპოვებდა ის, თუმცა ქველ-მოქმედი
 საზოგადოების წევრად კი არა დროს არ იკადრებდა ჩაწერას.
 მისი გონება საერთო და საზოგადო უსამართლობას მიხვედრი-
 ლი იყო... ეს სეკდინობა იმას გააჩნებოდა გადაქცა, როცა
 მწვანე ველზე მისკენ მიმავალ სოლამონ მდგდელს მოჭვრა
 თვალი, ხერები აღიქმოს შეუდგენ — ისე შესძაგდა ეს სეპრე
 სულიერი მამა. ქვეყნა ზოგს თავის ჭკვის კოლოფზე მოწყო-
 ბილი ჰგონია და ზოგი კი ცდილობს თავისებურად გამოაწყოს
 და, თუ ხელი მიუწვდა, ფოველს მისკეზლად შესწირავს: სხვების
 სისხლის ნიადვრებს, ნამუს-სიცოცხლეს, სიმშვიდეს, გემოს.
 ასევე მიზინობს მე ეს «მეგობარი», ამბობდა სოლამონზე ამ
 უამად სიმნო, რადგანაც იცოდა რისთვის მიდიოდა მისკენ ის.

— რა, სიმნო, არ მოგწონს სოთელი? ჰქვითხ სოლამონ-
 მა სიმნოს, როცა ავიდა სერზე.

— არა უჭირს რა. ძლამით კი ძრეულ მამლობენ და! მიუ-
 გო სიმნო.

— მაშ, ახა, თუ ღმერთი გწმინდის, რა შედარება აქვს ამ მშვენიერ სოფლის ცხოვრებას ქალაქის მუდამ ცხოვრებასთან! ჭეშმარი, სიმინე, დაანუბო თავი ე რაღაცა აზრებს, ეგონი მარტო ქალაქში, საცა გაჭირვებაა, იქ გამოადგებიან. დეე, სხვებმა რაც უნდა იფიქრონ, ჩვენ აქაც და ევრეტ შავვიძლიან ვიცნობრათ

— მე კარგა ვიცნობდი, რომ შენ მაგასე ჩამოხვიდობდი, უთხრა სიმინემ სულ შენ აზრებს რას მამალებ? სწორეთ შენთან დაბარაგი არც ვი შეიძლება!

— იმიტომ გამალები, ჩემო მეგობარო, რომ ჭკვანზე მოგიყვანო, ჭკვანში უიწამადა აღარ იფრინო და გაიგო, რომ სიკეთისათვის შენ სიკეთეს ნურც ვი მოყვლი.

სიმინეს უფრო ჯანონი მოუვიდა, მაგრამ თავი შეიმაგრან.

— უფრო მიგდე, სოლომონ, უთხრა იმან დინჯათ. ნუ მოჭეუები სოლომე დაპარაკს იმასუდ, რაც არ გეუფრება — ეს აჩინ ჩემი თქმა. შენ მის დღეში არ დაგილევიან შამშანსკი, და იმიტომ არ გაგეგობა სხვები შამშანსკზე რათა ფიქრობენ. კატას რომ მის დღეში სოლომე არ აჭამო, მარტო ჰურისაც მადრიკლი იქნება, მაგრამ აჭამე ერთსეულ სოლომე — ის შენ ჰურს აღარც ვი დასედავს. შიმშილი თუ დაამალებს, თორემ — გესმის?!

— კარგა ამბობ, მაგრამ ჩვენ რომ მარტო ჩვენ ჰურიც გეუფრინის?

— ეგ არაფერი. შენ მაშ სუსტი კაცი უფთვილხარ, რადგან გუჭი ისე გაფუჭებული გქონია, რომ სოლომეს კვლარ იხელებ.

— ახა თქვენი სოლომე რომელია, ვაჟ-ბატონო?!

— ვერ გაიგებ, ვერ მიხვდები...

ამასუდ სოლომონს საშინლად ბრახა მოუვიდა.

— გეუფრავ, მართლად, გაბერვა! ამოთქვა იმან ბრახებით, მე რომ ვიცი, ვინც გადაგრია შენ ჭკვიდვან! ვიღაც თოკიდვან გა-

შოქერაღმა სტუდენტმა სამი ურემი სასულეა უამეს და ამ სულემაც დაიჭრა! — შენმა მსემ, ვერ მიაშხო ნადიმე!...

— ეჭ, შენა და იმას რას გაგაგებინებთ ვატი! უთხრა სინნომ.

— შენ დათვიქდი, რას შერები! ეუბნებოდა ისევ ბრახებით სოლომონი, შენ სასულეას თით უნდა გადაუსადო, რომ გაგ-
ზარდეს, კაცად გაქციეს?! მე რა შენადგვება, თუმა შენ, როგორც
ხათესავს, ამთელ გვარს გვარცხენ, მაგრამ დედას რას ეუბნები? შენ
სასულეორო წოდებაში გაიზარდი — ძველუკის თულებით — უნდა
ეკლესიასვე ემსახურა და გადაუსადო! რას აგიტყვია რუსეთით?!

— ვხედავ, სემინარიას კარგა გამეუქნინარ, ჩაუჭედნია შენ
გონებაში ის, რაც სდამებია, მეტრადები გი .. იქნება უმაგი-
სათ ვატი ულოილიყა... უთხრა სრულებით დინჯათ სიმნომ.

მაგრამ სიღინჯემ სოლომონი თუგრო გაბზარს და იმან
შესძახა სრულებით უსათუძელთ:

— რა, მღვდელი ვატი არ არის რაღა, შენებურათ? აი თქვე
თხელ-ტვინებო! ეხლა არაიერი, მერე ვნახავთ, როგორ მშვი-
რება ივლით, მღვდელს გი არც მოშვა და არც შესცივა, მის
მღვდელი თავისთვის და ეკლესიური მოსდის უდარდელად, მუქ-
თად, ვისაც ტვინი აქვს — მღვდელთა სელმწიფობა!

— არ გაგიგონია შენ, რომ სჯობს უმაყოფილო კაცად
ყოფნა, სინამ გამყოფილ ღონათათ: უმაყოფილო სოკრატად,
სინამ გამყოფილ თხელ-ტვინად, — თუმა თხელ-ტვინაც და ღო-
რიც სხვა ნაირად თვიქრობენ, რადგან იმათ ცხოვრება ერთი
მხრით ეუერებათ და სხვეს გი ბევრა მხრით... ამასთან კსრც
კარგა დაიხსომე, რომ სხვასაც შენ ადღებ ნუ ზომავ და შენ-
სას ნუჩავის ნუჩას აძლებ. ეხლა გი დამანებე თავი, ძიარ, მე
სულელებას არა მძარტებს რა, სთქვა გაჯავრებით სიმნომ და
შეჭმარდა მამა სოლომონს...

თავი IV

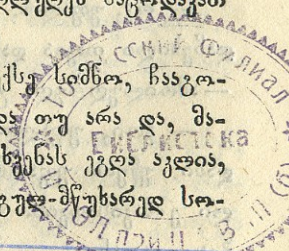
სიმნა, გართული მშვენიერი საღამოთი, მუსაერუს უანე-
ბის კვლებზე დასკიანობდა, როდესაც მამა ნიკოლოზს და მის
მეუღლე ანანას დაესხათ მღვდლარება, რომელსაც წინათვე ელა-
და მათი ჯერ დაუფუფქავი გული. მამა სოლომონა, სიმნოსთან
გაშორების უმაღლე, დაიბადა ამ უბედურ ცოლ-ქმართან და უამ-
ბო მათი შვილის განზრახვა თავისებურ და სადიდებურ დამა-
ტებით.

— ჩემი სიმნო სასუფიერო წოდებას თავს ანებებს?! ურჯუ-
ლო საქმეს ადგება და რუსეთში მიდის?! მე და ანანას სიკვდი-
ლის შემდეგ წირვასე მომხსენიებული აღარ უნდა გვევდეს?!
პრინციდი და მამით-პაპით მღვდლობა უნდა დაკარგოთ?!... ამ-
ბობდა ნაწივეტ-ნაწივეტ ღარღისგან გაბრუნებული მამა ნიკოლო-
ზი.

— უწინაშე დღე გამოქება... ამხედ მეტს კვლარას ახერ-
სებდა ანანა.

... ღვთის გულისათვის გვიშეუღეთ, ეგებ პირჯვარი დაგაწე-
რინოთ, ისევე ჭკვასე მოვიყვანოთ, ამოიღუღლუღეს საცოდვათ
ბოლოს ორთავემ.

— ჯერ, ნიკოლოზ მღვდლო, შენ დატუქსე სიმნო, ჩააგო-
ნე; თუ მოვიდა ჭკვას სომ ძაღიან კარგი და თუ არა და, მა-
შინ ეგელა ვეცადოთ — ჩვენი გვარის შერცხუნას ეგლა აკლია,
ჩვენ მტრებს ეგლა უნდათ — სთქვა ბოლოს გულ-შეუხარედ სო-
ლომონმა და მოემზადა წასასუღელად.

— მიქცეულ არს საქციელსა ეშმაგისსა, ვითარცა განუწეო
პროფესორი
გრიგორიოთიშას

მამა სოლომონმა, ამოაფრქვია მწუსრებით ამ ლაპარაკზე და-
მსწრე მამა ნიკოლოზის დიაკვანმა ტვლუპამ.

ამ ამოაფრქვეს სხე ეგუდას უგურა ბოღმით მოეცვათ.
მამა სოლომონმაც დრო ირჩია და რაღაც შედიდურის სახით
გამოვიდა გარეთ. შენისკენ მიმავალმა თავისი თავი გვარის და-
მამშვესებლად, ნათესავის მზრუნველად და მღვდელობის დამცვე-
ლად წარმოიდგინა, დ' ერთ ციდასე მისმა ტანმა მალა აიწია...

— სულ ი რაღაც ეშმაკური წიგნები მოიტანა იმათ გადაჩი ს
სიმნა, იმათ შეშაღეს სასიდეგან! გააწყეტის სიხუმე ანანამ
ტვლუპასაც და ნიკოლოზ მღვდელსაც. ერთი, ადამიანებო, წა-
მომეყო, ნახეთ რა წიგნებია.

გნასოთ—გადასწევიტეს ეგუდამ და სახთელ-ანთებული შე-
ვიდნენ სამნი სიმნას ოთახში. ანანა, თითქო სიმნას მოსწ-
რობის ეშინიანო, ისე მიუპარა წიგნების გრგვას და პირველად
ხელში აიღო დრეპურის ფიზიოლოგია. გადაშლის უშაღვე, სამ-
თავემ განცვიფრებულნი თვალები იქვე გატყავებულნი კანის სურათს
დააჭყეიტეს.

— გუნაცვათ! ახა ეს ვის არ გადაჩევს ჭკვიდან! შესძახა ანა-
ნამ.

— ოჰ, უფალო, მე ჭკვა დამკადარი კაცი ვარ და აქეთ რამ
დაჩენილი თავია დახატული, ამას რამ ვხედავ—ლამის გავგიჟდე
— ამოიღულღულა განცვიფრებულმა მღვდელმა.

— ჭოი, უფალო, მოუძღურდა რკული და სასოებანი შენ-
დამი. უწიის უფაღმა, თუ რამეთუ დამწერს ამისა მიუტია სუ-
ლი ეშმაკისათვის! ამბობდა ხელებ-გაშლით გაფცებულნი ტვლუ-
პია დიაკვანი.

შემდეგ იმათ ხელში მოჭყუვათ კრავიჩის ფიზიკა და, რა-
ცა დააწყებდნენ სხვა-და-სხვა მანძილების სურათებს, ნასეს ლოგო-

მოტივი, ტელეგრაფი — ერთმანეთს უფრო განცვიფრებით შესუ-
დეს. დიდ-ხანს თვალები გაშტურებული იდგა მამა ნიკოლოზი
და თან აქნედა საცოდავად თავს, თავებს აქნკდნენ სხეებიც!...
ჩვენს გარდა სხვა რამეც ყოფილა ქვეყანაზე ისეთი, რომლისაც
ჩვენ იხიცი არ გვეუწება და რომლის საბადლოს ჩვენ ვერც
კი წარმოვიდგენთ, ამბობდა იმათი განცვიფრება და თავის ქნუ-
ვას!...

— ვიდენი ქვეყნისანი ვინ უწეის! წარმოსთქვა უნუ უნდა
ტელევიამ და ყველანი თავ-დავიდულები გავიდნენ სიმნოს სად-
გომიდან.

გასვლის დროს ანანამ უთხრა ტელევიას: აბრიაჰ! (ეს იყო
ტელევიას ნათლობის სახელი) ღმერთი სიკეთისათვის სიკეთეს
მოგცემს, შეხსე გულ-შემატვივარი ჩვენი ოჯახისთვის ანა ვინ
არის და მალ-მალ მოდი ხოლმე სიმნოსთან, ელაპარაკე, გარ-
თე, და, წიგნებს რაგი აღარ იგიახავს, ეგებ ჭკაზე მოვიდეს

რამდენიმე დღის უკან გაუარდა ხმა, რომ ეგნატე მღვდელ-
ლი გარდაიცვალა. წესისამებრ, როგორც მამა ნიკოლოზი, ისე
გარშემო ყველა მღვდლები დასასაოფლავებლად წავიდნენ. საბრა-
ლო ეგნატე მღვდლის მეუღლემ, მამა ნიკოლოზის დანახვის
უმაღვე, სახალხოდ ტირილში წარმოსთქვა: მამა ნიკოლოზი!...
ჩემი თავი შენ გებარებოდეს — საწყალი ეგნატეს ქალი და სამწ-
უსაც სიმნოსა...

— დამარხვის შემდეგ, მღვდლები რომ აქეთ-იქით წავიდნენ,
ჭირისუფალთან დარჩნენ ზერტას მებატონე და მამა ნიკოლო-
ზი. აქ მოილაპარაკეს, რომ სიმნოს უნდა შეერთო ეგნატეს
ქალი და გურთხეულიყო ეგნატეს აღაგზე.

— კნიაზო კიკო! ესდავე უნდა მოვაწკინოთ ხალხს ხელი და
ვაგვზავნოთ აჩქიერთან, თორემ ჯერ საწყალ ეგნატე მღვდელს

სული არც კი დაკლია, რომ ქალაქში ათამდის მკტი მღვდელი ჩავარდა — რა არის, რამწამ გარდაცვალებას შავიტყობთ, «ზრია-ხრია» ჩვენ ვითხოვთ... სთქვა მამა ნიკოლოზმა.

— მაგასაც ხომ მართაფს ბძანებთ, ძმაო, და ქვრივსაც ეს-
ლა უფრო პატივს სცემენ და ხელს მოაწერენ, თორემ მერე
რედაც აღარ შეხედვენ, ხომ იცით გლეხი კაცი, მიუგო კნიაზ-
მა.

ესლა-ესლაჲ! შენი ჭირიჲე, მძახლო, ქვითინებდა განსვენე-
ბულის მეუღლე.

ცოტა ხანს შემდეგ, კიკოს ბძანებით შეკრებილი მოხელე-
ები და ხალხი, ქელებში ნაღვინევი, შემოვიდნენ განსვენებულის
სახლში. ქედები იღვლეებში ეჭირათ და, ვიწროლობის-გამო, ერთ-
მანეთს ფეხებს ადგამდნენ.

დადქით წუნაჩაა! უბანა კიკომ, და, სიხუმის შემდეგ,
დაუწყო: აი, ბიჭო, თქენი მღვდელი, თქენი სულიერი მამა
იყო სიცოცხლეში თქენი მოხატო, გამპატიოსნებელი. ესლა
თქვენს შემწეობა უნდა მისცეთ მის დაობლებულ რჯანს. აი ამ
მღვდელს ჰყავს ნანწყალი შვილი, პატიოსანი ასალგაზდა — ხელი
მოუწერეთ და გაამწესეთ თქვენში — ეგნატე მღვდლის ქალსაც
ის შეირთავს.

— შეირთავს თუ არა, ჩვენი რა საქმეა, ბატონო! სთქვა ერ-
თმა. — თუ ნაკლებ დაგკვერდება გოდი ჰურს, ან ჯვარის საწერს,
ხო მოუწერთ ხელს, თუ არა და — ეგნატე ბეგის გვართმევდა —
ვერ მოუწერთ, შენი ჭირიჲე, და ტუფილი არ არის! ვერა,
შენი ჭირიჲე, თქვენს ყველამ ერთ-ხმით...

— რას მიქაჩნავთ, მოგიკლებსთ რომელია?! — რაც დადებუ-
ლია, იმას ან როგორ მოუგლებთ, ან როგორ მოუმატებთ! და-
უფერა კიკომ. კი, ხელი მოაწერეთ, თორემ ხომ მიტნობთ!

გადაუბრიალა თავლები კიკომ ხალხს და მეტე მისცა კალამი ერთ წიგნის მტოდნე გლეხს, რომელმაც მაშინვე მოაწერა — სხუებიც მიჭუენენ მას ცხვრებივით და უვირდენენ: «ჩემ მაგიერათაც მოაწერე, სოსი, ჩემ მაგიერათ!»

... მამა ნიკოლოზი მხიარულად დაბრუნდა შინ. იმ დამეს ანანა და ის სულ იმ ლაპარაკში იყვნენ, თუ სიმონ რაგორ დაიწერს ჟვანს, მეტე რაგორ ეკუთვნება და რაი პრინციპით რაგორ კარგა იცხვრებენ... მანტო ჟუჟუტანიდგან სიმონს რათხში ანთებულს სანთელს რომ შეჭკვდავდნენ ხელზე, საცა ის შუა დამემდის წიგნს უკვდა, რაივ ამოიხრებდნენ ხელზე...

V

გათიქდა დილა და სიმონს რათხში შევიდა ტვლები დაკვანი. სიმონ, სტოლზედ მოხრილი, მატემატიკურ გამოცანების ახსნაში იყო გატოული.

— მშვიდობა აქა!... განესანა გულსა ჩემსა შეტეობა ბედნიერებისა შენისა, გულთა მხილავ არს უფალი, სვიმონ! უთხრა ტვლებიან.

— რას ამბობ, აბრა?! რა ბედნიერებაა?! ჭკითხა განცვიფრებულმა სიმონამ.

— რა და მღვდლობა შენი, ქორწინება! უფალი გულთა-მხილავი ყოველთა ყოფილა შეშწე შენი და მან განარცხა ყოველივე ესე კეთილი.

— ერთი რიგინათ მითხარი, რას ამბობ და! ხომ არ გადაგიკრავს? — ჭკითხა სიმონამ ტვლებიანს, რამელსაც სწავლის გამოხსენათ ასე შეტეულ სამღვთო წერილის სიტყვებით უყვარდა

სოფელს დაჰპირდა. ესაა კი სიმონს გააკებინა, რომ ცასაც იმის
იღბალზედ უწვიმინა, ნიავსაც ასევე უქროდნია, თოვლსაც უთო-
ვლნია, რადგან მოუხეზნდა ახლო პრინციპზე განწყობა და იქვე
დაამაზი ქალის ცოლად შეერთვა...

სიმონს ანადრათ ეჭაშინია, როცა შეიტყო, რომ გლეხე-
ბანთვის ხელი მოეწერინებინათ, რომ განასახც ჰხვეწნოდა მისი
შამა და, მეტადრე. რომ ძალე წაიღებდნენ ქალადს არქიეტანს.
გაცხარებულმა დასტაცა ქუდს და ჯიხს ხელი და გავარდა ში-
ნიდგან.

ს. შერტის შუა ადგილს ერთი გოგონა იდო. ამ გოგონა-
ზედ დიდებულად იყო გაჭიმული კიგოს სასახლე, რომელსაც
ესაა ჩიტის ბრბო დაჭხვერდა და გაჭქონდათ საშინელი ყვირილ-
ხივილი, თითქო ამ სასახლის მიუღობულობას ერთმანეთს ეცი-
ლებინათ. როცა სიმონ უახლოვდებოდა სასახლეს, ჩიტები ერ-
თი გვერდიდგან მეორე გვერდზე გადადიოდნენ და იქ ჰმართავ-
დნენ წიწვა-ჭლივიდს. მარდთ ავიდა გძელ, ბალონზედ და დაა-
კაკუნა თანჯარა. — კარში გამოვიდა მოუხარვი. კიგო მდიდარი
თავადის-შვილი იყო და თავადებში ნასწავლის და განათლებუ-
ლის ხმა ჰქონდა გავარდნილი, რადგან უწინ პეტრობურკში «გონ-
ვობინათ» ყოფილიყო და ესაა უყვარდა ქართული განკეთების
კითხვა, თანაც ქართველი მწერლების მიყოფ-მოყოფა. კიგო
საშინელი ტრანსა და ამაყი იყო, როგორც ყველა გან-
ზვიადებული და გაუნათლებელი თავადი. როგორც ნამდვილ ქა-
რთველ თავადის შვილს, კიგოს ან უყვარდა გლეხკაცობა: ტე-
ტიები, ბრევიები, მხეცები და სხვ. და სხვ. აჩიანო, კაცი კე-
რას გააკებინებსო! ამბობდა ხოლმე ის გლეხებზედ. როგორც
ყველა თავადს, ამასაც გლეხის ყველა ვაჟკაცური სიტყვა, თავის-
ყოფილი მინკრა-მინკრა, ქუდის მოუხეზლობა «ბატონის» წინ, ან

ჩახველებს სიბრძნევით შიანდა. გაზდილ გლეხ-გაცს იმ გლეხს ეძახდა, რომელიც სასიზღვრად სიტყვასში ქვეშ ეგებოდა, ფაროსეკლურათ ვირში აამებდა, მიტომ მასი ბიჭები და მოურავებიც სასიზღვრე ქვეშ მტები და გაიმკურა გლეხები იყვნენ, რომელიც ყველა პატრონსან გლეხს კეთილ-შობილური რიზლით ეკვავრებიან. ზოგიერთ მათგანს სსვა გაცი, თუ არ თავადი, აწათრათ შიანდათ. ტრახანს პატონს და ყველა თავადს მოწიწებით შეჭხსარდნენ: «რას მიბძანებ, პატონო!» «თქვენა რისსვა აწა მქონდას! ერთი სიტყვით, სასტიკათ ასრულებდნენ კიკოსავან მუდამ ჩაძახილს: «თავადს თავადურათ უნდა მოექცეთო, სომ იცით, თავადს სსვა სისხლი აქვს და სსვა გუჯიო»... ასეთი აწრებით გამორტენილი იყო ის მოურავი, რომელმაც სიმონს დარახუნებანე გამომისედა გარში.

— კიკო შან არ არის? ჭკითხა მოურავს სიმონი.

— შინ ბძანდება .. გაუსწორა მოურავმა, რა გნებავთ?

— უთხარ, საქმე აქვსთ შენთანათქო...

— მოკახსნებ, უთხრა წყენით მოურავმა და ამაყათ ჭკითხა: შენ ვიდა ხარ?!

— მე მუნაყრუელი მღვდლის შვილი ვარ, ასე უთხარ.

— მამ მოუციდი, სთქვა ციკად მოურავმა ღ შევიდა შინ ბუტბუტით: ვიდეც იმიტომ ყოფილხარ სეზნე, რომ არც ვი იცი, ვინ რეგორ უნდა მოახსენიო...

— პატონო, თქვენთან ვიდაც გაახლათ საქმისთვის, უთხრა მან კიკოს.

— ვინ არის, აწა ჭკითხე? ჭკითხა კიკომ.

— მუნაყრუელი მღვდლის შვილი, ვიდაც...

— ჭო! აწლა გააჭარებენ საქმეს! იმ დღეს მამა მესვეწს მღვდლათ გამწიწებინეო და აწლა ეგ თითონ მოდის. — უთხარ

გაკვსავნეთ ქალაღლითქო. ესლა სჷმაგისოთ აწა მცაღიან.

— გაკვსავნეთ ქალაღლიო — უთხრა დაბრუნებულმა მოურავმა სიმნოს.

— რა ქალაღლი?! ან ვინ სთხრავა გაკვსავნა, ერთი მინდა მოკვლავანაკო, უთხარი და! — დაწვრილებით უნდა შავიტყო...

— რაღა დაწვრილებით — საქმე აქვს, შენთვის სცაღიან? — რატო გითხრინა — იმას აუარულებია — მეტი გინდა?!

— ვინ რა სთხრავა? დმერთმა მაგის მთხრუნელიც შეაწვხინა! შენ წადი, უთხარ — საქმე აქვსთქო! უთხრა გაბრახებულმა სიმნომ.

მოურავი დაემოწმინდა მტკიცეთ ნათქომ სიტყვებსა და შევიდა ბატონთან, რომელმაც ნება დართო: მოვიდეს, ერთი რა უნდა იმ მეტაბლე მატანტალასო.

სიმნოს შესვლის უმაღლეე გინაზმა კარებთანვე მოაძახა: აი ესლაგ წაიდებენ — ყველა მისათ არის. ტყვილად სწუხდებათ.

— არა, ტყვილად არა ვსწუხდები, მარტო ის მწეინს — თქვენ რომ სწუხდებით. არ შეიძლება, რომ ის ქალაღლიც უკანვე დაბრუნოთ და შეწუხებაც? უთხრა ცივად სიმნომ.

— რომოც უკან?! რათა? მე არ მეუფრება! უთხრა განცვიფრებულმა კიკომ.

... მიტომ, რომ იმ ჩეჩეიტ მამა-ჩემს თქვენ ხეწინას არავინ სთხრავდა და რომ მე მღვდლობა სრულებითაც არ მინდა.

— რომოც? რატომ? მას სად წახვალთ? ჭკითხა გაკვირვებით კიკომ.

— რომოც და — ასე, რომ მე სხვას ვაბირობ.

— ვა, ამაზე კაი უჩინოდს იშოვი?! მე რე სახლის ახლო!

— მე მღვდლობა არა მსურს — მე მინდა სწავლა გაკავრძელო და მამა-ჩემი ტყუვილად შეწუხებულა.

— ჭო, ესაა კი მივსვდი, რუსეთში აზირობთ?! ცოტათი ჰატივის ცემით წარმოხსთქვა კიკომ. მე ძალიან მიყვარს ნასწავლი ხალხი და ასალ-გაზდები, რომლებიც სწავლას მასდევენ... დაბრძანდით. კეთილი საქმეა. დაბრძანდით! რას დგებართ ფეხზე!

— გმადლობთ, წაიბურთუტა სიმნომ და ჩამოვდა სკამზედ.

— მე ეგ დიდათ შესაძომუნა. მეჩე სად აზიკობთ — ავადმეაში?

— ანა, უნივერსიტეტში.

— კა! ეგ დიდი საქმეა, შენმა ვისემ! შეჭევირა კნაზმა და მიიღო ისეთი სახე, რომ უნებურათ გუუბნიოდათ: მე ვინც უკვლას დიხსება...

ამის შემდეგ, კიკომ ბიჭი სოფელში აფრინა ანისის უკანვე მოსატანად და თითონ თავისი გული გადაუშალა სიმნოს; უამბო, თუ როგორ უყვარს იმას მსწავლული კაცები, როგორ იტნობს ის უკვლას მწერლებს და მეგობრობებს ქართველებისას, და როგორ უტარებდა მათთან დრო თუ «სანსუსში», თუ «ელდონადაში» ანთიანკობთან და უფრო გემრიელად ერთაჭადაში ზურუნაზედ. დიდი ცნობა და მეგობრობა გამოიჩინა ქართული აქტიონებისა და აქტიონებისა. თითონაც როგორ ჩაუწერა ბრისტავს და ხანაღნიკს გასეთში ჩიტინკეას სახელით და რა ნაინი აღიანქათი მოახდინა ამ ამბავმა. სინონ ამ სისულელეს უურს უგდებდა უბრძნობლად და ელოდა, რომ მალე მოეტანათ ანა. აი შემოვიდა გლეხი, რომელიც გამოსადგებელი იყო კიდევ სამგზავრად: ჩონს შემოკალთავებუდი ჭქონდა და შიგ შტადები ეწყო. ანა უბიდან გამოშვარიდი ჭქონდა სიმნომ ჩამოართო ის და იქვე დასია. კიკომ იმ გლეხსაც უთხრა; რომ აი რა კარგი მღვდელი გეყოფოდით, რომ დათანხმებულყოფო

მაცრამ უნდა რომ ბევრი ისწავლას და მღვდლობას არა ნდომობს... ამის შემდეგ კიეში ხელი ჩამოართვა სიმონს და სთხოვა მას ჭქონოდა მასთან მისკლას-მოსვლას...

სიმონი მიხვდა თავის (რომელიც უფრო გულს მუხან-ყრუში, დაჟდა იქ მღვდლობა ადგილზე და იქედან სიამოვნებით უცქერდა თავ-თავ ახლად ამოღებულ მოშინავე ყანებს... ამომბაში კარგა დაგვიანდა და ამბავი მისგან არჩის დახვევისა სახლში იმაზედ წინ მივიდა...

გაცოფდა ანანი! მამა ნიკოლოზი კი საშინლად დაღონდა, ჩაჭვიდა საცოდავით თავი და ძალა ალჩ იხედებოდა.

— გერა ხედავ, ადამიანი, რომ ჩვენი შვილისთვის ჩვენვე ვეღარ მოგვიყვას! მოკეთებს მანც შეგატყობინოთ! აი ჩვენ სოლომონ მღვდელს, იაკოვ მღვდელს, ანთა დიაკონს! ვნახთ, გენი რას გვიჩვენებს. ღამის ხელიდგან გამოგვეცალას შვილი და დაგვეღუბოს, გაგონილა?! ამოთქვა დამწვარი გულისდგან საწყაღმა ანანამ.

— რას უშველიან ისინი, თუ ღმერთი გრწამს, კანცა გადაჭრულა! თქვა ბოღმიანი მღვდელმა.

— რას ამბობს ეს ადამიანი! მამ ვიღამ უნდა გვიშველოს? ერთი, წადა, ადამიანი, გაგებინე ჩვენი დარდი.

ბოღმით თავ-ჩაქინძლულმა მამა ნიკოლოზმა ქაშების ბრახუნით გაიარა თავიანთი ესო და ცოტა ხანს უგან მოიყვანა მამა სოლომონი, სოლომონს მედიდური და ტაბლით გასუქებული წითელი სახე ესო უღვიოდა უნებურად ატრიალებდა კრიაღლისანს, ტანზედ დაგლეჯილი კაბა ეცვა, ტიტველა ფეხებზე ქაშები. აგერ ტყუპიც შემოვიდა თავის დიდი ჯოხით და დაღრემიღის სახით, თან მოჭყვას დაბალი, ჭადარა და გველამუა სახის მღვდელი — იაკობც.

— რა უნდა ვქნათ, მღვდლებო. ღამის ჩვენმა შვილმა ყველი დაგვეჭკნას, ნეტავი შვილი თავის დღეში არც კი გვეოცხლდა! ამბობდა ანანა.

— ეკ იმან იცის, რამ რყვნით, აჩას უშლით, თავის ნებაზედ ატარებთ... თქვენვე რყვნით და ესლა საჭკელათ სხვას ეძახით — უთხრა, თითქმის შეწუხებით, მამა იაკობმა, ვისაც აქ მოსვლის აზრი ჭორობის მოდება იყო და აჩა შეველა.

— მამ რას ვიზამდით, მაგასე მეტი ვილა გვებადა! უზასუსა ნიკოლოზმა

— შვილი შიშ ქვეშ უნდა ჭყვანდეს ყველას. „შიში ღვთისა აჩის დასაბამი ყოველისა სწავლისაა“, ამბობს სოლომონ ბრენი, თქვენ კი: აი სამონო, აი შენი ჭირიმე, აი რა გინდა! ესლა წადით და სდიეთ.

— ეგრძალებით უფაღსა შიშით და უღაღადეთ მას. შიში ჭბადავს სიყვარულს — ჭფქავდა ტყუპია და იქექავდა ვეზა თმიან ქეჩოს.

ასეთი ღაზაჩაკის შემდეგ, ერთ-ხმით გადასწვიტეს, რამ სასტიკათ მოექცნენ სიმონს, დაუწვან ესლავ, რაც წიგნები აქვს, ფულები გროში არ მისცენ და საით წავა...

ამის შემდეგ ყველანი შევიდნენ სიმონს ოთახში. ტყუპიამ და ანანამ გამოიტანეს მისი წიგნები. მამა იაკობმა პირველმა წაუგოდა ცეცხლი, მხოლოდ ნიკოლოზ მღვდელს კი რაღაცასი სცხვენოდა, ეშინოდა და მარტო ოთახში ჩაიკეტა. წიგნის გროვას ცეცხლი რამ მოკლა, სოლომონი, ანანა და ტყუპიამ ჯოხით ურეკდნენ, თანაც სოლომონ მღვდელი უგრძობობად იცინოდა თავის ცარიელ შუბლ-ქვეშ. დაიწვინენ — ბოკლი, ღასაღი, მიღლი, დრეპერი — ესენი კომლათ შემოედგნენ მუხა-ურუს არე-მარეს. კვამლი მუხა-ურუს თეთრ ღრულებში გაერია ღ

იმ ღამესვე წვიმათ ძიწს ჩამოვიდა მუხა-ყრუს ყანების და-
სანამად — დასაყუყუნებლად.

კარგა რომ შემგლითყურდა, მაშინ შემოვიდა სიმნო მუხა-
ყრუში. იქ ქრთმა პატარა ბიჭმა უთხრა რომ, შენი ხალაღები,
აი ღვდღებმა და ტვლებმა დიაკვანმა ცუცხლში დაწვეს! სიმნო
კარგად გერ მისვდა, თუ რაში მდგომარეობდა საქმე, თუმცა
გულმა კი ძგარა-ძგური დაუწყო. მაგრამ, აი, შემოვიდა თავის
სადგომში, ანანა კარის ჟუჟუტანიდგან ყურს უბღებდა გაფით-
რებულა და გულში აშობდა: ვაი თუ თავი მოვივას, ან ავთ
განდეს, რომ ისე ძრეელ უყვარდა თავისი წიგნებიო. მამა ნი-
კოლასი კი გაწითლებული სინცხვილისაგან ყუნჭულში მიმა-
ღული იყო და, სიმნოს რომ მისთვის თვალი გაესწორებინა,
იმას უეჭველად გული შეუღონდებოდა. მაგრამ ეხლა თითონ
სიმნოს კინადამ წაუვიდა გული, რომ შესედა წიგნებისგან
დაცარიელებულ ოთახს. გაბრაზებულს ჯერ უნდოდა იქაურობა
მიემტკრივ-მოემტკრივა, მაგრამ თავი შეიკავა და კარში გამო-
კარდა.

— ვაიმე, კი არა შეიმთხვიოს რა და! აშობდა გაყვითლებუ-
ლი ანანა.

— ავი გითხარ, დუღუნებდა მამა ნიკოლასი. სიმნო ბოღ-
მის გასაჩთობათ მუხა-ყრუს მინდვრებისკენ წავიდა. მას ცო-
ტა ხანს უკან შემოესმა ტვლებას უვირილი, რომელიც ანანას
გაკვსავნა, რომ სიმნოს არა ეწყინა რა თავისთვის.

— სიმნო, აი სიმნო! მოიცა, უნდა გვითხრა რამე! მიამხს
ტვლებამ.

— რა გინდა?! გამოსძახა სიმნომ.

— მაშ იმ დღეს რომ აშობდი ლოტხე — ტყუილიაო, მაშ

სოდომ გომორიც ან დაიწვა და ლოტის ცოლი ქვით ან
 იქცა?

— დაიკარგე შენცა და შენი სოდომ-გომორიც, შე ტყვეებო, შენა! დაუჟიროს გაბრაზებულმა სიმონმა და დაუბრაზუნა ფეხები.

— ვაიმე! გაგიყდა, შენი ჭიჩიმი, შესძახა ტყვეებამ და გამო-
 იქცა შინისკენ, სადაც მოიტანა სიმონს გაგიყების ამბავი.

— უიმე! ის აქ აღარ მოვა, შეიმთხვევეს ჩასმე! შეჭკვივლას ანა-
 ნამ. მღვდელი უფრო დაღონდა და შვილის გაძევების ფიქრი
 შეუვიდა საბრალო თავში. იმ დამეს იმათ სულ არა თქვეს რა,
 გარდა ანანასი, რომელმაც ადვიარა, რომ ოღონდ სიმონ კე-
 თილათ დაბრუნდეს შინ და იმის მღვდლობას ან იმდროის,
 უფილის ისევე წიგნებს, იჯდეს და იკითხოს...

მთელი დამე სიმონ დადიოდა და უნდოდა დარღები მო-
 ეშორებინა თავიდან. მეორე დღეს, მზე რომ კარგა მადლას
 წამოდგა, დაბრუნდა შინ გაფითრებული და დაღაღული. ანანას
 სიმონს დანახვა ძალიან გაენახდა, მაგრამ სირცხვილით მას-
 თან მისულას კერ ბედავდა. მამა ნიკოლოზი კიდევ იმავე
 ბოდა.

დაიძინა სიმონმა და, რომდესაც გამოიღვიძა, კარებიდგან
 თითონვე შესძახა: ცოტა რამ გექნებათ და გამომიტათ, შიშან!
 ანნამ ღვინო და ქათმის ხორცი მამინვე შეუტანა, სირცხვილით
 კი ან იცოდა რა ეთქვა, მაგრამ მანაც ხმის კანკალით წარ-
 მოსთქვა: იარე, შვილო, შენ ნებაზე, გენაცვალეს დედა... ეს
 ერთი დავაშავეთ...

სიმონ გაწითლდა და ცოტა გაჯავრებით უთხრა: ჭე, თავი
 დაანებე მაგ ლაზარეს!

— შენი ნებაა, შენი, შვილო, ოღონდ შენ ისამოვნე, და
 ჩამოეცალას საყვარელ შვილს.

— ამის შემდეგ იყო სიმონ მუნა-ყრუში წაღვ უგულოდ და უნებურათ, ელოდებოდა დღითი-დღე, რომ ან დღეს დათანხმდება მისი მამა თულების ძლევაზედ სასწავლებლათ და ან ხვალ. ზოგჯერ გადასწვევტავდა ხოლმე შესუფას პირ-და-პირ მამასთან, რომ უგჭველად დაეთანხმებინა ის თავის განზრახვის აღსრულებას; მაგრამ, ცოტა დაფიქრების შემდეგ, ეს ხვდებოდა, რომ მისი ღაპარაკი ამათ იქნებოდა, წადგან მისი უბირი დედამამის სული და გული სხვანაირად სჭრიდნენ და საზრუნდნენ და წადგან სიმონსა და მათ შუა დიდი ზვავი იდო.

ამ ხანებში ანანამ და ნიკოლოზმა პირ-და-პირ განხილეს დაადგინეს შესახებ სიმონსი: სასმელ-საჭმელი, თარეზობა ან მოაკლენ, მხოდოდ თუფით, თუ სადმე წასვლით ხელი აწაოტონთ მოუმტოონ: სიმონც მოიფიქრებს და მღვდლად ეკურთხებათ სიმონს ჭრტყენოდა თავისი საძაგლი მდგომარეობისა, წადგან ჭკუდავდა, რომ ის უმაზხოდ ეგდო სოფელში, დღითი-დღე ისუქებდა სხეულს, რის-გამო იწუნებოდა ნურკებს და ტვინს. ხშირად შეშინებული ამ დაფიქრებით გაბრაზებულათ წამოიძახებდა ხოლმე: «უტვინობა!» «სიგიჟა!» «ბაღღობა!» მაგრამ მამის დაუფლიების იმედი ცოტა-ხანს უკან ისევ უცხლავდებოდა.

ბოლოს ღრმით დაფიქრდა ჩვენი სიმონ და წმინდათ მიხვდა თავის მდგომარეობის სისამძაღეს. ხელები გასასვსავა ბრაზებით და მამინკე გადასწვევტა ხვალვე მოშორდეს ამ სისამძაღელს: იმ მომაკდინებულ ჭკვას, რომელიც მის სამშობლო მუნა-ყრუში სუთუვდა და სადაც დედა ანანა პაყარაობაშივე მაგრამ უკრავდა ხელებს, ზედ მამა ნიკოლოზის ანაფორის კალთებს აფარებდა ხოლმე. მიჭხვდა, რომ ესლაც ამას უბირბოქნ...

— დედი, ხვალ-ცხენი უნდა მომცეთ ქაღალტში ჩასასვლელათ! უთხრა პატარა ხანს უკან ანანას კარებიდგან სიმონამ.

— ცხენები შინ აჩიან, შვიდო, მღვდელს კეტევი და წაიყვანე—
მაგჩამ, ნეტა ქალაქში რა საქმე გაქვს?!

— აჩაჟიერი... სვალ ერთ-ერთი ცხენი მინდოდაში ან გაუშვათ,
თქვა სიმონი და შევიდა შინ.

— მეორე დღეს, დილა ადრიან ახდგარ სიმონს ანც ერთი
ცხენი ან დაუხვდა შინ, რადგანაც ახანამ შუა ღამისასვე უბრძანა
ბიჭს ცხენების გარეკვა. სიმონი მიხვდა აჩას. მამინვე ცივად და
სვედიანათ დანება მშობლიურ სადგურს თავი; გამოუშვიდო-
ბებლათ გაუდგა იქნით თბილისისკენ. ნაღვლიანის თვალთ შეჭ-
ხვდა ბოლოს მუნა-ყრუს, რომელსაც უხარ-მანარი ვაკლეუბი ძი-
ლის-პირს დაჭქიქინებდნენ და შემდეგ ისევ გაეშურა თავის
გზას.

უაქრო.

(გაგრძელება იქნება).

მწიგნობარს უფრო იხილ
კიდევოც უნდა იქნა
მწიგნობარს უფრო იხილ

გამგლავნება და გამოწვევა.

თიანეთის მამსახლის სსხელათ ჭქეიან ზაქარა, —
 თავის ჯიბის სასარკეტლათ ბუკრი გლეხები აქანა.
 საშინელი ვერაგები, გამოცდილი ვით შელია.
 რაც გინდა მახე დაუგო, — მისი დაჭერა ძნელია.
 ხალხი დაუტყავების, არა ჭყავს სიტყვის მთქმელია, —
 მასა მონებენ უველანი — ჯერეთ არ უზნათ მსხელია.
 ხალხის ცხოვრებას — ვერ ვიტყვი — თუ რამდენათ არის ძნე-
 დასამტკიცებლათ ამისა ბუკრი არის საფუძველი. დი, —
 ვისაც ხე ავდეს — იხილეს თუნდ ახალი, თუ გინ ძველი; —
 აწ ვერ აცხადებს შიშითა ამ სიტყვების გამომთქმელი.
 ამ სოფელში უსამზღვარო არის გლეხის სატანჯველი;
 თვის ხმა ვერ ვის გააგონა — ეს საქმეა მისთვის ძნელი.
 ვერ ვინ ასცდება ტანჯვასა, ვინც არის იოლის მსმელი —
 უჭველად ის ცხონდება, ვინც გახდება მათი მსხელი.
 წამკითხველო, თვით იგრძენი აქ ამ გვარი წყლისა დენა,
 აქაურ ხალხთ სიმწუხარე, მისგან მწარე ცრემლთა დენა;
 საჩივარი ამათა — თუ არ-საით არის სმენა.
 მაგრამ, ვიცი, ამათ ტანჯვას ვერ წარმოსთქვამს კაცის ენა,
 ამას დაერწმუნებოდით, რომ იცოდეთ ჩემებრ თქვენა.

დამერწმუნეთ, — თიანეთისა

დიდი ცოდვა ტრიალებსა,
 თუმც აწუხებს სატვივარი,
 მაგრამ ვერვინ ღრიალებსა.

ხმას ვერ იღებენ შიშითა, ისე სტროფებენ ვიშითა,
 მიზნის ვერ-ვინ აღვიარებს, თუ არა ჭკითხვენ ფიციითა;
 სულ დამარხულნი არიან ხსენებულ ივრის ქვიშითა.
 გამდიდრდა ჩვენი ზაქაჩა, ფრთად მოიღერა ყელი;
 გლეხთა მეტის ქვის ზიდვითა ღამის მოგვიწვიტოს წელი.
 გადაჭიმა სასასლები, ქირა შესდის მეტათ ბევრი,
 თან გლეხებსა, რაც დაჭვირდა, ბოლოს მისცა არაფერი.
 რამდენ სხვა საქმეს აბრუნებს, ვინა ჭყავს მას გამხსრეკელი? —
 დაატყავა ქართველები, ახლა სომხებს მიჭყო ხელი, —
 რომლებიც განაც აქნამდის ძღვენები შესდიოდა ბევრი —
 თითოც ათ-ათ თუმანს სოსოვდა — ეს ცოტაა, განა ბევრი?!
 სულ თელავისკენ გაიქცნენ, იქა ჭპოვეს თვისი მხსნელი,
 იმათ-გი თავებს უშველეს, გლეხებსა აქვსთ საქმე ძნელი;
 იმათ ჯავრს ამათზედ ყრილობს, რეგორც შხამიანი გველი. —
 ამას ყველას დავამტკიცებ, აღარა ვარ უგუ მთქმელი;
 რაღა პირსა მოკეთებო, მისგან რა სინიღისს ველი? —
 გამოვიდეს, დამტკიცო — ეს ბურთი და ესეც ველი.

მორიელი.

7 აპრილი 1882 წ.

სიტყვა და საჩხე

Такъ точно воетъ ноци на пролетъ
Вся эта сволочь, выродокъ прогресса.

Вайрона

I

ბლახოს დრახს მე და სლახიკო დაკმობლადით. სლახიკომ დაიბლახლას თავი და ჩემ ოთახში ათ-ასში ერთსულ შემოიხედავდა სლახმე, რომ გაგებდნიერებინე თავისი ლაზარაკით; მეც, ჩემის მხრით, ისე გაგდიდგულდი, რომ სანდისხან კიდევ გავბედავდი სლახმე იმასთან მისუფას საბასლოთ. წასაკვირველია, მისი თითო სიტყვა ჩემთვის თვალ-მარკადიტზე უძვირფასესი იყო. ამიტომ, მე მუდამ ვცდილობდი, რაც შეიძლება, ბლახით გამეგო რამე იმის რქრახს პირიდვან.

მკითხველსა ვსთხოვ ცოტა რდენ ყურადღებას ამის დამწერისადმი, ვიდრე სლახიკოზე გადავიდოდეთ. იმიტომ გი აჩნ, რომ მე ჩემი თავი სლახიკოებთან ერთ ფიცარზე დავაყენო. ამისთანა უმაწვილური სურვილი ჩემ გამოცდილებას სრულადაც არ შეეფერება. მე ვიცი, რომ ბეგრინც კეცადო, სლახიკოებთან მე ფეხს ვერ გავჭიმავ. მე მსოფლოდ მკითხველს უნდა პირველადვე განუცხადო ჩემი შესედულობა ქვეყნის ყოველ «თავ დადებულზე». ჩემის აზრით, ქვეყნისზედ ერთი კაციც არ იქნება, რომ

ანგლოზის უმანგობით იყოს შეძგული. მე მგონია, რომ სო-
 სიკოლსთან დიდი კაცობა, «თავ-დადებულება», მხოლოდ მით
 განიხივებინ ქვეყნის მჭამლებიდან, რომ პირველებს გაცილებით
 ნაკლები ცოდო აქვსთ კისერზე ჯაბუღი, ვიდრე უკანასკნელებს.
 მაგალითად, „თავ-დადებულო“ კაცი დღეში ერთხელ ჩაუყობს
 მთვლემარე მოძქეს ჯიბეში ხელსა და ამოცდლის ქისას; მაშინ,
 როდესაც ქვეყნის მჭამლისგან ას-ჯერად თუ გიგვირ. მაგრამ
 ამ გარჩევასთან ისიც უნდა დაუმატოთ, რომ თავ-დადებულო
 კაცი თუ ჩაჭეოფს ჯიბეში ხელს, ისიც იმიტომ, რომ მანინ
 „ქვეყნის საქმეს“ უშველას; ქვეყნის მჭამელს კი ფეხებზე ჭი-
 დია ყოველივე საბუთი ან მაღალი მოსაზრება: ამოიღებს მი-
 ტომ, რომ თავისი გული სთხრავს, სხეული აქეზებს. თავ-და-
 დებულს ქურდობაშიც კი „საზოცადო დღე-გრძელე-
 ბა“ არ ავიწყდება. მართალია, ზოგჯერ საკუთრათ თავის სტრ-
 მაქს მოახმარებს ხოლმე, ან უკეთ ვსთქვათ, თავის ჯიბეში ჩაუ-
 ტვივა ხოლმე სხვისი ფულები, მაგრამ აქ ან მის უნებურათ
 მოხდება ხოლმე, ხელს აჭეკება თავის-თავათ, ან კიდე. თუ თა-
 ვის ნებით აუსვამს, ზირობი რომ ენა აქვს, რომ თავი გაიძარ-
 ლოს და ქურდობის მიზნათ „ქვეყნის საქმე“ წარმოგიყუ-
 ნათ.

ერთა სიტყვით, ყოველი „თავ-დადებულო“ მანინ ქვეყნის
 შვილია, ის ხათლად გვაჩვენებს, რომ მას უღვას ჩვენ სისხ-
 ლი და ხორცი. ამით გვაქვს ჩვენ თავი მოსაწონი, თორემ ის
 რას ეგვანებოდა, რომ «თავ-დადებულებს» არ მიეღოთ მონაწი-
 ლეობა ქვეყნის წესიერებაში, ამჟათ ეუფნათ ჩვენთვის მალ-
 ლიდგან? ისინი გულს იმითი გვიტებობენ, რომ ჩვენ შვილო-
 ბას არა თავიღობენ. ამათ რომ ამზარტავნობა დანიწონ და ყუ-
 რი არ მიუგდონ არც ჩვენ ჩვეულებას, არც ჩვენ ხელობას,

უფრო ან ათხურონ ჩვენ წესს, მაშინ ჩვენ ზედაც ან შევხედავდით — ჩვენ იმათ ამოვიძუებდით და სულ კუდიტ ქვას ვაკრფობინებდით. თუ გი ჩვენ დღეში ას-ჯერ ან გვეთავილება სხვისი ჯიბე-უბის გაშინჯვას და მათი ქისების გასხნა, რომ იქიდგან ამოკარხიოთ ან „თაგვის თერება“, ან «ხახის თერები», და გადმოვიღოთ ჩვენ ქისებში, იმასაც გი ან ვთავილობთ, რომ მათი ქისა სრულებით გაუსხნელათ ჩვენ ჯიბეში ჩავატრფოთ, — ჭო, იმას ვამბობ: თუ გი ჩვენ ასეთს ხელობას დღეში ას-ჯერ ვემსახურებით, ვითომ «თავ-დადებულები» რაღა მამალი უვავები არიან, რომელი აღდგომის წითელ გვერცხვებთან გადაქტეულან, რომ დღეში ერთ-ჯერ მაინც მეზობლის, მეგობრის, ნათესავის ან უცნობის ჯიბე ან გაშინჯონ?! ან რა დააკლდებათ მითომ ამით, რაც ან შეემატებათ!

ეს უფკლდევი კარგათ ესმით „თავ-დადებულებს“ და ამიტომ ქვეყნის დასაგმაროფილებლათ, რომ სახლი ან აიყაყანონ და ან მოიმიღონ, დღეში ერთხელ აუცილებლად გაემგზავრებიან ხოლმე სხვის ქისების მეცნიერული თვალით გასაშინჯვად. მეტადრე ჩვენში თავ-დადებული კაცი ძრეულ შეგნებულა ცხოვრებაში და ერთგულათ მისდეკს ანდასას — „საცა წახვალ, იქაური ქუდი უნდა დაიხუროკო“, თუ გინდა რომ ქვეყანამ ანა გდეგონ, რომ ცხოვრებაში შენი კვალი ამოუფხვრელი დარჩესო, ამისათვის იგი ვერ მოახერხებს, რომ ან ჩაიტეპარუნოს ყელი სხვის ღუგმით. მეკე, ხომ მოგესხენებათ, რომ სხვისი ღუგმა, რომლის მოპოებაზე შენ ან დაღლილხარ, ან დაქანცულხარ, — და რომელსაც სრულებით შესვენებული ჩაიდეპ შინში, — ჭო, როგორც კარგათ მოგესხენებათ, ასეთი ღუგმისთანა კომრიელი ქვეყანაზე ანა იქნება რა. მით მომეტეულათ კაცი უკან ან დაიწევს ამ კვარი სამსახურადგან ქვეყნის წესისადმი,

რამ აქ საშიში არა არის რა. მართლაც, თუ გიჩვენ ვახუშტი-
 ხუბთ, რამ დღეში ას-ჯერ ჩავიხედეთ სხვის ჯიბეში და ამით
 ვაგადაუფრთხვებთ ჩვენ ცნობის მოყვარულსა და ცალკე, კერძოდ
 სიყვარულს ცალკე; ვითამ თავ-განწირულისთვის რა ძნელია,
 დღეში ერთხელ დაინახოს, რამ ვისმეს ჯიბეში ლუკმა ამოაგ-
 ღოს, ან სხვის თაფლის გუდაში თითი ამოაწოს და შერე
 ჩუმათ. გაიღოვას! ვინ რას გაუგებს, ვინ გამოუდგება
 უკან, ვინდ რამ კიდევ გაიგოს! რას დააკლებს? სრულებითაც
 ვეკრთვება. იხივლებს? — მოწამეს მოსთხოვენ. და ისეთი სულე-
 ლი რათ იქნება „თავ-დადებული“, არ იცოდეს, რამ, როდესაც
 იგი განიძრახავს ამ გვარი ქვეყნის წესის ასრულებას, მისმა მა-
 რჩხენა ხელმაც გი არ უნდა იცოდეს, რასა იქმს მარჯვენა ხელი.
 „თავ-დადებული“ ვისი შეილია, რამ ესეც არ იცოდეს! ის ჩაი-
 ხელებს ისეთ დროს, როდესაც თვით ქისის პატრონმაც ვერ
 გაიგოს, რა შესა დაეცემა თავზე. სხვის თვალს იქ რა უნდა!
 მაგრამ იტყვიან, რამ ვაი თუ შეზღუდეს გამოუყნაზღორო და
 თვალთ შეკასწოროს, როდესაც შენ მისი ქისა შენი ჯიბისკენ
 გაამგზავრე — მაშინ რადას იხამს ჩვენი „თავ-დადებული“, რამ
 გაუმწარდება სხვისი ლუკმა, რამ პატრონი უკან დაიბრუნებს
 თავის დავლათსა? მაგრამ სულაც არა, თქვენმა მხემ! თუ
 ყვრილს დაიწყო და ქვეყანას შეჭერის, მე ვიტყვი, რამ დაი-
 ჭით, ციხეში წაიყვანეთ, გიჟია, მეთქი, თავსა მჭრის, მეთქი.
 მეტადრე თუ დაბალი ღირსების კაცია ჩემტნით დაბეგრილი, მა-
 შინ რამ ვეკლა იმას გაამტყუნებს. და თუ პატრონსურათ მე-
 ქცევა, ე. ი. შემეხვეწება, დამედროჯება, მუხლს მომიდრეკს,
 ტირილს დაიწყო, მაშინ მეც დავამშვიდებ და კეთილ-შობილუ-
 რი თანაკრძნობით ვიტყვი — ნუ სტირი, ძმაო, რა ვუყოთ, მად-
 ლობა დმერთს! არ გამოემართვა შენთვის, რა კარგი, გამო-

განთვი და — ეს უფრო უკეთესი. ღმერთი მოწყალეა, ეკ ძველი და სხვა ახალი, მეტი, ე. ი. თუ ესაა ამით დაგაბიე, მეტე, რადესაც შენა ქისა უფრო გადიდებს, ღმერთი ხელს მოგი-მარტავს, მაშინ კიდე მოგიგონებ და ხელ-ახლად დაგსკამ მშრალ-ზე, მეტი... გამოკბრუნდები და წამოვალ. მეტე მდიოს, რამ-ღენიც უნდა. სწორედ აკრეოვე მოიქცევა ყოველი ნამდვილი ქვეყნისთვის „თავ-დადებულნი“. ვითომ ამას შეებრალას გაცრ-ცული? გიჟი იქნება, რომ შეიბრალას. რათა მეტე? ვინ ესე-წებოდა, რომ უბა-ღია დადიოდა ამოდენა ხალხში, სადაც უკვლავ ხელის მოთბობასა ცდილობს, სადაც უკვლავ უნდა ჰიერი გაიტე-ბარუნოს სსვისა თათულით. «თავ-დადებულმა» უთხრა — მიიძინე, რომი ჯიბეში ხელი ჩაგიყოფო! რათ დაიძინა? თითონ რომ და-უდებულნი იყოს, ვისი ბრალა, თუ ღმერთი გრწამთ. — ყოველი ჰატოასანი და გონიერი კაცი იტყვის, რომ თავისი ბრალა და თავისი მამდურავი იყოს — „ცუდათ შემხანავი ქურდზე უარე-სია“, თითონ ჩვენს ხალხის სიბრძნე მოკვითხრობს. ქვეყნის-თვის თავ-დადებულს ნურას აკადრებს, თუ ჭკვას არის. აკადრებს კიდე და, იძის ტრავუნით ვის რა დააკლდება!

ამიტომ, ყოველი თავ-დადებულნი ჩვენსავით გულდათ გა-მოდის ქუჩაში ან მიუხდება ვისმეს ხალხში და, სადაცა ნახავს, რომ რომელიმე ნივთი მრუდეთ, უწესათა ძეგს, მაშინვე მივა გასასწორებლათ და, თუ ამ გასწორების დროს უფროს არავინ ათხოვებს, მაშინ, თავდადებულის ხელი, რასაკვირველია, უფრო უკეთესს ადგილს უშოვნის ამ ნივთსა.

ქვეყნისთვის თავ-დადებულებს ამიტომ ეძახიან იმათ, რომ ქვეყანას არაიუკს უშლიან, კიდეტა შველიან, რომ მან თავისი საქმე უფრო კარგა წაიყვანოს! და ქვეყანას როგორ უშველის იგი, თუ ყოველივე მისი გემო, აზრი, წადილი გაუგებარია თავ-

დადებულისათვის? იმან ყოველიფერში უნდა მონაწილეობა მიიღოს, ყველგან ჩაიხედოს, ყველათურში ქვეყანას აჭყვეს. ქვეყნისთვის თავ-დადებულმა უნდა იცოდეს, რომ სისრულე, ანგელოზურად კაცი ჩინისაჲ ვერ გადააბრუნებს. და, თუ მას უნდა, რომ გადააბრუნოს, ე. ი. თავ-დადებულის სახელი იმას სამუდამოდ დაუმკვიდრდეს, ამიტომ არც ავაზაკობასე უნდა აიწიოს მალა ცხვირი, არც ქურდობაში დაიწიოს უკან. ამიტომაც ჩვენში თავ-დადებულები ჩინის ვი არა. ვეუბნა კეტებს აბრუნებენ, რადგანაც ცხოვრებენ სრული და წესიერი ცხოვრებით. ამიტომაც თავ დადებულები მწერლობაში, რუსულათ იქნება თუ ქართულად, სახელგანთი მწერალი იქნება თუ უსახელა; თავ-დადებულები ადვოკატი თუ მესამართლე; სოფლის თუ ქალაქის მასწავლებელი; თეატრის თუ ღვინის სარდაფის ასპირანტი; — ყველგან ამტირებს, რომ იგი სრული კაცია, და რაც კაცის გონებას მოუგონია, რასაც კაცის ხელი ჩაიდენს, ყოველივე ესეები იმასთვის წმინდაა სასარებასაკით. ამიტომაც დღეს აქ გაგახარებენ ახალი ამბით, რომ ამა და-ამ სახელთანა მწერალმა, ჩუაბა მუხომბლების კასსა, იქ სოფლის სულიერმა მამამ დაამკინა გემიელი ლუკმა გლეხებს, აქ ადვოკატმა აუსკა, იქ მესამართლემ იბარტყა. ამის მადლობელიც უნდა გაყვნეთ, რომ დღეს ყოველი „თავ-დადებული“ სიტყვა დანდობილს შემოუბრუნოს სოფელს ჩვენ ქვეყანას, და ნათლდება და ნათლდება უკანასკნელი!...

აი, მკითხველო, ჩემი შეხედულება ყველა კაცზე, რომელიც ქვეყნისთვის ზრუნავს დღე-ღამე. შენ ნუ გგონია, რომ თავ-დადებული ციდან ჩამოსული იყოს. იმას რომ ესეთი აზრი განუცნადო, კიდევ ვიწყენს. ის ისეთი სულიერი არ არის, რომ არ ესმოდეს ზოგიერთებას უგუნურება, რომლებაც ცდი-

ლბენ ქვეყანაზე ხელი აიღონ, დააფუძნონ მის ჩვეულებასაც, წესსაც, მის აზრსაც და უგელაფიკს, რაც კი დაბალი რამა ტრიალებს ცხოვრებაში. თავ-დადებულმა იცის, რომ ასეთი უადგილო იდეალისტობა მხოლოდ ქვეყანას აზარალებს, ქვეყანას ანთმევს ამ ზოგიერთის ძალას, რომელნიც «საზოგადო საქმეს» აღარ ემსახურება და მისდევს რადიკალიზმს ემწვილურ რცხებას. ამ იდეალისტებს თავიანთი სურვილით ვერ გაუკეთებიათ რა და ვერც აჩანს გააკეთებენ. იმათ მარტო ვნება შეუძლიანთ, ისიც იმითი, რომ თავიანთ უსაქმო რცხებაში სსკებისაც გადაიბი-რებენ და ჭკვიდვან შეშლიან.

ყოველმა ნამდვილმა თავ-დადებულმა უთუოდ უნდა აიღოს რამე საქე გისერზე და ამით დაუხსლოვდეს ხალხის ჩვეულებას, ხალხის ქცევას. უცოდველი თავ-დადებული ემსგავსება ფრთებ დაფრევინებულ ანწივს, ან ფეხებ დაჭრილ რაშას. ცხენს თუ ფეხები აკლან, მაშინ ის რაღა რაში იქნება? ავრეთვე თავ-დადებული რიღას მანქანა იქნება, თუ ცოდვას თავიღობს?

მკითხველს უნდა ვუთხრა, რომ ეს ჩემი საკუთარი შეხედულობაა თავ-დადებულზე. უკანასკნელს ზოგი შეცდომით უყურებს. ეს იმითი ვიცი, რომ ერთხელ მეც შეცდომილი აზრი მქონდა ჩვენ თავ-დადებულებზე. ბოლოს თავლები გავახილეთ და ჭკმინარტობა ვიზოვე. ხშირად, თითონ თავ-დადებულსაც სცხვენიან სიტყვით გამართქვას, რომ იგი ჩვენი შვილია, ჩვენი თავლითა ზომავს «საზოგადო საქმეს», ჩვენსავით ვბილებს აწავწავებს სხვის ავლა-დიდებაზე. მაგრამ სასირცხვილოა აქ რა აჩის, ჩვენთვის რომ ვიკითხოთ? აქ ყოველივე ქების ღირსია და აჩა ძაგებისა. მხოლოდ ახალ-გაზდა თავ-დადებულები აჩიან ასეთი მორცხვები. ახლა, რა კი ხამები აჩიან, იმათ ჯერ კიდევ ვერ გაუბუნიათ, რომ საქვეყნოთ აღვიარონ თავიანთი ცოდვები.

მაგრამ რა უშავს? მალე თავიანთ-თავათ ამოიღებენ კნას და გაბედვით დაიწყებენ ეველასთან ჭიკჭიკს.

II

ჩვენი სლსიგოა ჯერ ისევე ემაწვილი ბიჭია. რა!... სულ რაღდა რჩის წლისა ან იქნება. ამიტომ მე მინდოდა გამოეყო თავ-დადებულებაში რომელი ადგილი უჭირავს — გამოეყნებოდა თუ საქვეყნოთ ჭიკჭიკებს თავის ქვეყნის შვილთან, შეთქი, იმაზე, თუ სად რა აუძვრია, სად ვინ გაუტყუებია, სად ვისთვის გამოეყნებოდა, სად გაუღიჯავს თავიდან თითი?

ერთხელ სლსიგომ თამამათ შემოაღო კარები, დამიკრა თავი, მომწოდა დაწერილი თახანი ქაღალდი და მითხრა:

— მე არა მცალიან, «ქვეყნის საქმე» შეძახის, ვერ გელაპარაკები და ეგ წაიკითხე, სულ მანდა სწერია, რაც სათქმელი მაქვსო. — მაშინვე წასვლა დააპირა. მაგრამ მე გაუკანდიედი და დავეჭიდე სამოსელს. — აქამდის მე დედა-მინასზე არ დაუშვებდი ხოლმე შენ სურვილსა და ეხლა უნდა უთუოთ შენ მარჯვენა ცოტადენი დრო და დაივიწყო პატარა ხანს „ქვეყნის საქმე“, შეთქი.

სლსიგომ ძრავლ ყოყმანი შექნა, ჩემმა თხოვნამ მეტათ შეაწუხა: „ქვეყნის საქმეს“ იშვიათათ უმტყუნებდა ხოლმე სლსიგო თავ-დადებულად.

— შენი ხათრი იმტყლათა მაქვს, რომ უარს ვერ გიხანძრავ, გამახარა სლსიგომ. მიხუჭებია შენთვის ჩემი ძვირფასი დროება, მხოლოდ გთხოვ, რაც შეიძლება მალე განმათავისუფლე.

მეტ მაშინვე გადაველ საქმეს, რომ ბუკრი დროება არ

დამხანაგვინებინა თავ-დადებულსთუას... როგორც იმან ჩემი
ხათრი დაიჭირა, მეც ისე მოვიწადინე გადახდა.

— სოსიგო-ჯანი! შითხარი, გეთაყუა, შენ გამოცდილ თავ-და-
დებულებში ითულები, თუ ჭერ ისევა უმაწვილობ, შეთქი?

სოსიგო მაშინვე მიმხვდა ვითხვას და მიპასუხა:

— შენგან არ მიგვირის! რაღა დროს ჩემი გახმოცდილობაა,
კაცი ლამის არის დაკბერდე, „ქვეყნის საქმით“ ძალზე დატვირ-
თული.

— მაშ, თუ გამოცდილებთაგანში ხარ, შენ არც ითაკილებ,
რომ გამიზიარო შენი მოგზაურობა ცხორების ბილიკზე, შეთ-
ქი, უთხარი მე. შემატყუებინებო ზოგიერთ შესანიშნავ ცოდვეს,
რომელნიც შენ არ ვითაკილნია, შეთქი.

— რამდენიც გინდა, შავრამ რომ იცი, „ცოდვა“ უგუნურე-
ბის მოგონილია. ცოდვა გი არა, ჩვენ ხელობას სხვა რომ უნდა
დაუძახოთ, უნდა სასული გამოუკვალათ უთუოთა. მე, ჩემის
მხრით «ცოდვას» მაგიერ «გამარჯვებასა» ვხმარობ. მასთან, უნდა
ვითხრა, რომ ჩემი გამარჯვება სულ შესანიშნავი და სამაგ-
ვალითაა. ამიტომ ძირეულ რომ არ შევარწუნო მესხიერება და
დრო არ დაგვარგო, გაიშობ იმას, რაც მე გუშინ გავიმარჯვე.

მე ყურები გამოვიჩინე, რომ ყოველივე დაწვრილებით
ვამეგონა. სოსიგომ დაიწყო.

— გუშინ დილით რაღაცა ბედზე შეუარე ვასოს თავის სა-
სულში. მეც სრულებით არაფერი საქმე არა მქონდა რა იმას-
თან. მე ვთქვი—მოდო, ერთი ვინახავ, რასა იქა ჩემი ვასო, მე-
თქვი. შეველ, ვასოს გაუნარდა: სადღაც ავირებდა წასვლას და მარ-
ტოკა არ უსაღისებოდა. მაშინვე დაიწყო ჩაცმა, მეკობარი გავიდა
შეარე ოთანში რილაცისთვის. დავრჩი ოთანში მარტოკა. გადა-
ვიწერე ვინ-ჯვარდი და ვთქვი: აბა, ჩემო ქოჩის თვალებო! დამ-

ნახეთ მისვერძლი, მეტქი. მართლაც, მივიხედ-მოვიხედე, ზეზე
 კი ანა იყო რა, მაგრამ, ერთიც ვნახეთ, სტოლის უჯრას გა-
 სალები ზედა ჰქონდა. გამოვწიე, ღია გამოდგა... აი, ბედი
 თქვი შენა. გამოვწიე და რატომ ხუთი ას-ას მანეთებიანი ბე-
 დეთები არ მეტანენ თვალი! დამიწყო გულმა ცახ ცახი. კოტქი,
 ამას მაინც აქ არ დაუხანარებებ, გინდა მომკლან, მეტქი. ან რა
 დასანარჩუნებელი იყო! მაშინვე ვტაცე ხელი და კივარი უბეში
 ხუთ-ასი მანეთი...

— უჭ, რა გაგიძვირებია ვინატი, მეტქი, ვუთხარი მე.

— ნშირათ ამასე უფრო ძვირათ დასჯდომიანთ ჩემი ნებსითი
 მისკლას ანუ უნებლიეთი მიწატიუბა... მაგრამ უფრო მიგდე, რა
 ამბავი მოხდა. ავწკლანტე თუ არა ეს შენი ხუთ-ასი მანეთი,
 მაგწიე ისევე უჯრას უგან და დაკვქე, ვითომ აქ არა ამბავია რა.
 გაიღა კარგა ხანი; შემოვიდა ვასო მოძნადებელი და წაკელით
 სასლიდგან. ვასომ გზასე ინახა ჯიბეები და თქვა, რომ გასაღე-
 ბი შან დამჩენია. მიბრუნდა სასლში, მე კი ვუცდი გზასე.
 ერთიც ვნახეთ, მოდის ვასო ფათაღასავით გაუკითხელი,
 ვერხვივითა თრთის. მივხედი, რაც ჭირი გამოვარდნადა, მაგრამ
 რას შევიმჩნევდი! მე, ვითომ გამოვივარდა იმისი სიკვდილის ფე-
 რი, ვვითხე, რა დაგეძარათა, ვაცო, მეტქი! — „რას ამბობ, ძმაო,
 ღამის დამახან დავიცე გულში. დღეს ხელათ რამდენ და ათა
 თუმიდგან ცარიელი დავრჩი“. — როგორა, სად დაღუბულხარ,
 მეტქი? — დემეტმა რომ არ იცოდეს ჩემი თავი და ტანი! რამ
 დამავიწყა უჯრის დაკვტა! მეც სხვისთვის მქონდა მოკრებილი
 ერთ სამადლო საქმესე. კიდევ შეგატუობინე იმას, რომ რე-
 მოც-და-ათი თუმანი მზათ არის და ხუდაჩაფრისა გეშინიან,
 მეტქი. ეხლა რადა პირით შეგხედო!“ იქნება კარგათ ვერ მო-
 ნახე, მეტქი, უთხარი მე შეწუხებელი სასით. რას ამბობ, ძმაო-

ჯან! იქაურობა გადმევაბრუნე. ერთი ბიჭი გვეყავს ქურდი, იმან დამღუნა, ეჭვი არ არის», მე, რაც შემეძლო, ვანუგეშე, საწყალო, მაგრამ ფულზე კი სამუდამოთ იმედი დაუკარგე.

— კაცო— და, ღმერთი არ ექონდა, ამხანაგს როგორ უღალატე ე მაგრე?! ვითხე მე.

— რატო ისე ხამივითა კითხულობ? თითქო არ იცოდე, რომ მეგობრის და ამხანაგის ლუგმა ვეგლასე უტკებესია. პირველი ესა, რომ ასეთ ადგილებში მეგობარი შენზე ეჭვს როგორ აიღებს, მეორეც ესა, რომ ეჭვიც აიღოს, თითხე შეტყუება ბოლოს ამისა. მეგობრის ლუგმის ასხლეტისთანა რა იქნება?

— მაგში კი ვერ დაგეთანხმები. მაშ ამას იქით მეც უნდა შეშინოდეს შენგან?

ეს შენიშვნა ცივი წყალოვით მოხვდა სოსიგოს ალტაცებულ ტუჩის. არ ეტანება, როგორც შევატეე. ისეთი ფერი ეგვალა, თითქო მეტათ ცუდი რამ წამოსცდა პირიდგანაო, რომლის თქმას ვერას დრეს ვერ გაბედავდა. ბოლოს მოვიდა ისრეკონში, ცოტა გაიღიმა და მითხრა:

— შენი სიტყვებივე მიმტკიცებენ, რომ მე უთუოდ უნდა ამეგრა ხუთ-სამი მანეთი მეგობრიდგან. მართლაც, რომ არ მე-თქო შენთვის ეს ამბავი, შენ ხომ არც მე და არც სხვა მეგობარს არ გაუფრთხილდებოდი და ერთხელ შენც დაგლუნავდნენ ვასოსავით, გაგამწარებდნენ შენი მეგობრები. ამას იქით კი სი-ფრთხილეს არ დაივიწყებ. კარგი, ესლა მე რა შენი ტყვისა ვერაფერი ვუკავ და ვასოს ფულები არ მიმეთვისებინა, სად გამოვცდიდი, რომ მეგობარიც კი ქურდია მეგობრისა? და თუ მე არ გამოვცდიდი ჩემ თავზე, არა მცოდნოდა, რომ მეგობარსაც უნდა გვერდზე უუარებდეს კაცი, მაშინ შენ ვინ გაგა-

კები ებოძა ასეთ ქცევას მეგობართა შორის? მეტი ხომ იცი რომ ჩემი სიტყვა მესზე უფრო გამჭრიახია, მთელ ქვეყანაზე გავლენას აქვს ვეელაფერს, რასაც კი პირიდან ამოუშვებ. აი, ჯერ ესაა შენ შეგატყობინე ასეთი მოკლეხანა. ამას იქით ქვეყანაში ვილაშქრებ, რომ კაცმა სტოლის უკრა გადაეხადე ან გაუშვას თვით მეგობართანაც კია, მეტი. მაშინ მეგობრები ვეღარ გააღარებენ ამ საწყაელ ქვეყანას. დღეს უკეთესი მეგობარი მტერზე უფრო საშინელია, მოდი და აქ ქვეყანას ნუ აწილავთ თვალებს! ხომ იცი ჩემი დანიშნულება — «ქვეყანა» და «სახოგადო საქმე». ამათვის არა ვარ მგვიდრი! ამათვის არ დავსვი საწყალი ვასო შეუბრალებლივ შიდალზე! ქვეყანას უნდა დავანახო მისი ჭირი, მისი სატყუარო. ამიტომ მე თითონ ჩემის თვლით უნდა ვნახო ეს ჭირი, ჩემი ხელით უნდა შევეხო მას. თორემ სხვისი თქმით მე რას გავიგებ, ან სხვა რომელი შემატყობინებს იმას, რასაც ჩემი საკუთარი ჭკვა უნდა იკვლევდეს! აი მიზეზი ჩემი ქცევისა ვასლადმი.

ამის გამოგონე, მე მაშინათვე ვეღარ გადავეხვიე ჩემ სოხივს და ვუთხარ — ღმერთო ჩემო! სწორედ სასწაულს ვხედავ, რომელსაც შენ ცხოვრების მოკლეხანებს ამისხნი ხელში: მე ჩემი თვლით ვხედავ, რომ ეს ქალაქი თეთრია, კიდევ ვკარგზე და სახარებაზე დაკვირვებ ამას. მაგრამ უცებ დაატოვებ შენ მაგ შაქრით ენას და ნათლად დამიმტკიცებ ხელში, რომ ეს ქალაქი შავი არის და არა თეთრი, და რომ მხლელად ჩემი თვალები მატყუანებენ, თორემ ქალაქი თითონ ვუბრევით შავია. შემდეგ მეც დავხედავ და მართლაც ვუბრევით შავი მეჩვენება. ისე კიდევ ცხოვრებაში. მე დიდ უსინდისობათ ჩავთვალე, რომ შენ ვასოს ვუთხდი ხელი მოგოთბის. ესაა კი, რომელსაც შენ ამისხნი მეგობრების ტოლად, ესაა მე, შენ მზესა ვუიღვავ,

ქნდა ვხედავ, რომ შენ სწორედ წმინდა კაცია ხარ, ეგელს შენ მოძიწობაში „საქვეყნო საქმე“ მიგოგავს და მიგოგავს სამართ-
ხისკენ, მაგრამ მითხარი კიდევ რამე. ხომ ხედავ, შენი ღაზა-
რები ჩემთვის უმაღლესია შველას ანის. ვუთხარი მე გრძნობიე-
რათ და აღელვებულმა.

სოსიკოს იამა ჩემი გულ წრთელი სიტყვები და გადივას-
გასა. ცოტა ხანს უკან, ტუჩებში შეკატე, თითქო მე დამტინი-
და. მე ვერ გი ვთქვი—მადი, მეწინას, მეტქი—მაგრამ მერე
ვიფიქრე, რომ აქაც ჩემი თვალები მამატუეებდნენ—სოსიკოს
ჩემთვის რასე უნდა დაეცინა, რა მქონდა სასაცილო, მეტქი,
და ამიტომ აღარ ვიწინე. ამასობაში დათიკოც დაწინარდა და
მოყვა თავის „გამარჯვებას“.

— გუშინ დღით ხომ ვასო გაკვირებულე. დღეს დღით უფ-
რო მსუქანი თოხლი დავიჭირე. ისეთი თოხლი იყო, რომ
იმასთან კაი ჭედლიან ვერ მოვიდოდა. მერე წელიწადია, რაც
მამა-ჩემი გარდაიცვალა. დავჩნით მე და ჩემი ძმა. ჩვენ ერთად
ვერ მოვთავსდით, გავიყარებით. ყოველივენი შუასე გავიყავით,
გარდა ერთი თამასუქისა, რომელიც ჩემ სახელზე იყო მოცემუ-
ლი მამა-ჩემის დროსვე და მამისავე ფულზეზედ. ამიტომ თუ
თამასუქიდგან გამოდნებოდა რამე, სანახევრო უნდა ყოფილიყო
მე და ჩემი ძმისა. დღეს მომადგა კარს მოვალე თავის ფეხით,
დამედროჯა: „შენს მზეს, სოსიკო, აგრემც შენი ახალ-გაზდო-
ბა შეგჩინია, შემიბრალე საწყალი კაცი, საჩუქებელს ნუ მითხოვ,
აჭა, დიჭა, ეს ოთხ-ასი თუმანი თავნი და დანო ეკ თამასუქი-
ნუ ჩაღებო ჩემი ჯალბობის, ჩემი ქუდიკათობის ცოდვაშიო.“
მერე უნდა იცოდე, რომ მე არც ათი თუმნის მოლოდინი მქონ-
და იმისგან. გამოვიჩინა, გამეხარდა და მაშინათვე დაუხიე თა-
მასუქი. მაღლობაც დიდი ვუთხარი. ერთიც ვხანოთ, შეუტყვიას

ჩემ ძმას, რომ მე ფუფუნები მივიღე მოკვლისგან. მაშინვე მინტა სახლში და თავის წილს ითხოვს. რასაკვირველია, ტყვიასავით გულზე მომხვდა ეს ამბავი. მე მინდოდა, რომ ფუფუნს მე დამჩნობოდა, ჩემი ძმისთვის ხელი დამებანინებინა. მაგრამ არ ვიცოდი, რა მექნა, როგორ მომიშორებინა თავიდან ჩემი ძმა. ვიფიქრე, ვიფიქრე... ამ დროს თავში ერთი მშვენიერი აზრა მომივიდა: მოდი, ისე დავსვამ ხელ-ცარიელს, რომ მე მაინც ნათლათ გამოვიდე მეოქი. ამიტომ შევუტეე ჩემ ძმას—მანცა, რა ცხოვრებით მომიკარდი სახლში! მითომ არ შენდობოდი, მეოქი? კვიტხე. განა შენ რომ არ მოსულიყავი და არ მოგეგონებინა ჩემთვის, მე უარს გიზამდი, თუ როგორ ანდი, მეოქი! განა შენ არ ენდობი ჩემ ჰატოლსებს, განა შენ ეჭვი გაქვს ჩემ სინდისში, რომ მე ფუფუნებზე ჩემ ვაყვანობას და სახელს, ჩემ ნამუსს გაყვიდდი, მეოქი? —საწყაღი ჩემა ძმა სახტად დარჩა: «გადა, მე შენ სინდისთან რა ხელი მაქვს, მე მხოლოდ ფუფი მიჭირს საშინლად და ამიტომ მოგატანე შენა, როდესაც გავიგე, რომ მოკვლემ გადაიხდა ვალი“. ამ ზსუნზე მე უფრო ვიტყვი, მითომ უფრო დავრწმუნდი, რომ იმას ჩემ ჰატოლსებსში ეჭვი აქვს, და უფრო გულ დასაფუფუნოვოთხარა: «შენ ტყვილათ ნუ იტონებ, ვითომ უფულობით მოსულხარ. აქამდის სად იყავ? შენ, მე ვინი, რა მუჯლის ტყვილიცა გაქვს. შენ გული გისქლებოდა აქამდისაც, რომ მოკვლის ფუფი მე არ შევიჩინო. მაგრამ, რაკი შენ ჩემში იჭუნეულობდი, შენი გამოჭანკებული, მე დღეს პირველად ჩავიდენ უჰატოლსებსს, და ერთ გროშსედაც არ გასუნებინებ, მეოქი. და შენი ცოდო ვი იყოს, რომ მე ესლა უჰატოლსებსს ვშვრები, მეოქი!“ —დაიწყო საწყაღმა ჩემმა ძმამ ტირილი, პირში ნერწყვი გაუშრა; იმიტომ კიარა, რომ ფუფუნები შეუკარი, იმატომ რომ

იმას ეგონა, ვითომც მაჭთლას იმისი იჭკნეულობის ბრალი იყოს, რომ მე უზატოასნება ჩავიდინე. იმან ის არ იცოდა რომ მე გადაწვეტილი შექმნდა ეს საქმე და იჭკნეულობაც ტყუილათ მოუგონე, რომ პატოასნუწათ გამომეტყუა მისთვის ორ-ასი თუმანი. შერე, რომ უფრო დავაჯერო ჩემი ძმა, ვითომ მაჭთლას იმისი ბრალია ჩემი უსინიღისობა. დავატანე: წადი, მიხივდე. ვექსილი მამა-ჩემმა ჩემ სახელზე გააკეთა, მოვალეც სამართალში დაგიმტკიცებს, რომ იმას ფული ჩემთვის უნდა მოეტანა და არა სხვისთვის. იქ მარტო ჩემი სახელი იყო. მე ვიტყვი რომ მამა-ჩემს თუ შენთვის სდომებდა ის ფული, შენც მოგიხსენიებდა. მე დავამტკიცებ, რომ ის ფული საკუთრად მე გავასესხე, ჩემი საკუთრება იყო და არა მამა-ჩემისა. აბა, ანდერძშია ცომი არ არის ეს თამასუქი მოხსენებული! წადი ეხლა, საცა გინდა. შენ ეჭვი აიდე ჩემზე, მე გი ეგე მაჭთლას უნამუსო გამოვდექ. ძალიან კარგათ მიქნია, შენთვის თვალც მომიტოხრია“. ჩემი ძმა მაჭთლას გაბოროტინდა, უფრო დარწმუნდა, რომ მან მაჭთლას მე ძრეულ მაწყენინა, რომ ამ წყენით მე გაჯავრებულმა უნამუსობა ჩავიდინე. საწყალი, იმხიდა—ნეტავი თუგნი მომტოხრდა და აქ არ მოვსულავიყავი, ნეტავი ენა ჩამვარდნოდ და შენთვის ასეთი სიტყვა არ შეთქვა. რა ღმერთი გამოიწერა—ჩაკდექ ძმის ცოდვაშია!» შერე მომიბრუნდა და შითხრა: «ძმაო, თუღონდ შენ ამ საქმეს ნუ მიიღებ, ვითომც მე შენზე ვიჭკნეულობდი, და გინდა ეხლავ ორ-ასი თუმანის ვექსილს მოგცემ და ერთ კრვირასზე ამას ნაღდად ჩავაბარებო.“ მაგრამ მე, ვითომც საშინლათ ვარ გამწარებული მისგან, ვითომც მაჭთლას სისხლი მეკევა იმაზე, ვუთხარი: «ორ-ასი თუმანი გაქვს. წადი, მაწონი იყიდე და თავზე დაისხი, შეთქია. თუმცა გულში გი ვინატრე,—ნეტავი მაჭთლას ისე გაასულელა ღმერთმა ჩემი ძმა,

რომ შეიძლება დღეში მართლაც რჩ-ასი თუმანი კიდევ სხვა მობი-
ტანოს, მეტეი. ერთი კი დამსახურებინა და მე კინი ჩემი ძმის
ამბავი, მაშინვე ტყავს გაიძრობდა და კადანე რჩ-ას თუმანს
ჩამაბარებდა, მაგრამ ისეთ დროს აბა ესტობას რეგორ გავი-
ტყვდი! მე უფრო გაუწყურ. ბოლოს კიდევ შემეხვეწა ჩემი ძმა,
რომ შევრიგებულყავით და ის ანც კი მოიგონებდა მოვალის
ფუფსა, მაგრამ მე შორს დავიჭირე საქმე, ვითომ საშინლად
მავყენინა ჩემმა ძმამ. საწყალი ბიჭი! ბრალდებულყოფით დაღუნა
თავი და წავიდა. წელან, შენთან რომ მოვიდოდი, შემხვდა გზა-
ზე, და ისეთი ზინლით შევხვდე. თითქო ჩემი გულიც ხებას
მამლეკდა, რომ ამასათ მეუფრებინა მისთვის. ის კი მოიბრუნა
საწყალი და ისე გვერდზე გაიპარა, თითქო კაცი მოუკლავს.
საშინლად დასტყობია დილანდელი ჩვენი შეხვედრება.

— სოსიკო, სოსიკო! კაცო, უფრო გიგდებ მაგრამ გული კი
მიღონდება, სწორე გითხრა. ეგ რა გიქნია, უჭ! რა ქვის გუ-
ლი გქენია! მერე რას ემართლებოდი — შენი ღვიძლი ძმა არ
არის?

— ღვიძლი ძმა, მაგრამ...

— მერე ცოცხა არ არის, რომ ემაგ წმინდა სიტყვებს შენ
სამაგულ ქტეკას უთანასწორებს! რომ არ უდგება შენ საქმეს ეს
სიტყვები! უთხარი მე.

— შენ არ გესმის წელანდელი არ იყო, თორემ მაგრე არ
ილაპარაკებდი.

— ეს წელანდელს რომ სრულებით არა ჰგავს.

— ჰგავს, ნუ ხარ აჩქარებული. საქმეც ეგ არის, რომ მე...
მე ვითომ რით ვარდევ მათ? მე მივდეგ აქვეყნის საქ-
მესა...

— მე რე მანდ ქვეყნის საქმეს რა უნდა? ვკითხე მე განცვიფრებულმა.

— ავი გითხარ, არ გესმის, მეტე. «საქვეყნო საქმეა რა-გარე არ არის, რომ დღეს ჩემი ძმა ხელ-ცარიელი დავსვი! ახლა წამდენი სხვა დამართებს თავის ძმას აგრეთვე საქმეს. გუშინ და დღეს რჩი დიდი აზრი გავატარე ცხოვრებაში. პირველი, რაგორც შენ იცი, შესახებ მეგობრისა, მეორეც შეახებ ძმისა. მიხვდი?

— პირველი ვიცი, მაგრამ მეორე სრულებით არ მესმის.

— არა შენა და შენ თავსა! მანამ ვაფი არ დაგიღუგამთ, რომ ვერას გაიგებთ ხელზე. ჩემი ქტევა ძმისთან — ამტკიცებს, რომ მამები საძინლად სტდობიან, რადესაც ერთი ძმის სახელზე აკეთებენ თამასუქებს ..

ამას იქით ყოველი გონიერი მამა ეცდება, რომ ერთ ერთ შვილს არ ჩაუტდოს ხელში საცხოვრებელი, თორემ ძალღვივით მოიტაცებს და მე რე თათონვე უნამუსო დედა-კაცივით ღრინვას და გბუნას დაიწყებს, ყველას აძაგებს და მარტო თავის-თავს აზვენებს ხალხსა, რომ იგი ტანჯულია ვითომც კტვიანი და უნდობელი ძმებისგან. ხედავ, რაგორც ღრმა აზრია! მას ამ აზრისთვის შელჯატნა და ძმას იფულები მიეღო? შკითხა მან გამარჯვებულმა. მე, ნაცვლად ვასუხისა, მივგარდი ხელ-მეორეთ ყელზე, მაგრამ ახლა ვი დიდ ხანს ხელები ვერ გაუშვი. სიხარულის ცრემლები ჩამომდიოდნენ თვალებიდან ღვარვიით. ბოლეს, რაგორც იყო, გამოვიფხიზლე განცვიფრებულგან და შევეხვეწე სოსივას:

— თუ ღმერთი გრწამს, კარგი, დახუმი, ნულას მეტყვი, თორემ გამაგიყებ.

— ესაა, გინდა კეტი დამარტყა, მაინც ფეხს არ მოვიცვლიო, მითხრა სოსიკომ. ესაა საღერდელი ამეშადა და ჩემი დანუშებს არ შეიძლებაო. ამისთანაებს აღარას გეტყვი, რაღი არ გინდა, და სსვა რამეები კი მინდა უთუოდ გითხრა მე მიყვარს ჩემ თავზე დაზარაკიო.

ამ სიტყვით სოსიკო კარგა სანს გაჩუმდა და სულ ტუნებო უცინოდნენ. ესედავდი, რომ ბუერი ნათელი აჩრა და უფრო შუქ მოფენილი საქმე გაუჩხენდა ხელმე თელ-ქ.ს. მე ყვდი-ლახდი დავწინარებულვიყავი.

III

— მეჩე რა იცოდუ, ის რთხ-სისი თუმანი ღლესკე გავას-დე. მითხრა სოსიკომ.

— უაჩად, ბიჭო! ნეტავ რაგორ მოახერხე ემაგრე მაღე?

— ჩემ დანიშნულს მივარტვი ღლეს საჩუქარი

— ეჭე, დანიშნულსარ კიდერა!

— მართლა, შენთვის ხომ არ მითქვამს! დავინიშე, მაგრამ საფუძკლიანათ დავინიშე.

— ისეთი რა საჩუქარი გააკეთე, შე კარგო კანო, რთხ-სისი თუმნისა?

— შენ რა გგონია, ცოტაც არის და! მე სხვა-ფერიც მინ-დოდა, მაგრამ რამ კერ მოვახერხე.

— მაინც ისეთი რა იყოდე?

— ისე, ცოტა წამ. მაგალითად — თვალ-მარჯალიტის ბეჭედ-საყურეები, სრულსაყურეები, ეს ძეწვევები, წა ვიცი, ათას ნაი-წი წამებები.

— შენმა მზემ, კარგი ფეშქაში გაგიკეთებია. მაგრამ ერთი ეს მითხარი — ღმრისა შენი დანიშნული მაგ ძვირფასა სახუჭე-ბისა?

— მე კარგათ არ მესმის, წა გინდა სთქვა მაგით?

— ე. ი., მე მინდა გავიგო — შენი საცოლო ამხარტავანი ხომ არ არის, ცხვირის ატრუკვა ხომ არ უყვარს?

— მაინც ვერ გამიგია შენი ღაპარაკი.

— მაშ ერთი ეს მითხარი — შენმა დანიშნულმა იცის, ეგ ფუ-ლი რაგორ არის მოპოვებული, იცის, რამ მაგ სახუჭაში მრუდი ხელა ურევია?

— ჰო, ემაგრე მეტყობი რაღა, შე გურთხეულა! მაგაზე მე-ტიც იცის.

— მეც არა თაკილავს, რამ შენი ხელაბის კაცის ცოლი გახდება?

— აბა, შენგან არ მიკვირს! განა მე ისეთს ახლა გაუგლი-დი, რამ მაგისთანა ემაწვილურნი თვალთ უფურცელს ქვეყნიე-რობას?

— მეც იმიტომა გკითხავ. ხომ იცი, ქალები ხშირად ცხოვ-რებაში არ კარგანან — ძვირად მკრძნობიერნი არიან და მეზო-ბელს ვიღბილან სიტუვასაც ვერ გაუბედვენ სოლმე. ისინი ან-გულაზობას მისდევენ მომეტებულ ნაწილად, და ამიტომ საქმ-წათ არ იჩნევენ ისეთ ვაყებს, რომლებიც ქვეყნის წესზე დაი-არებინ, წმინდათ მისდევენ ცხოვრების ტრიალს.

— ვიცი, ძმაო, რაგორ არ ვიცი! საუბედურათ მაგეთი

ქალები დღეს ჩვენში უზვად გამრავლებულან. ხომ იცი, დედა-
 კაცს თმა გრძელი აქვსო და ჭკვია მთავალი. ამიტომაც ისინი
 უფრო ისეთ რამეს მისდევენ, სადაც წარჩეული სისულელის მე-
 ტი არა არის რა. მაგისტანს ქალებმა სწორედ საქმე გამოჭირეს.
 ბევრი ვეცადე, ბევრი ველაპარაკე მე იმათ, მაგრამ რას გააწუბო,
 მითომ კედელს ცერცვი შეაყარო, ისე იმათთვის უქმათ გაიარა
 ჩემმა ქადაგებამ. მაგეთი ქალები ისეკ თავისას იმეორებენ, რომ
 კაცი უნდა მტრედოვით უჭეუტეო გამოდგეს ცხოვრებაშიო. სა-
 წყლებს გაუგონიათ ალია მომკვლარა და ის კი არ იციან, რა-
 მელი ალია მომკვლარა. ქვეყნისთვის უნდათ სიკეთე, მაგრამ
 თითონ კი ქვეყნას უზრუნვეს უქცევენ, არ იღებენ მონაწილეობას
 ქვეყნის ბრუნვაში. ის არ იციან, რომ წარჩეული სურვილით და-
 მშეულ ქვეყნას ვერ გამოუმსებენ მუცელსა...

— მეც ძრეულ მებრალეობან ისინი, მეთქი, გავაწეებტინე სი-
 ტყვა სოსიკოს. მაგრამ რას ვიქთ, ძმაო-ჯან, რასა! მანამ ქა-
 ლის მდგომარეობა საზოგადოებაში მალა არ აიწეკ. მანამ
 ისინიც არ ჩაეკვიან ცხოვრებაში ისე, როგორც დღეს კაცია
 ჩარეული, მინამდისინ ქალი ვერ გაიგებს, რომ ცხოვრებას ცა-
 რიელი მათი სურვილი ვერას უშეულის. აბა იმათაც შექმლესთ
 შენსავით ყოველი ადგილის ნახვა, ყველგან მისვლა-მოსვლა,
 ყოველი სამუშაოს აღება, თუ მაშინ ნათლათ არ დაინახონ,
 რომ ქვეყნის დღე-გრძელობა მაგისტანს ხალხს არ მოითხოვს.

— ამიტომაც დღეს ჩვენ სანთლები უნდა დაუნთოთ ისეთ
 ქალებს, რომელთაც არ დახშვიათ ჯერეთ გონება და სადათ უყუ-
 რებენ ყოველ საქმეს. ამისთანა ქალების მაგალითი, ისა, რომ
 ეს ქალები სხვას დაინახებენ, თუ რა ნაირი მნიშვნელობა
 აქვთ ცხოვრებაში თავიანთი აზრებითა დ ქცევით, — ჯო, ამათი

ცოცხალი მაგალითი უფრო ბევრ სინათლეს შეიტანს ჩვენი იდეალისტების ბნელ თავში ..

— მე მგონია, რომ ჩვენი იდეალისტების თუ იდეალისტების უმთავრესი ნაკლულებებია იქ უნდა მოვუბნოთ, რომ მათ არ შეუძლიანთ გამოიყენონ ცხოვრებაში თავიანთი აზრები.

— მეც მაგას არ ვჩივი! ქვეყნისთვის იმათ შესტოვავთ გული, ღვთის წინაშე, მაგრამ რა! ქვეყანას ისეთი კაცი უნდა, რომელიც გულ-და-გულ ყელამდის ჩაკარდეს ცხოვრების ტლანბში, გაიგოს მთლათ უკანასკნელის გეგმა და მეტე რიგინათ გაანხლოს იგი ძალუმი აზრების სიცხითა. იდეალისტების უბედურებაც ის არის, რომ იმათ აზრები კი მიუღიანთ და კატასავით თვისის დასკვლება კი ეზარებათ. ისინი, ერთი სიტყვით, უძლურნი არიან, იმათ არ გამოიჩინეს თავიანთი ხასათი, არ გაიმავრეს გული... აბა, მასინ ამოკვიდგებოდნენ იგინიც მსრებში და შენ უნდა გეუბრებინა, როგორი ამბავი ასტუდობდა ჩვენში!

— ვაჰ, როდის იქნება, რომ ჩვენშიაც ქალმა გასწიოს უღელე კანთან. როდის შევესწრობით, რომ აქაც ქალი უოკელ საქმეში ხელს ჩაუბრედეს!

— ჩვენ მაგას ძალე ვერა ვნახავთ, ძმა-ჯან! მითხრა სოლის-გომ ამოახვრით.

— აკი ჩემი დანიშნული საღათ უეურებს ქვეყნიერობასა?! ვკითხე გაკვირვებით.

— ერთი ადამიანი რას იზამს? მითხრა სოლისგომ. მაგრამ კი, ღვთის წინაშე, მე მაგეთი ძრეული ტვინისა და გრძნობის ქალის მნახეული არა ვარ. მე ხომა მხედავ, რაც ვარ! ასე გასინჯე ის უფრო საღათ უეურებს ცხოვრებას.

— რას მეუბნები! თუ ღმერთი გრწამს, სწორეთა თქვი.

— ჩემმა მხემ, არ გატუუბე.

— ანა, მაინც რა გითხრა, საჩუქარი რომ მიართვეი?

— რა უნდა ეთქვა! ისე გაუხარდა, რომ სულ წათა ფრინველს მოეჭიდა. მაქო, რომ ჩემი ერთი დღის «გამარჯვება», ერთი დღის მოპოვებული საჩხო ემაკეთა დიდი გამოდგა. ეს დღე იმან დანახსრურა. უნდა ბოლოს დროს მომავლს, რომ უმწველობაშია ცი შემქდლო ასეთი გემრეული ლუკმის ხედათ მოგდება.

— მაინც ზოგი უარყო ქალივით, რომ ანა გისაუკუდურა რა, რომ ეგ „გამარჯვება“ სხვისი ჯიბის დაცარიელებასე იყო აშენებული?

— ავი გუუნები, ქალმა სინარულით არ იცოდა, რა ექნა, მეთქი!

— შენმა მზემ, რომ სრული ნეტარება ყოფილა. მაშ ალანს დაგიძლის ცხვრებაში?

— დამაძლის ვიანა, ის უფრო მაქვსებს, სულს მიდგამს, მახედვინებს მაგისთანაებს.

— თუ ღმერთი გწამს!

— შენმა მზემ, მართლაც გუუნები. ეგ რათ გინდა, იმან ისეთი რამეები მითხრა, რომ მართლაც შესანიშნავი.

— მაიმბე თუ ღმერთი გწამს, მეთქი—დავეღრიჯე სოსიგას მომეტეული ცნობის მოუვარეობისგამო.

— ან რაღა დაგიძალა, რაკი მოუხსენ ტო?რავს პირი, ბარემ კიდევ დავაცარიელო.

— საბედომ მითხრა...

— საბედო ჭკვიან შენ დანიშნულს? რა კარგი სახელია.

— ჭა, ერთი ხელარ მარჯულები სიტყვასა და!... საბედომ ჩემი თავი მუხლზე დაიდო და მითხრა თავისი სიწინდლის სმით: ჩემო სოსიგო! ცხვრებაში რ-გვარი ხაღნი ტრიალებს

სასოციალეთ — ცხვრები და მგლები... ეხლა ჩვენ რომ ვაქუსუნს ქვეყანაში გავატარეთ საღი აზრები, და ამასთან ცხვრებთან და-
ვრჩეთ, ხომ მგლები გაგვეწყვიტონ და ჩვენი აზრები ვისლად გა-
მადგუბიანო? ამასთან შენ ვაჩვრათ იცი, ჩემო საყვარელო სო-
სიკო, რომ დიდი სისუფელა კადაც ზნეობითი პრინციპები
და სხვანი...

დაჩნა ასლად ზნეობითი პრინციპები, ე. ი. ვაჩვს უნდა,
რომ ცუდი საქმე არ ჩაიდინოს კადაც ვითომ მადლი მონა-
ზრებით. ზნეობითი პრინციპები ვაჩვს ვითომც იმისთვის მონა-
გონია, რომ ქვეყანაში სუგათათ დაჩნეს, ჩირქი არ მოეცნოს.
მაგრამ ესეც სულ სიამოა, სულ ტუევილია; ამას მონალოდ გა-
წყვიტონელი და დაბნელებული გონება მოიგონებს. მართლათაც,
და ჭკვიანი ვაჩვი ამასთანა ვაჩვებარ ჩამეს ჩისთვის გამონდ-
გება, შენ გენატვალოს ჩემი სახელი, ის არა სჯობია, რომ ვე-
ლათუკრი მონალოდ და ნათლათ გამთქვას! მაგრამ იმასაც ჭკ-
უნდა, რომ ჭეშმარიტება ესმოდეს ვაჩვს. ზოგჯერ ჭეშმარიტება
უბრალო ჩამა, მაგრამ იმისი პოვნა ვი ვერ მონაზრებია ვაჩვის
გონებას. აი თუნდ ეხლა. ჩისთვის ეტანებთან კადაც ზნეობით
პრინციპებს, როდესაც ცხვრება აშენებულია მონალოდ უბრალო
ბუნების ვანონებს? მართლაც, გშინ თუ გწყურებინ, უნდა ადგ-
და იმონო სასმელიც და საზრდოც... ამას ჩვენი ბუ-
ნება თხეულაბს. არც აქეთ, არც იქით. აქ რა საჭირია მა-
დალი პრინციპი? მაგრამ ტვინ გათხელებულებსა ჭგონიათ,
რომ ვაჩვი თუ ვეკლავთ ჭამა-სმა- ზე ააშენებს და ზნეობით
პრინციპებს ზედაც არ შეხვდავს, მაშინ ასეთი ვაჩვი პირუტყვის
მდგომარეობაში ჩავარდება, იმას აღარ ექნება ვაჩვის ღირსე-
ბა. აბა, ამასთანა უზრდელი და რეკვენი შესდგულობა ცხვ-

რებასე რა ხელს მოგვცემს და ან რა ჩვენი საქმეა, შენ გუნჯ-
ვაჯე!...

ხომ გაიგონე, შენ გუნჯვალის ჩემი თავიო“. ამით გა-
თავა თავისი ჭკვიანი სიტყვა, რისთვისაც ბლამათ დაუყოვნე
ტუჩები.

— ძალიან განათლებული ქალი გიშოვნია, მეოქი, შევანტრე
სოსიკოს.

— ძალიან სცდები. ისრე განათლებული არ არის, რეგორც
ჭკვიანია. იმას ყოველივე თავის-თავათა აქვს მოსაზრებელი.
იმან რამ ისწავლოს, არ ვიცი მე გამოკჩნდები იმასთან თუ
არა.

— რა ბედნიერებაში ჩავარდნილხარ, შე დაქცეულა, შენა!

— ვიცი, რამ ღიწმინა არა ვარ მე ჩემი საბედოსი.

— სად შეგზვდა მაგეთი იშვიათი ადამიანი?

— სანთლით ვეძებდი და რეგორც არ ვიპოევი!

— მაგრე კი შეიძლება, მაგრამ მანინ ჩქარა ვიპოევი.

— ახლა ის ვიდე მე მქებდა განა!

— მართლა?

— მაშ რეგორც გგონია. ჩემი სახელი ვარგა შოქს გავარ-
და ჩვენ ქვეყანაში. ყველგან იციან, ვინ არის სოსიკო. ჩემ სა-
ბედოსაც ყური მოეკრა ჩემი სახელისთვის და გულში ჩავკარდ-
ნოდი. იმას ჩემი თავი ძრეულ უნდოდა, რადგან ყველა ქალი
„ტემიან ლუქმათა“ მოვლიდა. საბედომ ერთხელ გადმოგრა
კლანჭი, პირველად რამ შეგზვდი. მეც ვერ ცოტათი თვალში
მომავიდა. მერე კი, რადესაც შემატყობინეს მაგისი იშვიათი
ხასიათები, მაშინ ვარგა დაუხლავდი, გავიცანით ერთმანეთი
და ბოლოს ვიდეც დავინიშნენით.

— ძალიან ცალ-ქმარნი კი შეიურებით, მე-და-ჩემმა ღმერთ-
 მა. ანა, ემაგრე რაგორ შესვლით ერთმანეთს! განგებას უმუ-
 შავნია.

— ოჲ, შენც ერთი წაღაც ცრუ-მარწმუნეობას მისდექ!
 განგება კი ანა, აქ ჩვენი საგუთარნი ღირსება და ჩვენი სურვი-
 ლი მუშაობდა. ჩვენ ბუნების კანონებს ვემარჩილებოდით.

— განა მე კი არ ვიცი რა! მაგრამ ისე ვინძარე; სიტყვის
 მასალად, მეთქი.

უბელი.

1879 წ. იანვრის 19.

(დასასრული შემდეგში).

დედის ნუგეზი პატარა გლეხს.

კამკამი მთვარე ღამეს ანათებს,
 გაშლილან ფრთები სიღუმელისა;
 სახლის ერდოდგან კვამლი ამოდის,
 სჩანს, რომ ღამეა ცივის წამთრისა.

—
 სინუმე არის — სძინავს ბუნებსა,
 არსად არ ისმის არათურია,
 საწყალ აღათის, გლეხის დედა კაცს,
 წილად რგებია ღვთისგან კერია

—
 შუაგულ ცაცხლსა, თავძირ დახრილი,
 ის მოსჯდომია თავის აკვნითა;
 შიგ წევს ჰაწაწა გლეხისა შვილი,
 ერთგობება მას „აღუ“ითა.

—
 ასუ, ნანა, ნანა, შვილო, ჰაწაწა
 „ნანინა“ იწყო, გადაარწია;
 მაგრამ პატარას არ ეძინება,
 დედის სიტყვები არ ეუფრება.

—
 დანიძი, შვილო, რადას ღუღუნება?
 მამის მოსკლასა შენ რას უუფრება?!

ეჭვი არ არის შენგან აქვს გული
 მაგრამ ვერ მოვა ჯერეთ ბედ-კრული.

ესლა გაქვს, შეილა, სანატრელი დრო,
 დაწექ, იძინე თავისუფლათა,
 თორემ, როდესაც წამოაზრდები,
 შრომასა მოგოსავს შენც მიწა და მთა.

იგივე ბედი, იგივე ტანჯვა
 და მუდამ შრომა, თულისა წუწვს;
 გაგტყნავს წელში, დაგასვამს დაღს,
 რთგორც დახატულს შენსა მამასა.

მაგრამ ამითი ნუ შეშინდები,
 ნუგეში მიეც შენს უმანგო გულს,
 რომ ღმერთმა ბრძანა შექმნის დროს ასე—
 «თუღით და შრომით სჭამდეს კაცი პურს.»

ვინ იცის, შეილა, ეგებ ასორდდ
 მამი-შენისა შავს და კრულს ბედსა,
 და «რ-რყიან» თახის მაგიერ
 ჭრელ-წითელ წიგნი შენ მოგცენ ხელსა.

მაშ დაიძინე, შეილა, პაწია!

„ნანინა“ უთხრა, გადააწია...

მ. კვალითელი.

1882 წ., 2 თებერვალს.

დ. უკირილა.

ხალხური ლექსები.

1

შობძანდი. მჭადო კორიულ,
თუ ჩემი ბედი ღირსაო;
წისქვილში სურვით წაგიღებ,
აღარ გაკადრებ ვირსაო.

(მჭადი) — მე მადლიერი არა ვარ
სოგოერთ ზატაქმლისაო —
ისე მიმიწვევს-მომიწვევს
არც კი მაინათესა ცხვირსაო,
მალი-მალ შემომამგინებს:
„საჭმელა ძაღლებისაო“.

2

აზნაურობა მიუყარდა,
გვერდზე დახურვა ქუდისა:
სოფელში გაკლავ-გამოკლავ,
ვეკლავან ატყნა ჩხუბისა.

3

ქართლი იმისთვის დაკადე,
თოვლი მოვა არ აიღებს;

რაც რამ ჭინჩხული მთვა,
სულ მთლად ბატონი წაიღებს.

4

აქამდის აზნაურები
უწრუწუნებდნენ ქოჩსაო.
ახლა კი მათი შვილები
ჭადას დასდევენ ღოჩსაო.

5

„დამეყენებ მთარაძობაზე
დასიყენებ ყოველზე ნაჭრისაზე
დასიყენებ ყოველზე მთარაძობაზე
დასიყენებ ყოველზე მთარაძობაზე“

6

„დასიყენებ მთარაძობაზე
დასიყენებ მთარაძობაზე“

საქართველოს მთავრე მათიანი.

(გაგრძელება).

VI

გაძლიერება საქართველოსი.

გამეფება ბაგრატისა. — ქავთარ ტბელი. — რატი ორბელიანი. —
რატის მიემზრობა დავით კუროპალატი. — დამორჩილება რ. ორ-
ბელიანისა. — სიკვდილი ბაგრატ რეგვენისა და დავით კუროპა-
ლატისა. — დამორჩილება კახეთისა, ჰერეთისა. — სწავლა-განათ-
ლება, ხელოვნება. — სიკვდილი ბაგრატ III-სა.

980 წელს, გამეფდა თუ არა ბაგრატ, დამშვიდა ახს-
რეთის სახლი და აღწინდელი მეფე და ბიძა თვისი — თეოდო-
სი გაისტუმრა თავის მამის, დავით კუროპალატის ქვეყანაში,
რადგან ეშინოდა მისი, რომ სახლი არ აეღუკებინა. ახსრეთ-
ში ჩამოაგდო წესი და სიმშვიდე, მაგრამ ამავე დროს იმერეთ-
ში ქავთარ ტბელის თანხმობით ზოგიერთებმა განიზრახეს
განთავისუფლება ქართლისა ბაგრატის დამოკიდებულებიდან.
წინააღმდეგნი შეიკრიბნენ და გამაგრდნენ ლიხის მთებში. ქართ-
ლის დიდ-კაცობა ზატყის აღარ სცემდა დროებით მმართველს
ამ ქვეყნისას — ბაგრატის დედას.

მეოცე კაციც თუ არა ეს ამბავი, დიდ-ძალი ჯარით გად-
მოვიდა ლისზე, შეებრძოლა, დამარცხა, შევიდა ქართლში, და-
მშვიდა და მეტე წავიდა იმერეთში; თავის დედაც თან წაიყვანა.
მაგრამ წინააღმდეგნი მეებრძოლნი მანც არ დაწინააღმდეგნენ. წამ-
დენივე წლის უკან ხელ-ახლად აჯანყდნენ. ამათი მოთავე იყო
წატი ორბელიანი,*) რომელსაც ჭქონდა დიდი მამულები ატე-
ნიდგან მოკიდებულნი კიდე-გარსმდე და თრიალეთამდე, მასვე
ეკუთნოდა მანგლისი და სკვირეთი. წატიმ გადობიდა თავისკენ
დავით გურგენაძე, რომელიც წაღსდგაც გულ-ნაკლული და-
წინამდელი-იყო თავის შვილზე, აგრეთვე ბაგრატ რეგვიანი, რომ-
ელიც შეესია შავშეთს. დავითი გამაგრდა თრიალეთში; აგრეთ-
ვე წატიმ დაიჭირა ატენს და მანგლისს შუა ადგილები. ბაგრა-
ტი გაკვირვებულნი და გაოცებულნი მამის ამ გვარ ყოფა ქვეყნისა-
გან, მოვიდა ჯარით თრიალეთში, ცხენით, მარტო წავიდა მა-
მის ბანაკში მოსალაპარაკებლად და თავის განმარტლებლად.
დავითმა მართლაც დიდის სისხრულით მიიღო ისა და შეიწინა-
წა მისგან თავის განმარტლება, დაითხოვა თვისი ჯარები და
შინ დაბრუნდა.

ბაგრატი არ შეება საბრძოლველად გამოსადებულს წატს,
დაბრუნდა ახსარეთში. ღამთარი რომ დადგა — წატიმ თავის
თავის ჯარის კაცები დაითხოვა, — სინქართ ჩამოვიდა ქართლში
და კიდე-გარს (ეხლან წაღვა) შემოერტყა. თავ-ზარ-დაცემულმა

*) შესანიშნავი გვარი ესე მეოთხე საუკუნეში ქრისტეს წინ ჩინე-
თიდგან გამოძავლად ითვლება. ორბელიანებს ჭქონდათ და აქვთ დიდ-
ძალი მამულები საქართველოში. საქართველოს ისტორიულ ჩარხში
ორბელიანნი თამაშობდნენ და თამაშობენ კიდეც უმთავრესს როლს.

რტიმ სრულად მოწილება გამოუცხადა. ამის ნიშნად მისცა მას შვილი — ლიპარიტი, თვითონ კი საცხოვრებლად, ბაგრატის სურვილისამებრ, ანგუთში წავიდა.

994 წ. მოკვდა ბაგრატ II — რეგენი.

101 წ. მოკვდა დავით გურგენაძე, რომელმაც თავის ქვეყნები დაუტოვა იმპერატორს ვასილის და ანა ბაგრატს, რომელმაც შიშობა ჰქონდა. ვასილი მოვიდა თავის მიწების გასაშინჯავათ. აქ მოხდა შეტაკება გურგენს და მის ძმას, და გათავდა მით, რომ ვასილი შეურიგდა გურგენს და დაუთმო მას ტოის ნაწილი.

გურგენის სიკვდილის შემდეგ (1008 წ.) ბაგრატ III-მ გამრავალა ჯარების რიცხვი. ამ უმად მას ჰქონდა დაკავებული თითქმის მთელი უწინდელი საქართველო, გარდა კახეთისა. მან ათხრავა ქორეზისკოხოსი დავითისაგან (კვირიკე II მოადგილე) სრულადი მოწილება და სოგვიერთი ციხეების დათმობა. ამასე დავითმა ომის გამოცხადებით უზასუსა. 1010 წ. ბაგრატი თიანეთიდან შეესია კახეთს, დაიმორჩილა ისა, დაატყვევა მმართველი დავითი და მთელი ეს ქვეყანა თავის კრისტავეებს გაუნაწილა — მერე შევიდა ჰერეთში და მმართველი მისი მეფა — დინარტყვეთ ჰყო და ეს ქვეყანა განაწილა თავის წარჩინებულთ შუა.

კახტანგ გორგასლანის შემდეგ სამხედრო საქმეებში არ გამოჩენილა ბაგრატის-თანაბარი. ამან დაიმორჩილა განჯის ემირი — ფადლონი, რომელიც ხშირად ეცემოდა კახეთს. ადირბეიჯანის და სამხეთის მმართველნი მას აძლევდნენ ხარკს. სპარსეთის მეფე და იმპერატორნი ვასილი მის მეგობრობას დაეძებდნენ. ვასილი შეეფოდა ბაგრატს ეკლესიების ასუბებაში.

სამუდამი ადგილ-სამყოფელი ბაგრატისა იყო ხან ქუთაი-

სი, ხან უფლის ცისე. თბილისში იმ დროს იმყოფებოდა აზრ-
ბების კმინი (VII საუკუნადგანვე), მას ჭქონდა აქ თავის სა-
სახლე. თბილისში და მის მიდამოში სტოკოვრებდნენ თათრები.
ამის გამო ქართველობას ან უყვარდა თბილისი.

ბაგრატიდგან იწყობა გაძლიერება ქართველთა. თვით ბაგ-
რატი იყო დონიერი, ბრძენი და განათლებული მეფე. ის და-
უსვენებლად ამდიდრებდა თავის დაცემულს სამეფოს. მის დროს
აღებ-მიცემა, ხვან-თესვა, სწავლა-განათლება წარმატებაში შევიდ-
ნენ. დანგრეულ-დაქცეული შენობანი შეუკმ ხელ-მოკრედ ააგო;
ძველები განახლდა; აგრეთვე ააგო მრავალი ახალი ეკლესიები და
ტაძრები. ქუთაისის შესანიშნავი სობორის სამიწველი ჩააგდო
1003 წელში და ამ სობორის ასაგებად ისმარა ბევრი მეცადი-
ნობა და დანარჩა დიდ-ძალი თუელი. სობორი მარმარისლას
ქვით იყო აშენებული. დიდებულ სობორადგან ესლა დანარ-
მილა მხალად ნანგრევენი. მცხეთის დამკვლელი სობორი
ბაგრატიმ სრულიად განახლდა. ბუდიის ტაძარი (ახსახეაში) აგ-
რეთვე ეკუთვნის ამ მეფეს. იუსტინიანეს ეკლესიასთან (მარტ-
ვილში) ბაგრატიმ ააშენა მონასტერი, რომელიც განადა ად-
გილ-სამყოფელად ეპისკოპოსის ჭყონდიდელისა.*) ქალაქის

*) ჭყონდიდელი იყო პირველი მინისტრი მეფისა. ჭყონდიდელს
ირჩევდნენ იმისთანა პირთაგან, რომელიც ცნობილი იყვნენ თავის მა-
ლალ ზნეობით, სწავლა-განათლებით. ჭყონდიდელი იყო მოთავე ყველა
მწიგნობართა. აგრეთვე მფარველი ქვრივ-ობოლთა. იგი პირველად
გადასცემდა მეფის ნებას საერო და სასულიერო მმართველებს. ამის
დაწყების წინ იგი უძლოდა ჯარს ჭვართი, ლოცავდა მათ და მერე,
ბრძოლის დროს თითონ უკან მოქცეოდა ხოლომე და ამხნევებდა მათ.

და ცხეების რიცხვი ამის დროს გამრავლდა. იმ დროინდელ ქალაქთა შორის შესანიშნავები არიან: ახალ-ციხე და ახალ-ქალაქი. საეკლესიო და საერო ლიტერატურამ იქები გაიდგა. ახალ-გაზდა ქართველები სწავლის დასასრულებლად მიდიოდნენ საბერძნეთში და სწავლით აღჭურვილნი ბერძნულენოვნი თავის საშობლოს გასანათლებლად. ამ დროს ერთმა უგანათლებულესმა და წმინდა პირმა — ექვთიმე*) გადმოიღო ქართულ ენაზე 920 წიგნი საერო და სასულიერო ლიტერატურადგან. ბაგრატის მეფობის დროსვე სტრავრობდნენ ათენის მთავედ გამოჩენილნი მსწავლულნი და წმიდანნი: იოანე სახელადი, აქროპოლიად წოდებული, იოვანე პატრიკი, შესანიშნავი მწერალი და გადმომღები პლატონის და არისტოტელის ფილოსოფიათა, და წმ. გიორგი მთაწმინდელი, რომელმაც დაასრულა თარგმანი სასულიერო წიგნთა პირველი სახარება იოანესაგან გადმოითარგმნა ამ დროს **)

შორეულ იერუსალიმსაც გასწავდა ხელი ბაგრატისა. იქ მან ააშენა მონასტერი ქართველთათვის. ესაა ბერძნო ხელშია ჩაკრდნილი. წინეთ იქ სწავლობდნენ ახალ-გაზდა ქართველები. მონასტერს დიდი მამულები აქვს ნაჩუქები საქართველოში ჩვენი მეფეებისაგან.

ბაგრატი გარდაიცვალა 1015 წ. და დაიმარხა ბედიის მონასტერში.

*) ეს იყო შვილი თორნიკესი, რომელმაც ააგო საბერძნეთში ათენის მონასტერი, წოდებული ივერიის მონასტრად.

***) ეს სახარება ახლაც ინახება თ. ივანე გრუზინსკისთან.

VII

მეფობა გიორგი I-სა.

გამეფება გიორგი I-სა. — კვირიკე იპყრობს კახეთს, და ჰერეთს, და შვიდ საერისთაოდ ჰყოფს. — განზრახვა ოსეთის მთავრისა და მისი სიკვდილი. — იმპერატორი ვასილი II იპყრობს ზემო ქართლს. — ლიპარიტ ორბელიანი შველის მეფის მტერს. — სიკვდილი გიორგისა და კვირიკესი —

თავის მამის სიკვდილის შემდეგ რომ 1015 წელს გამეფდა გიორგი I, კვირიკე III, განდევნილმა კახეთიდან, მიიბრუნა ზოგიერთი გაკუჩხნიანი ზიარები და ამით შემწეობით დაიხურა, როგორც კახეთი, ისე ჰერეთი. პირველში დააწესა სამი საერისთო: რუსთავში, ქვეტერში და შანვისში; მეორეში ოთხი: ხან-ნახუჯში, ვეჯინში, მაწერში და სტორში, და თვითონ გამეფდა: სატასტო ქალაქად ჰქმნა თელავი და ისე გამდიდრდა, რომ სამიშო შეიქმნა როგორც ქართლისათვის, ისე ოსეთისათვის. ოსეთის მეფეს — ორდურეს უნდოდა შეემცირებინა გაკუჩხნა კვირიკესი და დაესუსტებინა იგი, რამდენათაც შეეძლო. ამიტომ თიანეთიდან შემოვიდა კახეთში, მაგრამ სრულად დამარცხებულ და სიკვდილით დასჯილ იქმნა.

გიორგის იმდენი ძალა არა ჰქონდა, რომ დაემორჩინებინა, ამიტომ შეჭერა დასავლეთის სავაი სპარსეთის მეფესთან, რომ მის შეპყრობით მანც მორჩილებასში ჰყვარდა განჯის ხანი, მაგრამ ამ სავამ უფრო მეტი უბედურება დაჰმართა: ბერძნების იმპერატორმა — ვასილი II-მ არ მოუწონა ყოფა-ქცევა გიორგის და 7 წლის შემდეგ შემოესია ზემო ქართლს, აიკლ

და აახსნა ისა და დაამარცხა გიორგი სოფელ შარბეთან, და ზემო ქართლში აიღო 14 ცისე. იმპერატორს შეეფოდა უძლიერესი ერის-თავი ქართლისა — ლიპარიტი. გიორგი იმპერატორს შეურთოდა. ვასილემ დაკავებულ ადგილების გარდა მძკვლად წაიყვანა შეილი გიორგისა — ბაგრატი, რომელიც, პირობისამებრ, სამი წლის შემდეგ უნდა გაენთავისუფლებინა ვასილს სამი წლის შემდეგ, ბაგრატი რომ დაბრუნდა, გიორგიმ იცოცხლა კიდევ ორი წელიწადი და შემდეგ მოკვდა; ამის სიკვდილის წლის თავსე, მოკვდა გახეთის მეფე — კვირიკე, რომელიც 1027 წელს მოკვდა მისმა მონამ — ოსმა.

გიორგის ძეგობა ანათრით არ არის შესანიშნავი ბრძოლის გარდა. მრთელი მისი მეფობის დრო საჯნმა ბრძოლში გაატარა.

VIII

მეფობა ბაგრატ IV-სა.

განხეთქილება საბერძნეთს და საქართველოს შუა. — პოლიტიკა ბანიის ეპისკოპოსისა და მისი მომხრეებისა. — შერიგება ქართველბერძნებისა. — ბაგრატი ირთავს ელენეს. — ქუთაისის სობოროს შენობის დასრულება. — გამარჯვება ქართველებისა დვინის მიერ ფადლონზე. — თბილისის განთავისუფლების სურვილი. — ომები კახელებთან. — ლიპარიტ ორბელიანის გაძლიერება და მისი ომები მეფესთან ბერძნების შემწეობით. — სიკვდილი ლიპარიტისა. —

კონსტანტინე IV-მ გამეფების უმაღლეს დასრულება შეგობრული განწყობილება საქართველოსთან. ვასილისგან განთავის-

უფლებული ნაწილი ბაგრატის წინააღმდეგ სსსრკ-ში მოდიოდა, კოსტანტინემ განმარტებულ თავის განცხადებით, რომ შეეპყრათ ბაგრატის და უკანკო, კოსტანტინეზოლი წაუყვანათ. მაგრამ წადილი ვერ აღუსრულდა მას, თუმცა მის უფრო-ქვეყანამ ერთი სხეულშიყოფით შუა ჩამოაგდო განხეთქილება.

1028 წელში ვახე განხილეს ბანის ეპისკოპოსი — იონანე, რომელთან დიდი გაკლეს ქვეყნის ტაოს-გარში, განუდგნ ბაგრატს და თავის ციხე-ქალაქები დაუთმეს კოსტანტინეს, რომელმაც გამოგზავნა ჯარები თავის საზინადრის წინამძღოლობით. ამან ჯარების გაკლდა იმდროს რქო და ამ დროს იარაღით დაიმტკიცა სამხრეთ-დასავლეთი სსსრკ-ის და მკრე ზოგად ციხე კიდე-გარს, რომელშიც სოციერთი აზნაურებით იყო გამაგრებული ლიპარიტ რბილანი — ქართველი ჯარების უფროსი. მაგრამ ბერძნებმა, რომ აიკლეს ამ აზნაურების მამულები, შეშინდნენ ისინი და მტრის მხარეს გადაიდნენ. ამისთანა გაჭირებულ დროს ბერძნების წინააღმდეგ ამხედრდა ტბეთის ეპისკოპოსი — სება, რომელმაც გამაგრა ეკლესიები და ციხეები თავის ეპარქიისა და მარდათ წინ დაუხვდა მტრებს და იმდენი ეცადა, რომ მტრებმა ფეხებიც ვერ შემოსდგეს ამ ქვეყანაში. ამისმა მაგალითმა გამხსნევს არტახუჯის ერისთავი — იონანე აბუსერი, რომელმაც შეკრიბა თავის ჯარები და მტერი დაამარცხა.

ქართველთა სსსრკ-ის, იმავე წელიწადს (1028) მოკლდა კოსტანტინე და გამოვიდა რომანოს ატონი, რომელმაც გაიწვია თავისი ჯარები სსსრკ-ისადგან.

ამ გარე უფროსი იმპერატორისა ძალიან მოეწონა ბაგრატს; მაშინათვე მეგობრობის გამოსაცხადებლათ გაუგზავნა ქათალიკოსი — მელქისედექი, რომელიც დიდის სიყვარულით

შიილთ იმპერატორმა და სარქველებით გამოისტუმრა. სამი წლის შემდეგ კონსტანტინოპოლში გაემგზავრა აგრეთვე დედა ბაგრატისა — მარიაში, რომელმაც გამოუჩინა და რომანოვს ერთგულება შეიღისა და ქართველთ ხალხთა და სთხოვა მას, რომ გურგუზა-ლატობა ებოძა ბაგრატისათვის, აგრეთვე მიეთხოვა მისთვის თვისი ნათესავი — ელენა (ვასილი აგრინის შვილი). იმპერატორმა აღუსრულა წადილი მარიაში. ელენეს შინთვით მრავალ განძეულთა შორის მისცა ერთი ლუქსმანი ქრისტეს ჯვრისა და ხატი რქონის ღვთის-მშობლისა. ამ გვარით ჩამოვარდა მეგობრობა საქართველთ-საბერძნეთ შუა.

ელენე მოვიდა ქუთაისში, სადაც მოხდა ქოჩილი 14 წლის ბაგრატისა. ასალ-გაზდა მეფემ დაასრულა შენება ქუთაისის სობოროსი და გარდაიგვალა უძეოდ.

1036 წ. დიდ ძალ ჯარებით დვინის ემირი — თადლონი (ახულ-სევერი) შეესია აღმოსავლეთ ნაწილს სამხეთისას, რომლის მეფემ დავითმა სთხოვა შემწეობა ბაგრატს. ბაგრატმა ლიპარიტ ორბელიანის და იოანე აბაზაძის წინამძღოლობით მიასეულა 4000 კაცი. ამით შეუერთდნენ აგრეთვე: კახეთის მეფე გავრი (შვილი გვირიკე III-სა), დასავლეთ სამხეთის მეფე — იოანე და თბილისის ემირი — ჯათარი. მინემ ეს ჯარები უმკლდინენ, თადლონი უმეტესი ნაწილი სამხეთისა აიკლთ, მაგრამ შემწეობა რომ მოვიდა საქართველდგან, თადლონი სრულად დამარცხდა, დასტოვა დიდი აღაფი, გაიქცა და მალე მოკვდა.

ამ გამარჯვებამ მეტად გაამხნევა ლიპარიტ ორბელიანი და ი. აბაზაძე. ამათი თქმით, ეს დრო ძალიან მარჯვე დრო იყო თბილისის განთავისუფლებისათვის და მის ემირის ჯათარის დამარცხებისათვის. ესენი დაეცნენ მის სამეფოებელს დასავლეთ-

თის მხრით და კიდევ აიღეს ბირთვისი. ბაგრატს ან მკურნაზ მათი ამ გვარში მოქმედება და არა თუ მისცა ნება სხვა ადგილებიც აეღათ, არამედ უბრძანა რომ ბირთვისი დაებრუნებინათ. ლიპარიტი თავისას ან იმდღა და იმდენი უცადა, რომ შეეუ დაიყოფი და დაითანხმა, რომ ამას (მეფეს) თვითონვე ეწინაშედლას ჯარისათვის მტრებზე დასაცემათ და საქართველს განსათავისუფლებლათ. 1038 წ. შეესივნენ ემირს: დასავლეთის მხრით იმერეთის და ქართველების ჯარები; აღმოსავლეთის მხრით გასვლებისა. ორმა წელიწადმა განუღო, მაგრამ თბილისი ვერ აიღეს; მცხოვრებლები ყოველს მხრიდან დაკეტილები ძალიან შევიწროვდნენ. ამასთანავე ქართველებმა და იმერლებმა აიღეს ორი სიმაგრე: ორბისი და ფარცხისი. ჩამოვარდა დიდი შიმშილი დაშფოვდულ ხალხში, რომელმაც ბოლოს განიზრახა დამოწინააღმდეგობა ბაგრატს. ემირმა ჯათარმა დამე ტივით გაპარვა მონღოლმა. საქმე რომ ამ ნაიჩად ბოლოვდებოდა, ლიპარიტის მტრებმა შეთქმულ ისეთი გეგმა იქონიეს, რომ იგი იმულებულ იქმნა დაეტოვა ჯათარი თბილისშივე ემირად და ჯარები უკან დაებრუნებინა.

ამ გვარმა მეფის მოქმედებამ ააღიქვა ლიპარიტი და აგრეთვე გახეთის ჯარი, რომელიც თბილისში მოელოდა დიდს დავლას. ამისთვის მეფე განრისხდა გახელებზე, შევიდა გახეთში და მთის კელ გობრიელს ახლას შეება გახეთის ჯარს, სრულად დაამარცხა იგი, დაატყვევა უკეთესი მათი მხედრები — ერისთავები: შანვისისა — სტეფანოსი, ხაჩნაბუჯისა — ვახე, სტორისა — რაჭუ და სხვანი. მერე შევიდა თიანეთში, დასწვა მშვენიერი ბოდბის სასახლე, კვირიკე III-საგან აშენებული, და დაბრუნდა ქართლში.

იმ დროს, როდესაც ბაგრატ I ანბედა კახათს, ლიპარი-
ტი ემზადებოდა მეფისთან შესაბამისად. ლიპარიტმა სა-
ბერძნეთიდანაც ჯარები მოიშველა. მაგრამ რამდენიმე გაუგო-
განზრახვა მეფემ, მაშინვე შევიდა ჯავახეთში და გაამაგრა ახალ-
ქალაქი. ლიპარიტი კი დაეცა ატენს, რომელსაც იცავდნენ
თმოგვის ერისთავი — თარსმანი და ტუხარისის — ბეჟენ ჯაყელი.
1041 წ. ბერძნების ჯარები უკანვე დაბრუნდნენ, მეფე შეუ-
რიგდა ლიპარიტს და მისცა ქართლის ერისთავობა. 1042 წ.
ჯათარი მოკვდა და ბაგრატ I უთავო ქალაქმა მოიწვია. ამ დროს
ბაგრატ I ანაკონის გარს შემოერთებდა თავის ჯარებით, რომ
გაენთავისუფლებინა იგი ბერძნებისაგან. დატოვა იქ თავის ჯა-
რები ჯავახანს ხელ-ქვეით, თვითონ წამოვიდა თბილისში, სადაც
დიდის ამბით მიეგება მას ხალხი, გარდა ერთი ნაწილი ქალა-
ქისა — ისხისა (ავლაბარი). ისელებმა დაწვეს ხიდი და არ ემო-
ხილებოდნენ ბაგრატს, მაგრამ მალე ესენიც დამორჩილდნენ.

1045 წ. ლიპარიტი კიდევ შეება მეფეს. ამ წელს ბერძ-
ნებმა განიზრახეს დაეკავათ ერთი ნაწილი სომხეთის სამეფოსი,
ამიტომ გაიწვიეს კონსტანტინოპოლში შვილი ამოტრისა — გა-
გიკი II და იქვე დაანარჩუნეს; სომხეთისთვის კი თავისი საკუ-
თარი მძარტველი უნდა გამოეგზავნათ, მაგრამ მანამ ისინი გა-
მოგზავნიდნენ, სომხები გაიფხვენ სამ ნაწილად: ერთს უნდოდა
მეფედ დავითი, მეორეს აბუღსკერი, მესამეს საქართველოს მე-
ფე — ბაგრატ IV. რამდენიმე ბაგრატს მოუვიდნენ მოციქულები
სომხეთიდან, იმ წამსვე გაგზავნა ჯარები ატანუჯის ერის-
თავის — აბუსერის წინამძღოლობით სომხეთში, რომ აცლათ
სატანტო ქ. ანი, რომელიც მართლაც მსწლად აღიქვა. ანში
მოვიდა დედა ბაგრატისა — მარამი. ეს რომ გაიგო კონსტან-
ტინე მონომახსმა, გამოუგზავნა ლიპარიტს დიმიტრის წინამძ-

ღოღობით ჯარები, და უბრძანა წაერთვა ბაგრატიონთვის ანათუ ანი, ანამედ მრთელი სამეფოც და გაეჩუა დიმიტრი.

ლიპარიტი დაეცა ქ. ანს; მოტყუებით გამოიწვია მასა-ლიპარიტებლად ანის დამცველები: აბუსეკი, იოანეს რადიონი და გურამ გოდერძიანი, და დაატყვევა ისინი; შერე ძალაქიც აიღო. ამ დროს ბაგრატი იყო თბილისში; საჩქაროდ წავიდა აქედან ჯავახეთში, სადაც მესხეთში ჯერ შემწეობას დაჭბინდნენ, შერე უმტყუენეს და ლიპარიტის მხარეს გადავიდნენ. მათ შეურთდნენ კახელებიც. აქ შეტაკება არ მომხდარა. გავიდა საფხული, შემოდგომა და სამთკობისას მეფე დაბრუნდა ქართლში.

1046 წ. მეფეს მოეშველნენ 4,000 ვადაგნი (ვარიაგები). ბაგრატმა გამაგრა ბაში და წავიდა ჯარებით სასიჩეთში, სადაც დამარცხებულ იქმნა მეფე. ამ ბრძოლაში მოჭკლეს დიმიტრიც.

ამ დამარცხების შემდეგ მეფეს ორი გზადა დარჩა; ან უნდა შერიგებოდა ლიპარიტს, ან გაქვეყნდყო ქართლიდან. მეფემ პირველი ირჩია. სოფლებში დასტოვა თავის ჯარები და თითონ მტრე ამაღით წავიდა ლიპარიტის სახანკელად. მაგრამ ლიპარიტს სინიღისმა ნება არ მისცა, რამ შეჩუდროდა ბაგრატს, ამიტომ დაიმაჯა და არ ინახულა მეფე, რომელიც შერიგებაზე იმედ დაკარგული დაბრუნდა იმერეთში.

ამსობაში კალმასის ერისთავმა—სულამ და არტანუჯის—გრიგორამ და სოგიერთ მესხეთის აზნაურებმა შეაგროვეს ჯარები და მოიწვიეს ბაგრატი მცხეთიდან. ბაგრატი დაუყოვნებლივ მოვიდა და შეურთდა მათ არკის-ცხისში. ლიპარიტი მყისვე კახელებით, ბერძნებით და სომხებით დაეცა არკის-ცხისს და აიღო. ბაგრატი გაიქცა ქუთაისში. სულა და გრაგორი დაატყვევეს და საშინლად განაწვალეს საზურობილში.

ლიპარიტი ამის შემდეგ შემოვიდა ქართლში და თავის უფლად ქმართავდა მას.

იმავე 1046 წ. ლიპარიტი ებძოდა დვინის ემირს, მერე ერთი წლის შემდეგ იმპერატორმა გაამხადრა ოსმანების წინააღმდეგ, რომელნიც მცირე ასიას შემოესივნენ, მაგრამ დამარცხებულ და ტყვედ წაუყვანილ იქმნა.

ამ დროს ბაგრატე თავად-აზნაურთან და ლიპარიტის შვილებს — იოანეს და ნინიამ მოიწვიეს და გადასცეს მას ყველა ქალაქები და ციხეები, აგრეთვე თბილისიც.

მაგრამ ლიპარიტი მალე პატივებულ იქმნა და შირ-და-შირ კოსტანტინოპოლში წავიდა, რადგანაც კაი ძალი ჯარით წამოვიდა საქართველოში. ბაგრატე შეშინდა და უკანვე, ქუთაისში დაბრუნდა, — ლიპარიტი კი ქართლში შევიდა.

ბოლოს, ბაგრატე რომ თავისით ვერას გახდა, თვითონ, თავის დედით — მარამით წავიდნენ საბუქრეთში და სთხოვეს კოსტანტინე მონამახს, რომ შემწეობას მოეკლათ ლიპარიტი. კოსტანტინემ პატივით მიიღო ივინი, მაგრამ სამი წლის განმავლობაში შეინახა თავისთან და მერე დიდ-ძალის განძეულით და საჭურჭლით გამოისტუმრა. იმერლები დიდის სიხარულით მიეკებნენ შეთვის. მის დაბრუნებამ გაახარა სალხი აგრეთვე ქართლშიაც და ყველგან თვისი ცუდი ხასიათის გამო ლიპარიტი უკვე მოძულეული იყო ყველასგან. სულა — კალმანელმა და სხვა მესხეთის დიდ კაცებამ დაატყვევეს ლიპარიტი და შეიღო მისი იოანეს და ბაგრატის მოჭკვარეს. სალხს უნდოდა მათი ჯვარცმა, მაგრამ მეფემ აპატივა ლიპარიტს და ხელ-ასლად დაუმტკიცა ყველა საკუთარი მიმულები და ანგვეთი. ამაჟამად ლიპარიტმა აქ ვეღარ მოისვენა სირცხვილისგან, წავიდა კოსტანტინოპოლში და გარდაიცვალა.

შემოსევა ალბ-ასლანისა.

ლიზანტი ორბელიანის სიკვდილის შემდეგ (1059 წ.) ბაგრატიმ აიღო თითქმის ყველა ციხეები განეთისა და ჭყეეთისა. მეტადრე გაძლიერდა. ამის დროს მრავალნი დანგრეულნი შენობანი განსაღდნენ და აშენდნენ ახალნიც. წარმატების სელ-შეშყობი იყვნენ ქათალიკოზი მეღქისედექი და დიდი მასწავლებელი, წმიდა — გიორგი მთაწმიდელი.

სამწუხაროდ, ბოლოს დროს ბაგრატის ნამოქმედანს და ნაღვაწევს სამარე გაუთხარა ალბ-ასლანმა, რომელმაც 1063 წ. დაიძლიერა თურქესტანი, ხოვარზმი და 1064 წ. შემოესია საქართველს და სომხეთს, სულთანს უნდოდა დაემხრო და მოესპო ქრისტიანობა ამ ქვეყნებში.

ალბ-ასლანმა აამხედრა სპარსები, ოსმალები და შემოვიდა ალბანიაში; აქ განადგურა ქრისტიანობა, მერე გაუგზავნა მოციქულები კვირიკეს (რომელსაც მაშინ ერქვა სომხეთის ალბანის მეფე) და სთხოვა ცოლად შეიღო: კვირიკე შიშის-გამოა დაუბუფდა და ქალაქ ღორში წარუდგინა მტერს ქალი და ამით იხსნა თვისი ჰატარა სამიუო გაოსრებისგან. აქედან ალბ-ასლანი წამოვიდა თრიალეთზე ბაგრატი ამ დროს სცხოვრებდა სეკრებულში (ტაოსში) და არ იცოდა, თუ რა მოელოდა. ამიტომ მტრებსა მოკლე დროში დაიძლიერეს და განადგურეს შავშეთა, კლარჯეთი, ტაო კიდრე ფანასკერტამდე, თორი და ლეკვი. მერე დაბრუნდნენ თრიალეთში. — სამი დღის შემდეგ შევიდნენ ჭავჭავთში და შემოერთებნენ ახალ-ქალაქს, რომელიც იყო მდიდარი, მრავალ-სახლისანი ქალაქი და ჭქონდა მავარი ციხეები. — ციხე აიღეს; გარდა მოხუცთა ქალთა და უმარწილთა, რომელ-

ნიც ტყვეთ წაიყვანეს — ყველა დასაჯეს; ქაღაჩი დაანგრეს და დაამარცხეს. აქედან მდინარე ხრამის ხეობით გაიარეს სამშვილდე და შემოერთებენ ციხე — ლადას, რომელიც მოქსენებულ იულორ მალაღ მთაზე და ორივე მხრით ჩაუდიოდნენ ჩქარი მდინარეები. თუმცა ასეთი მაგარი ადგილი ეკავა ამ ციხეს, მაგრამ მაინც მტრებმა აიღეს და დაანგრეს იგი. აქედან წავიდა იგი ქაღაჩი ანის ასაღებად და ფარსის და, ანის აღების შემდეგ, დაბრუნდა სპანსეთში; მეფე ბაგრატმა დაიწყო თავის ხალხის დამშვიდება და შენება იმ ადგილებისა, რომლებიც განადგურდნენ იმით; 1068 წ. ბაგრატი გამხდრდა კასეთის მეფის — აგსარტანის წინააღმდეგ, რომელიც ხსენებულ უბედურების დროს გამოვიდა ბაგრატის მოკრძალებიდან. მეფე ბაგრატს მიემხრნენ ყველა გამომხენილი გვარები ჭერეთისა, გარდა აგსარტანისა. სამწუხაროდ, დამოკრძალებას მთელის კასელისას დაუშალა ალმ-ასლანის ხელ-მეორედ შემოსევამ კასეთში. შეშინებული ბაგრატი დაბრუნდა ქართლში, ხალხი კი შიშას-გამა შეიხიზნა მთებში.

ამ ქვეყანაში რომ შემოვიდა განძინებული მტერი, მას დახვდა აქ მხოლოდ აგსარტანი, რომელმაც წარუდგინა ასლანს საჩუქრები და ნიშნად მოკრძალებსა მუსულმანობა მიიღო. ალმ-ასლანი ამით დაკმაყოფილდა და აგსარტანი თან გაიყოლია. კახეთიდან მოკიდებული მტკვარამდე დასწავა, დაანგრია ყველაფერი, რაც წინ შეხვდა. მტკვრის ჰიზიდ დახვდნენ მას თბილისის თათრები, რომელთაც გადაიყვანეს მეორე კიდეზე და მოჭყენენ ქართლში. ურიცხვი თვისი ჯარი ალმ-ასლანმა რამდენიმე დასათ გაჭეო და ეს დასეები ქართლის ყველა მხრისკენ გაგზავნა, რომ ერთბაშით გეინადგურებინათ ეს ქვეყანა. ჩვენი ხალხი ტყვედრეში დაიმაღა. მეფე ბაგრატი ვერც ერთგან ვერ შეება მტერს,

რადგან იყო დარწმუნებული, რომ ვერას ავნებდა მას, ალბ-ასლანი კიდევ უშიშრად იწეოდა წინ; ასე რომ ამან გაიანთა მთელი ქართველი, რომელიც სრულიად მოაოხრა და გადავიდა იმერეთში, რომელიც ციხე სვერანძე ქართველით მოაოხრა და მეტეხის მთის სიცივეების გამო დაბრუნდა ქართლში. ეს ქვეყანა ალბანის სისხლით მიჰრწყა ამ მხეცმა, მრავალი ხალხი ტყვე ჰყო, მეტეხის ბაგრატიონის ხარკი და მშვიდობიანობის ჩამოგდებას დაჰპირდა. მაგრამ სასტიკმა ყინულებმა აღარ მოაგდევინეს პისის მიღებად; იგი დაბრუნდა სპარსეთში, თბილისი გადასცა განჯის ემირს, რომელსაც უბრძანა, რომ მუდამ შიში არ მოაკლეს საქართველს.

ესეთი იყო მერეთ შემოსევა ალბ-ასლანისა. ხალხი დაშინებული და თავ-ზარ დატყვევებული იყო. ამ შემოსევის უბედურებას დაემატა კიდევ სხვა უბედურება: მომავალ გასათხრელს საქართველო მოტყუდება დიდმა ნიაღვრმა.

ალბ-ასლანი 1068 წ. შეება საბერძნეთის იმპერატორს — რომანოსს და 1071 წ. სრულიად დაამარცხა და ტყვე ჰყო. შეჭრა ამათთან თავისთვის სასარგებლო ზავი, მეტეხის წავიდა სირიის დასაწყობლად.

ამ დროს განჯის ემირი შემოესია ქართლს, მაგრამ მეტეხით დაიკავა დიდ-გორი, იოანეს (ლიპარიტ ერბელანის შვილი), ნიანის ქობულდის და მურვან ჯაყელის წინამძღვრობით გაგზავნა ჯარები (35,000 კაცი) მტრის წინააღმდეგ მუხრანში და წილანში. მტერი მაშინვე გაიქცა გართის-კარში. ქართველებმა შეუტეს და ნახევარზე მეტი დასაღეს. ემირი ნარჩომ 15,000 კაცით გაიქცა ზევეთკენ, არაგვის ხევის გაყოლებაზე და შევიდა ერწოში, რომ დაბრუნდეს თბილისში, მაგრამ ბაგრატიონის თხოვნით კახელებმა დაიჭირეს იგი და წარუდ-

გინეს მეფეს, რომელმაც ამის შემდეგ მალე აიღო თბილისი, და იგი გადასცა სათლანს—დმანისის მმართველს, თვითონ კი დაინაწიუნა ციხეები! რუისთაჲი, თვარცხისი, აგარანი, გრიგოლ—წმინდა და გავაზნი. აგრეთვე მიიღო კონტრინუციათ 44,000 დრამკანი და მძევლად წამდენიმე განჯის გამაჩენილი გვარის შვილები.

1072 წ. აღმ-ას-ღანი მესამედ დაიძრა საქართველსკენ, წადგან ბაგრატმა უაჩი უთხრა ხარკის მიცემაზე, მაგრამ ამავე დროს ის უნდა წასულიყო თურქესთანში, სადაც ხალხი აუვანუდა. მაშინ დიდ-ძალი ჯარი მალექ-შახის წინამძღოლობით გამოგზავნა საქართველოში, თითონ კი თურქესტანში მიმავალი მოკვდა, რისგამო მალე შახი შუა გზიდგან დაბრუნდა.

ამავე დროს მეფე ბაგრატმა მოიპოვა თავის სამეფო, აკად გახდა და 45 წლის მეფობის შემდეგ 1072 წელს გარდაიცვალა და გამეფდა შვილი მისი გიორგი.

IX

მეთობა გიორგი II სა.

გიორგის აღუდგნენ ერისთავები. — დამშვიდება მათი — იონნე ორბელიანი და მისი შვილი — ლიპარიტი. — დამორჩილება სხვადა-სხვა ადგილებისა და გაძლიერება მეფისა. — თურქები ციხე ყველთან ამარცხებენ გიორგის. — დანგრევა ქუთაისისა და დამორჩილება თბილისისა. — სამწუხარო მდგომარეობა საქართველოსი. — გადაყენება გიორგისა და გამეფება დავით მეორისა — აღმაშენებელად წოდებულისა. —

ნახევარი წელიწადიც არ გასულიყო გიორგის გამეფების შემდეგ, რომ იფანნე ორბელიანი თავის შვილით — ლიპარიტით,

ნიანია ქრულადიქ, სვანეთის ერისთავი ვარდანი აღუდგენ მას. გიორგიმ დაუთმო იოანხეს ციხე სამშვილდე, მის შვილს — ლიპარიტს ლაწოხანა, ნიანიას თმოგვი, ვარდანს ასკლანი და ამ ნაირად დაამშვიდა ივინი, თუმცა ეს მშვიდობიანობა გიდეგ მალე დაირღვა იოანხესაგან. მაშინ გაჯავრებულმა გიორგიმ მოიწვია აგნარტანიც და შამოკრტყა სამშვილდე, რომელიც მალე აიღო; იოანხე ვერ გაიქცა სომხეთის შთებში. მეტე შეჭრიცა მთევს ერთგულეობა და მიიღო უკვე დაკარგული სამშვილდე და გიდეგარი. თუმცა იმის შემდეგ იოანხემ გიდეგ მალე უღადატა მთევს, მაგრამ მოძულეებულმა ხალხისაგან და მეფისაგან ვერაფერი ვერ გააწყო და იძულებულ იქმნა — შვილით გაქცეულიყო მედიქ-შასთან; აქ დგანაც მალე უკანვე გამოიქცა, ჩისგამო თურქები დაეწივნენ და ცოლ-შვილიანად ტყვეთ წაუყვანეს.

გიორგიმ შინაობაში მშვიდობიანობა რომ ჩამოაგდო, გამხედრდა დასავლეთისკენ და აიღო ანაკობა, მრავალი ციხეები კლარჯეთში, შავშეთში, ჯავახეთში, არტანუჯში; გარდა ამისა ქალაქ ანის ყოფილ მმართველს გრიგორი ბაკურიანის შემწეობით აიღო უარსი, ვანანდი, აზიატ-ფორტი, კარნიფორტი და უკვლავ ამ ქალაქებიდან თურქები განდევნა.

დიდხანს არ გაგრძელდა გიორგის ბედნიერება. მოკლე დროში მეტად გამძლიერდნენ თურქები (ოსმანები) სამხრეთ-დასავლეთ მხრისკენ საქართველოსა. ესენი ხშირ-ხშირად ეტეხოდნენ საქართველოს. ამისგამო გიორგი გამხედრდა მათზე, მაგრამ ყველგან იქმნა სრულიად დამარცხებული. აქ მტრებს დაჩხათ აღაფი: სტოლის მოწყობილობა ოქრო ვერცხლისა, მრავალი ძვირ-ფასი ბადიანი და სხვა ნივთები. გიორგი აჭარბდგან ამეგრეთში გამოიქცა. თურქებმა კი, გაკვარებულულები ამ გვარ

მეფის სიმდიდრით, იფიქრეს, რომ საქართველო უნდა იყოს სიმდიდრის საუნჯეო, დროებით შეამცირეს ომები მცირე აზიასში და 1080 წ. ივნისის თვეში შემოვიდნენ ჩვენ ქვეყანაში. მეფე გიორგი გაიქცა ახსნეთში. თურქებმა დაანგრიეს არტანუჯი, აახრეს გლანჯეთი, ტაო, აიღეს ქუთაისი და დაანგრიეს; დაიმორჩილეს თბილისი და აღაზნის და მტკვრის კიდეებზედ დაასახლეს დიდი დასტები თათრებისა, სპარსელებისა და თურქებისა; ესენი მუდამ ეცემოდნენ სოფლებს და ახსკაცის. ისეთ მდგომარეობაში ჩავარდა საქართველო, რომ აღარაღ მშვიდობიანობა არ მოიპოვებოდა. მრავალი ხალხი დაიხრცა. ნაჩრები სრულად განადგურდნენ იუფენ, სახლკარი დასტრეული ჭქონდათ. თურქები რომ მიწის პირზე ვერაფერს ზოულდებნენ, სამარეებს სთხრიდნენ და სიმდიდრეს ეძებდნენ.

ამისთანა შემთხვევით მდგომარეობაში რომ იუფენ, მეფე გიორგი ხალხის თხოვნისამებრ წავიდა მაღიქ-შაჰთან შერევის და ხსნის სათხოვნელად. მაღიქ-შაჰმა შეიწყინა მისი თხოვნა: გამოიხსნა ჩვენი მამული სრულ გახრებისაგან, მისცა გიორგის კახეთიც და ჭყრეთიც, მხოლოდ იმ პირობით, რომ მას უოკელ წელიწადს ეძლია დადგენილი ხაკვი. აგრამ გიორგიმ კახეთი და ჭყრეთი ხელახლად მისცა აგსარტანს, რომელიც წყალობის სათხოვნელად მივიდა მაღიქ-შაჰთან.

ეგულა ამ უბედურებათა დაურთვნენ კიდეც სსვა-და-სსვა საშინელი მოკვლენანი ბუნებისა. ხალხი ამას ღვთის რისხვად სთვლიდა, იმის გამო, რომ ამ დროს ხალხი სტოვებდა ღვთის სჯულს და თათრდებოდა. ადღომის დღეს იყო ისეთი ძვიერი მიწის-ძვრა, რომ თვით მაღალი მთები, მაგარი კედლები იქცოდნენ; მრავალი ქალაქები, ციხეები, სახლები დაინგრნენ და გახდნენ საუფავად თავის პატრონებისთვის.

12 წელს ასეთი ტანჯვა გამოიარა ჩვენმა მამულმა. უსახლ-
კაროდ დაჩრდილი ჩვენი სალხი სრულად გაიწყნა, და
ავასაკობას მიჩვეა ხელი. თვით მეფე გიორგი აწას შეუღიდა
მას, რისგამო მამინდელ მსწავლულ და განათლებულ პირების
თხოვნისამებრ ტახტი გიორგიმ დაუთმო თავის შვილს — დავით
მეორეს (1089 წ.)

X

მეთობა დავითისა.

მდგომარეობა საქართველოსი დავითის გამეფების ხანებში. —
ზრუნვა დავითისა სამეფოს აღსადგენად. — სასულიერო წოდება-
თა კრება ზნეობის აღსადგენად. — ლიპარიც ორბელიანი და და-
ბოლოვება მისი შფოთიანი ცხოვრებისა. — სიკვდილი მალექ-შანი-
სა. — დაწყობა ჯვაროსნობის ომისა. — პეტრე უდაბნოელი და პა-
პა ურბანი მეორე. — პოლიტიკა სომხებისა და ბერძნებისა. —

დავითმა მეუობა მიიღო მამინ, როცა სალხის ზნეობითი
მხარე დატყუელი იყო, საზოგადო მშვიდობიანობა შეწყვეტილი
და საქართველო როგორც სამეფო დამხობილი. თბილისი, მისი
მიდამოთი (ავსტალიდგან მოკიდებულად კიდრე მდ. სრამის შე-
სართავამდე და აქედან ციხე სამშვილდემდე), კჭინათ სამხარეს.
ესენი ზამთრობით ჩადიდნენ აღაზნის შესართავამდე და
განჯამდე და სალხს ძრეულ აწვალდნენ.

განკეთი ამ დროს გაცალკეებულად იყო და მას კმარათვდა
საკუთარი მეფე კვირიკე, რომელიც მალე მოკვდა და განმეფდა
მისი ძმისწული — აღსარტანი; მტრის აკლების შიშით სალხი

განზრუნული იყო ტყე ღრუში და საქართველო დაცარიელებული იყო. გამოედა თუ ანა დავითი — მიაქცია ყურადღება სამწესრო მდგომარეობას სამეფოსას. პირველად მან ტყე-ღრმიდან გამოიწვია შეშინებული ხალხი და ხელ-შეორედ დასასლას დაკარგულ ადგილებზე. რომ მტერს ან ევნო მის სამეფოსთვის ჯერ-ჯერობით აძლია საჩუკი. სხეობის აღსადგენათ მეფემ მოიწვია კრება ქათაღიგონის იოანეს თავს-მჯდომარეობით. ეს კრება შესდგებოდა ეპისკოპოსებისგან და მრავალ განათლებულ პირებისგან. აქვე იყვნენ: გიორგი ჭყონდიდელი და ანისკია, ივანეთის ეპისკოპოსი, დიდათ განათლებული პირი და მოძღვარი დავითისა, კრებამ დაადგინა რომ ძლიერით და გაულებინათ ბრალდებული წაერთვათ თანამდებობას და სხეობით შეჩვენების მიეცნენ. მათი ადგილები დაეთმოს წმიდა პირებს. ღიბა-რიტ ორბელიანმა, რა ხანს, რომ მას შეჩვენებდნენ, დაიწყო ხალხის აღელვება. მაგრამ მას სტატიკს ხელი და საზურობილეში ჩასვეს. რამდენიმე ხნის შემდეგ იმან მოინანია ცოდვენი და მეფეს ერთგულობა შეჰპირდა, რისგამო მეფემ ანატოვას დანაშაულობა და დაუბრუნა მას მამულ-დედული. რამწამ ღიბარიტი დაბრუნდა თავის მამულში, თიცი დაივიწყა და ხელ-შეორედ ხალხის აჯანყება მოინდომა. იგი ხელ-შეორედ შეზურობილი იქმნა და, რომ წლის საზურობილეში დამწვედვის შემდეგ, გაგზავნეს საბერძნეთში და მისი ქონება კი ასწერეს კვლეისის სასარგებლოდ.

1092 წელში მოკვდა მალექ-შანი და მისი სახელმწიფო გაიყო რამდენიმე ნაწილად. სამი წლის შემდეგ (1095 წ.) დაიწყო ჯვაროსნების ომი მუსულმანებისგან წმ. ადგილების (სხვათა-შორის ქრისტეს საფლავის) განსათავისუფლებლათ.

როგორც მაღეჟის სიკვდილს, ისე ჯვარსნების ომს დიდო
გავუქუნა ჭქონდათ საქართველოს წარმატებაზე.

აი როგორ. პოლესტინა, სადაც დაიბადა, აღიზარდა, და მე-
რე ჭქადაგებდა მაცხოვარი, რისგამო დასტანჯეს და ჯვარს აც-
ქეს იგი, დაზურბილი ჭქონდათ მუსულმანებს და დიდათ სტან-
ჯავდნენ ქრისტიან ხალხს. სხვათა შორის ერთმა პილიდრიმმა
(მღვდნაჲმა) — პეტრე უდაბნოელმა 1095 წელში, ბერძნულ წააღ-
ების შემდეგ, მიადწია ზაზა ურბან II, რომელსაც აღუწერა საში-
ნელი მდგომარეობა ქრისტიანებისა პალესტინაში და სთხოვა
შემწეობა მათი და განთავისუფლება იმ წმინდა ადგილებისა ურ-
ჯულოთაგან. ზაზამ მოუსმინა მას და საფრანგეთის ქალაქში —
კლერმონში პირველად უქადაგა ხალხს ამ საქმის შესახებ.
ხალხი აღტაცებაში მოვიდა. წლის თავზე 600,000 კაცი კრ-
ობილთ ჯარი გამხედრდა ურჯულოებზე. ყოველის მხრიდგან
მუსულმანები მოკუშრებოდნენ აქეთკენ (მცირე აზიაში), რათა
დაიკავონ პალესტინა.

ამისთანა დროს სომხები, იმის მაგიერ, რომ იმუქმდნენ
ევროპელებთან ერთად და იზრუნონ თავის სამეფოს აღსადგე-
ნათ, მიემხრნენ თავის რა პატრიარქებს, რომელთაც ჭქონდათ
ერთმანეთში ფილანთოფიური ბაასი და შეჭურებდნენ მათ. ბე-
რძნები კი უფრო აღმანებს შეკვლადნენ, ვიდრე ქრისტიანებს...

მოსე ჯანაშვილი.

(გაგრილება იქნება).

კორკისკონდენსია სურამიძეზე.

გაიხსნა თუ არა ფართი-თბილისის რეინის გზა — სურამში შეიქნა ჩვენი ქალაქების სოციალური მოწინააღმდეგეობის და ჯარების საზაფხულად სადგომად. სიცხისაგან ქალაქებში შეწუხებული მცირე ნაწილი საშუალო ხარისხის ხალხისა, რომელსაც იმდენი შეძლება არა აქვს, რომ გავიდეს ხალხი ბორჯომში, ახალციხეში, კორკოში, ვიტიგორსკში, მანგლისში და სხვა ამ გვარ ადგილებში, სადაც ნამეტან ძვირად ჯდება საფუძვლით ცხოვრება, მოდის ხალხი თავის მოსაგრილებლად სურამში. ამის გამო, სხვა დროს ეს რაღაც მიუჩნეული მოწყენილი, თითქმის ქაჩურულდგომული დაბა საფუძვლით შეიქმნება ხალხი მხარულ შატალად, სადაც კაცი ჰპოვებს სიგრილესთან სამოგონესადაც, განსაკუთრებით, რომელსაც ჯარების ბანაკებიც აქ გაიმართებიან ხალხი და «დუხრული მუზიკის» ხმის თითქმის განუწყობლად ატეობის მის სმენას

რასაკვირველია, ამ რამდენიმე წლის წინათ, რომელსაც გარშემო მოუბრუნე რუკები ჯერეთ არ იყვნენ გადაჩხილები, უფრო სანაირად იყო საფუძვლით სურამი თავადთათვის; მაგრამ, მართალი უნდა ვსთქვათ, არც ესაა არის მანინცა-და-მანინც ხსენებული დროს ის არა სანაირად და მოსწყენი. ჩრდილოეთით ღახის მთა, სამხრეთით საციციანოსი, აღმოსავლეთით ქემოციხისა და დასავლეთით კვარციხისა ბაიანთ-ხევითურთ, თუმცა გა-

ქანლები, სსსიამოვნო მდებარეობას და შესდრულობას ამჟღავნებს ამ ადგილს ესტატი. დაუბატოთ ამას შესაგებული გრილი ჭვავი, მუდმასი სიო ქონიანდგან და ბიანთ-ხევიდგან, სამხრეთისკენ შშვენიერი დაცემული მინდორი მოფიფიანე უნებთ და მოშრიალუ სიძინდებით, გაჭიმული ოთხ ვეისყედ, თვით მდ. მტკვრამდის და ამის ნაპირებსედ ჭალები, ჩრდილოეთ-დასავლეთისკენ, ქონიანდგან, ორ მთას შუა მინეველ-მოხვეული მოსსეს ფართო გზა და ალაგ ალაგ მთებში ჩრდილიანი შესავალი ხეები ცივი წყაროები, რომლებშიაც ერთი რკინისა არის თვით სურამის თაგში, შიგ შუა დასაში ჩამომავალი, თუმაჲ ვატარა, მდინარე — ფარსი, საგმარად შემუშავებული ვენახები და ბაღები, და დამეთანხმებით, რომ სასაფსუფსო სადგომებში არ უჭირავს უგანასკნელი ადგილი ამ ძველად შესანიშნავს ქალაქს და ესლად ბაღებს.

მკრწმუნეთ, თუ არ ის რაღაც გაუგებელი ჩვენი თვისება, რომლის ძალითაც უმეტეს ნაწილათ ჩვენ მივწევით ხელმე უფრო იქით, საითაც ბევრი დაბრკოლებები გვხვდებიან გზასედ და სადაც უფრო ძვირად გვიჯდება სიამოვნება, სურამა უნდა ირიცხებოდეს პირველ ხარისხის სასაფსუფსო ადგილებში და უფრო ბევრი სტუმრების ღირსია ხელმე ამ დროს, მინემ რამდენიც ჭყავს ხელმე. მაგრამ ტყუილად ეი არ არის ნათქვამი — «მანურ მღვდელს შენდობა არა აქვსო.» რადგანაც რკინის გზა შიგ შუა სურამში გამდის და სტანციაც აქვე იშეოფება, რადგანაც ხალხი, ამ გზით მოსიარულე, სშირად ხედავს მას და აქ მისვლა-მოსვლა ჩვენი ქალაქებიდგან ძალიან იათად ჯდება, ამისათვის აღარაფრათ მიაჩნიათ და მიეშურებიან სხვა გადავარგულ ადგილებში. რადესაც ამას ვამბობთ, ჩვენ სახეში გვეყანან არა რამელიმე ავანტიურებით მოცული პირები, რომლებიც,

მა თქმა უნდა, იქ უნდა წავიდნენ ხელმე, სადაც მათთვის მასხადენი მადნის წყლები არიან, ანამედ ისეთი პირები, რომლებიც დროს გასატარებლად, თავის გასართობათ და მოსაგრილებლად გამოდიან ხელმე ქაღაჭებიდგან და შეადგენენ სასაფხულო სადგომებში ყოველთვის უმრავლესობას.

ერთის მხრით, წასაკვირველია, ეს არის მიზეზი ჩვენი ქაღაჭებიდგან სასაფხულოთ გამომავალი ხალხის სურამისადმი უუურადღებობისა; მაგრამ, თუ მანინცა და მანინც დიდი უურადღება არ მიეცემოდა, ესლანდელი უმნიშვნელობა მანინც არ მიენიჭებოდა მას სასაფხულო ადგილებში და ყოველ-წლივ, მომატების მაგიერ, უფრო და უფრო არ მოაკვდებოდნენ მას «მეზაფხული» სტუმრები, (რამინც ეჭვი არ არის), რომ ამ მიზეზს ხელს არ უწყობდნენ სხვა მიზეზები, რომლებიც ადგილობრივი მოხელეების დაუდევრობისაგან და მცხოვრებლების მიუსხედრელობისაგან წარმოსდგებიან. რადგანაც ქაღაჭის ხალხს ავანგუბში გასვლის დრო მოახლოვებულა, უდროვოდ არ ვრაცხავ ამ მიზეზების და მათ მოსასპობელ საშუალებების ჩვენებას და ვიმედოვნებ კიდევ რომ სურამლები უუურადღებოდ არ დასტოვებენ ჩემს ბაასს მათთვისვე სასარგებლო საქმესად.

თუმცა ბუნებითი თვისება დიდს ძალას შეადგენს და მნედი მოსადრევიც არის, მაგრამ ხშირად ჩვეულებით გაუჩინებელი შეიქმნება ხელმე, ხან თითქმის დაუომობს ხელმე კიდევ მას თავის ადგილს. «ჩვეულება მეორე ბუნება არის», ამბობენ რუსები; ჩვეულება რუსულად უმტკიცესიაო, აღვიარებენ ქართველები. მამასადამე, სურამლების უურადღება იმზე უნდა იყოს მიქცეული, რომ როგორმე შეიხვიონ «მეზაფხული» სტუმრები; ამისათვის კიდევ ის არის საჭირო, რომ მათი გემოვნების-დაგვარათ მანაწილს საქმე. მასპინის, რაც მათ არ ესამოვნებათ.

მამინ, ეჭვი აღარ არის, სხვა გადაკარგულ ალაგებში საზაფხუ-
ლად გასვლას, ცოტათ-არის თუ ბევრათ, თავს მიანებებენ და
სურამში სიარულს დაიწყებენ. გარეულ ფრინველებს მათთვის სა-
სიამოვნო საკანკით ვაჩვენებ ხოლმე, პირუტყვის კიდევ გემრიელი
სასმელ-საჭმელით; კაცი კი, რომელიც ყველა ცხოველთა მეფე და
გვირგვინია, ჩვენი სისხლი და ხორცია, და რომლისაგანაც უფ-
რო დიდს საჩუქებობას გამოველოთ, სრულიად გავიწყდება
ხოლმე, ანაჟიკის სიამოვნებას მას არ ვაძლევთ და მარტო იმა-
ზე ვზრუნავთ, რომ, რაც ჭეიძლება სუფთათ გავაწმენოთ იგი,
ჯიბები დაუცარიელოთ და ისე გავისტუმროთ ხოლმე. რაღა
თქმა უნდა, რომ ამისთანა კაცი ხელს აიღებს ჩვენს სტუმრო-
ბაზე და, თუ პირში არა, ზურგით უკან მანტი, გვეტყვის —
ღმერთმა თქვენც შეგარცხვინოსთ, თქვენი მასწინძვლობაც და
თქვენთან მომსვლელი სტუმარიცა. ამას კი სრულყოფით ვერ
დავაბრალდებთ ზემოხსენებულ გაუგებელ ბუნებით თავისებას; ამ
შემთხვევაში დანაშაულები ჩვენა ვართ და, თუ გვსურს, (სტუ-
მართ მოუვარეობით კი არა — ეს ნამეტანა თავ-გაწირულობა იქ-
ნება ჩვენ დროში!), ჩვენსავე სასარგებლოთ, რომ ბევრი სტუმ-
რები გვევანდნენ ხოლმე, უნდა ვცადოთ ყოველის ღონის ძიე-
ბით მათს სიამოვნებას. —

სასმელ-საჭმელის სიუხვით და სიიაფით იქნამდის განთქ-
მული იყო სურამი, რომ თქმულობათაც კი დარჩენილა ზემო-
ქართლში. — იმერელმა სთქვათ, გავუწიებს ეს თქმულობა, «იმე-
რეთადგან» წავალ ქაჯაქში (თბილისში) — სურამში გაგვიღობ
მუცელსაო და ქაჯაქიდან წამოვალ — ისევ სურამშიო». დაიწყო
თუ არა ქაჯაქების ხალხმა საზაფხულად სურამში გამოსვლა —
ქაჯაქებზედ უფრო სიძვირე ჩამოვარდა აქ სოციალულობისა და
ამ მხრით თითქმის გადაამეტა კიდევ სურამშია ზოგიერთ სა-

ზაფხულს სადგომებს, მაგ. აბასტუმანს. ეს წარმოსდგა კიდევ
 იქიდან, რომ აქაურებმა თითქმის სრულიად ხელი აიღეს სა-
 ჯანო საქმეებისაგან—აღარც შინაურ პინტურებზე ფიქრობენ,
 აღარც შინაურ ფრინველებზე და აღარც სხვა რამ სამასწინძლო
 საჭირო საგნებზე. თითქო მარტო სადგომებში საჭიროებდ-
 ეს საზაფხულოდ გამომავალი ხალხი, სურამლები მიუცნენ
 მხოლოდ სახლების (უკეთესი იქნება ვოჭკათ, ქახების) შენების
 ზრუნვას. ააუნტებენ რამდენსამე ამოღარულ ზომებს, ჩაალაგუ-
 ბენ შიგ «ფოშტის ფიცრებს», დასურავენ თხლად ყავრით, შიგნით
 და გარეთ «შტუკატურას» გაუკეთებენ თეთრი მაწით, რომელიც
 აქვე — გვერდის უბანში ითხრება, დაჭყლენ «ფოშტის ფიცრითვე»
 ისე ჰატარა ოთახებთან, რომ თავი გუდს ვერ მოიქნევს, და
 სახლი მზათ განჯავსთ. მეტი ისეთ ფასს დაადებენ ხოლმე,
 რომ თვით შუა ქალაქში ბევრად იათად იშოვნის კაცი ზამთ-
 რობით მშენიანებად მოწყობილს სახლს რამდენიმე რიგის ოთა-
 ხებთან. ამითიც ხომ არ თავდება საქმე. იმისთვის, რომ უფრო
 ბევრი ადგილი დარჩეთ ამ გვარის აგარაკების ასაუფლებლად, სუ-
 რამის მცხოვრებლები თითქმის ყოველ წლივ უფრო და უფრო
 ავიწროებენ ისეც ვიწრო გზებს და იფარგლიან ამ გზებიდან ჩა-
 მონატრ დგილებს უშინა და ულასათო ღობეებით. მიუმატეთ
 ამას უზოების უსუფთაობა, გზების იქამდის ოღრო-ჩოღრო-
 სიმშრალის დროს, რომ კაცი, თუ ერთსილად არ იქმნა, ფეხს
 მოიტყენს და ავღრანს დღეში კიდევ, თუ ღამეში არ დაინძრო—
 მადლობა შესწიროს ღმერთსა, და, ერთი მიბძანეთ, ვის სძულს
 ისე თავი, რომ აქ მოვიდეს ხოლმე საზაფხულათ.

აი მიზეზები, რომლებიც უფროსობენ სურამს «მეზაფხუ-
 ლე» სტუმრებს და რომლების გამოც სახლების ამშენებლები,
 მოგების მაგიერ, ზარდაღის მეტს ვერაფერს ხედავენ, რადგანაც

წამთარ წათხუდ კარ გამოკეტოლებს და თანჯრებს-დახურულებს შესტქეჩიან ხალხი მათ.

თუ სურამლებს სურსთ სასარგებლოდ გამოიყენონ თავიანთ ქვეყნის მდებარეობა და ჭკვა, თვით ბუნებისგან მინიჭებულნი, (ან კი ვის არ სურს ეს ჩვენ დროში?), თავალები უნდა გააჭვიტონ და თითონაც ხელები უნდა განხმობონ და არა ზიწ-ღია შესტქეჩოდნენ ბუნებას, რომელიც მხოლოდ გვიადვილებს ზიწში დუგმის ჩადებას და თავისთავად კი არაფერს არ გვიჩინებს ზიწში. თუ ადგილმდებარეობა მოხსულები, განსაკუთრებით ისინი, რომლებსაც ხალხი უწოდებს «მინეჯვებათ», გზებზე და ეზოების სასურფთავეზედ არ წაგონებენ, რადგანაც, როგორც ბევრი მათგანისაგან გაგვიგონია, ჯამადირი არ ეძლევათ, თვითონ მცხოვრებლებმა მანაც იზრუნონ თავიანთ-თვის. არც თუ ასე ძვირათ დაუფლდეთ, რომ ვისიმე შემწეობა იყოს აქ საჭირო. თითქმის თვითთუფს კომისს, რა ხარისხის და წოდებისაგან უნდა იყოს, ჭკვას ხარ-კამეჩნი, რომლებს შიმწეობითაც, წელიწადში ერთი დღე რომ გადასდოს ამ თავისთვის სასარგებლოდ საქმეზედ, შეიძლება ეზოც წმინდათ შეინახოს და ეზოს წინ გზაც მოიკონტროლოს. ამ გვარად — დღეს ერთი გაისურფთავეს თავის ეზოს და ქვიმას დაყრის მის წინ გზას, ხვალ მეორე, მისი შესობელი, და ეს ორი შემხსენებელი მარტოთაგანნი მოისპობიან. ღობეების თესად ეზოებს შინაინი მოაჯირობიც გაუკეთდებთ და ამ შემთხვევაში არაფერი არ არის საჭირო სურამლებისათვის, მხოლოდ უნდა უარ-ჭყონ რაღაც მამა-პაპური ჩვეულება. ეს, გარდა იმისა, რომ შინას მისტემს სასალებს და თვით დაბას, საჭიროც არის ღობეებში ცუცხლის ადვილად გაჩენის შიშისაგამო. იქონიონ სურამლებმა მუდამ სახეში, რომ ურავს კაცის გაკეთება, თუ არ ჩაიმი ბედნიერი შემთხვევით. შე-

უძველესი და ბევრს და ურიგო სახლების შენებას თავი დას-
 ნებონ, გააკეთონ ცოტა და რიგიანები: ნუცუ გზებს შეავიწრო-
 ებენ, რადგანაც რიგიანი გზა ფასსა სდებს სახლსა. ფასებიც
 ცოტა ოდრე მოუკლან, რადგანაც უოკელ საბუნუას ათი თუმნის
 ალება უფრო სასარგებლოა, სინამ ერთ საფხულს ოცი თუმნი-
 სს და სამ-ათს საფხულს, ან კიდევ სამუდამოდ კარების
 გამოკეტა. ამას თვით ალებ-მიტეობის რიგი ითხოვს და
 მხალხოდ იმას რჩება ხალხი მოკვება, ჰინც მას მისდევს; ვინც
 კიდევ არ მისდევს ამ წესს — ის თითქმის უოკელთუის კატრდება
 ხალხი. რაც შეეხება ხარკგულები სიიაფეს — ეს თავის-თავად
 მხნდება, თუ სურამლები იქონიებენ სასწი, რამ იმათ, რა-
 გორათაც ადგილობრივ მცხოვრებლებს, მასწინძობსა შემკვნით
 და არა სტუმრობს და ამისგანო ხელს მიჭებენ ბაღულები,
 თუ შინაური ფრინველების და პირუტყვის გაშენებას და მოყ-
 ჯას. ესეც რამ არ იყოს, რამდენათ. ძნელია ყველაფრისათვის
 პასარში შეყურება, თვითოეულს აჯახს გამოუვლია...

მე დარწმუნებული ვარ და, ეჭვი არ არის, სურამლებიც
 დამეთანხმებიან, რამე, თუ ეს საშუალებები რამდენათმე ხმარე-
 ბულ იქმნიან და მით ხსენებული მიზეზები შემცირდებიან მა-
 ინც არის, სურამი განდება «მეზაფხულე» სტუმრებისაგან ყურა-
 ლების დინსი და უოკელ-წლივ, თუ ასობით და უფრო მეტო-
 ბით არა, ათობით და ოცობით მაინც მოკმატებიან მას საფ-
 ხულათ სტუმრები; რამდენათაც ეს კიდევ სასარგებლო, ხელ-
 მოსათობი იქნება სურამლებისათვის — ამასუდ ლაპარაკი ხომ
 საჭიროა ალარ არის...

გობრონ ლინელი.

25 აპრილი, 1882 წ.

კოლიტიკური სხოვრეზიდბან.

სანელმწიფო იდეალი.— მისი ნაკლულევალება.— გასწორების სა-
შუალება.— რათ ამოიღო ხმა „მეოთხე წოდებამ“, ანუ მუშა ხა-
ლხმა?— ნიმუში მეოთხე წოდების მოთხოვნილებისა.— ირლანდიის
საქტიელი.— მიზეზი ამ ნაირი მოქმედებისა.— რა ნაირ გარემო-
ბასია „მეოთხე წოდების“ საქმე რუსეთში?— ამ სანელმწიფოს
წესდებულება „შენსწული“ პირების გამო.

როდესაც, მრავალი გარემოების წყალობით, მთელი კაცო-
ბრიობა დააყო ცალკე-ცალკე ერსე, სხვა-და-სხვა ნაციებსედ;
მხოლოდ იმის შემდეგა ევაქეს ჩვენ შეკრებილი ისტორიული
მასალა. რა ხაირი ცხოვრებითა სცხოვრობდა ადამიანი ისტო-
რიულ პერიოდამდის, ამსუდ ჩვენ ნამდვილი არა ვიცით რა და
შეგვიძლიან მხოლოდ მისკედრით, სუსტათ წარმომავიღვინათ.
და რადგანაც მარტო ამ წარმოდგენას აქვს იქ ადგილი, ამი-
ტომ ერთი ჭკვა წარმომავიღვენს ძველ დროს ისე, როგორც სა-
მოთხისა და სისრულის პერიოდს კაცის ცხოვრებისას; მეორეს
კიდე წარმოდგენა ეუბნება, რომ ისტორიული სიტუაცილე კაცი-
სა გამოვიდა მის კულურ მდგომარეობიდან, სადაც იგი იყო
თუ მაიმუნის ღვიძლი ძმა არა, იმისი ღვიძლი ბიძაშვილი მან-
ცაო. ადარც კი ვიტყვი, თუ რამდენათ საჭირო და კარგია,
რომ ჩვენს გეგონდეს ამ დავიწყებულ წარსულსე ნამდვილი, მეტ-
ნიერებასე დადგენილი აზრი. მაგრამ, მოგუქსენებათ, არ ცოდ-
ნა არ ცოდვასო. მხოლოდ რაც კი ვიცით ჩვენ ამ ისტორიული

ცხოვრებიდან, იგი, ბევრ სხვა სასაჩუქრელ ჭეშმარიტებასთან, გვიმარტავს თავლ-სახინათ ერთ მთავარ მოკლენას მასზედ, თუ რაში მდგომარეობდა იდეალი სახელმწიფოსა.

რადგანაც დიდი ადგილი ეჭინა ისტორიულ კაცში იმ თავ-მოყვარეობას, რომელიც აშენებულა სხვების უბედურებაზედ, ანუ კიდევ, უნებოთი შეხედულება ქვეყნაერობაზედ კაცს ვერ აცილებდა თავის საკუთარ სურვილს, ვერ ხედავდა დაბრ-მაკებულ გონება ადამიანისა, თუ რა გვარი დამოკიდებულება არის სასაჩუქრელ ურთიერთა შორის კერძო პირთათვის, რა სპეციალი ადგილი უჭირავს ერთმანეთის დახმარებას; ამის გამო ისტორიული კაცი ემსახრებოდა მხოლოდ თავის საკუთარ თავს, და ეს სამსახურიც მიქცეული იყო მომეტებულ ნაწილათ სხვების დაზარალებას. დღესაც ისეთი ვულგური წარმოდგენა სუფევს კაცობრიობის უმრავლესობაში ურთიერთა შორის. ყველას თავისი თავი მიაჩნია კი ასეთ არსებათ, რომელსაც უნდა ემსახურებოდეს და ესარჩლებოდეს ყოველივე ის, რაც რაში არის დაბადებული მის გარშემო. თვით ღმერთი უნდა იტყვოდეს მხოლოდ მას, და სხვებსაც იმდენათ, რამდენათაც მას ვეჭვისთვის საჭიროა ესა. აქედან აიხსნება მისი აზგარიშების დატყრა თვით ღმერთთანაც: «გოგადრები, დააჟღერე ხეში მოწინააღმდეგენი და განმადიერე მე, მომეცი მისი საჩხო, ცოლი, ქალი, ცხენი და ბევრიც სსვანი».

მაგრამ, აგერ, ცხოვრების ტრიალმა, ყამთა ვითარებამ კაცი ნელ-ნელა შეაჩვია იმ აზრს, რომ ბუნება ძარტო იმის ფერხთა-მტრათ არ არის გაჩენილი. დღეს თუ ის განადგურებდა მუხობელს, ხვალ თითონ შეიქნებოდა სხვისგან დაბრეული. სხვადა-სხვა სტიქიებთან ბრძოლა იყო მისთვის საჭირო და ეს ბრძოლაც იმდენათ ადვილი იყო, რაც მომეტებული ადამიანნი

შივედლებდნენ ერთმანეთს და ერთათ შეებრძოდნენ წინააღმდეგ ძალას. ბევრმა ამისთანა მაგალითმა შეაწაღა ფრთები განუსაზღვრელ თავ-მოყვარებას, აშენებულს სხვების დაუძინებელ მტრებას. თავ-მოყვარების დაუყოფილებამ მოითხოვა, რომ რამდენიმე კაცი ერთათ შეკრულიყო რომელსაში საქმისთვის. ამ აზრზედ აშენდა ნაცია, კრი. რასაკვირველია, შვითხველმა უნდა კარგად იცოდეს, რომ ეს აშენება იმაზე უფრო ბევრ დროს მოითხოვდა, ვიდრე ამ სტატის წავითხვა. ამიტომ, საჭირო არ არის ეხლა იმაზე ღაზარაკი, თუ რამდენი ათასი დაბრკოლება უდგა წინ მრავალ ადამიანის ერთათ შეკრულებას.

ავერ შესდგა მთელი კრი, რომელსაც სახეში აქვს სტიქიური ძალის გაქარწყლება, რომ მას არ უშლიდეს ცხოვრებას, არ უმწარკუნდეს სიცოცხლეს, არ ართმევდეს სარჩოს. ეს ერთი მხარე ნაციის აშენებისა. მეორე მხარე თავის დაცვასთან სხვის დამონაპება იყო. მრავალნი ერთათ იმიტომ შეიყარნენ, რომ დაიცვან თავი, და კიდევ იმიტომ, რომ დიდი ძალით უფრო ადვილად შეიძლება წართმევა სხვისა სარჩოსი, უფრო ადვილია სხვების დასულთაპება და მათი გამოყენება თავის სასარგებლოთ.

უმთავრესი აზრი ნაციისა ამაში მდგომარეობდა. აქედან ნაციას უნდა ეშოვნა უმაღლესი სასქტია თავის მოქმედებისა, უმთავრესი კვირის დამკვრელი გარეშე ძალაში, რომელიც იყო ყოველისთვის შემქმნელი, დამბადებელი. იმან ეს სასქტია იპოვნა თვით სარწმუნოებაში, რელიგიაში. ყოველ ნაციას მარტო თავის თავი მიაჩნდა ღვთის კალთის ქვეშ, დანარჩენნი ეკონა ღვთისაგან გაგდებულნი და დაწვეულინი. როგორც წინათ კერძო შირი, აგრეთვე ნაცია ჭფრურობდა, რომ ყოველივე გაჩენილია მხოლოდ მისთვის და, რაც მის გარეშე სუფიქს, იგი არის

წინააღმდეგი ღვთისა, მის კანონებისა. ეს შეადგენდა წინათ ნაციის, ერის წმინებას.

ამ წმინებაზედ აშენდა ყოველი სახელმწიფო. აქედან, ჩასაკვირველია, უმადლესი იდეალი სახელმწიფოსა იმაში მდგომარეობდა, რომ მას მაგრა სჭეროდა თავისი ავლადობა, არ გამხდარიყო აკლებულ სხვა, «ღვთისგან დაწვეული» ერისაგან, თითონ, თავის მხრივ, ეკლასტის წაერთო, რაც კი რამ მოეპოვებოდა სხვა ნაციის. ეს იყო სახელმწიფოს იდეალი და ღვთაების ბეჭდვან ჯერ ისევე ასეთი თქვი ამეკ მას... უნდა თქვას გაცმა, რომ თუმცა ასეთ ვიწრო კალაპოტში იყო ჩამჯდარი სახელმწიფოს დანიშნულება, მაგრამ ამ კალაპოტში უშეულებელი ღვაწლი დასდო კაცობრიობის განათლებას და ცხოვრებაში განვითარებას. იმან მიანიჭია ხალხნი საზოგადო ჭირსა და იღბლის გაგებასა და განიარებას. იმან დანერგა ხალხში სიყვარული სოციალური ცხოვრებით არსებობისა და იმან დაიხსნა ადამიანი გაცდევებული, პირუტყვიანი მდგომარეობიდან.

* * *

მრავალი გამოცდილების შემდეგ ყოველი სახელმწიფო დაწმინდა, რომ ამ იდეალის აღსრულება მოსახერხებელია, რადგან შესრულებიან შემდეგი პირობანი: რადგან მართელი სახელმწიფო ვერ იცხოვრებს მარტო ცენტრალ-გლუბით სხვა ხალხებისა, ამიტომ უმრავლესობა უნდა იყოს გადამდგარი შრომისზედ, სასარგებლო საგნების წარმოებაზედ — მიწის ხვნაზედ, საქონლის მოვლა და გამრავლებაზედ; მაგრამ რაკი მეზობლად ყოფილ სახელმწიფოების თვალში მარტო სასარგებლო მუშაობა ხალხისა არ შეადგენდა იურიდიკულ უფლებას ხალხის თავისუფალ არსებობაზედ, ამიტომ საჭირო იყო ისეთი გარემოების დაბადება, რომელიც მათ აგრძნობინებდათ ამ ხალხის ცხოვრების საბუთებს.

ამისთანა საბუთი ყველა სახელმწიფოებში იზოგა იმ გარემოებაში, რომელსაც მოგვივლენს ჩვენ ღონიერი და დახელოებული ჯარისკაცი. მარტო იმასა ჰქონდა არსებობის ნება, ვინც გამაგრებული იყო ფიზიკური ძალით. უნებოთი საბუთები არა მოქმედებდნენ სახელმწიფოების თვალში. შეგიძლიან ფიზიკურად გამიმაგრდე, რომ კიდევ იცხოვრობ, არა და, მე, როგორც უღონიერეს სახელმწიფოს, თვით განგება მამლუკს ნებასა, რომ გაგანადგორო შენა, უუბნებოდა ერთი ხალხი მეორეს. ამიტომ უმთავრესი მოთხოვნაა სახელმწიფოსა შესდგებოდა ჯარისკაცის დაარსებაში. ვისაც უფრო მრავალი, დახელოებული ჯარისკაცი ჰქონდა, ცხოვრებაც იმას შეეძლო... მეომარი უნდა განთავისუფლებული იყოს ყოველ-გვარი საქმისგან, გარდა სამხედრო ხელის შესწავლისა. მეომარს აბარია დაფარვა მთელი სახელმწიფოს ავლა-დიდებისა, მისი ხალხის სიცოცხლისა. ამიტომ მშრომელ ხალხს უნდა ემოვნა ორგანი საჩხო—თავის გამოსაკვებლად და მეომართა შესანათად. ხალხმა იფიქრა, რომ თუკი ჩემი მოძმენი თავს დასდებენ ჩემი წადილების დასაფარად, ჩემი ნაწარმოების მოსავლედათ, ჩემი ცოლშვილის ასცდენად უღაპია მტრებისგან, მე მოვალე ვარ ასეთ ძვირ-ფას მუხრებზე ჩემი ლეკვა გაუნაწილოვო. ხალხი იხდიდა სახელმწიფო გადასახადს გულის-მოდგინებით, რომ დაეხდა არსებობის საბუთი, ფიზიკური ძალი.

მაგრამ როდესაც საქმე მიადგა ამისთანა დაუფრას მუშებზე და მეომრებზე, ხალხის წადილი იყო ხელმე თავის დაცვა—სხვისა არა მინდა რა, აღონდ ჩემსას ნურავის დახლებითა, და რაც გინდ დავლა იშოვნოთ თქვენი მტრებისგან, მე არ შეგეცილებითა, უუბნებოდა მეომრებს. ამის გარდა ხალხსა და მეომრებს შუა პრაქტიკული საჭიროება მოითხოვდა შუა-მავალ

ძალას, რომელსაც უნდა თავადაყური ედევნებინა, რომ მოემარტმე
 აღსასრულას თავისი მოვალეობა ხალხთან და უკანასკნელმა კი-
 დევ თავის მხრით მუდამ უგლებლივ აძლიას მოემარტმე სარჩო.
 ამისთანა შუა მავალის ადგილი დაიჭირა მთავრობამ, მმართვე-
 ლობამ, რომელიც განაგებდა ორივე მხრის საქმეებს, საჭიროე-
 ბისდა კვლად, ადგენდა კანონებს და სსვ.

ამ სახით შესდა შრთელი უშველებელი მესანიშიმე ოგორც
 შინაური საქმის განსაკულებათ, აგრეთვე გარეგანი უბედრობის
 ასაცდენათ. თუმიც მართებლობა მალას იდგა ხალხზედ და მე-
 ომრებზედ, მაგრამ თუ ეს უკანასკნელნი ერთმანეთს ზურგს
 მისცემდნენ, მაშინ მართებლობის მდგომარეობა შეიცვლებოდა
 ხოლმე, ხან ეს შეცვლა მას აღარ ადგომილებდა თავის ადგო-
 ზე, განიდევნებოდა ხოლმე სახელმწიფოდგან და უთმობდა თავის
 საქმეს სხვა პირებს. ამიტომ მართებლობას ისე უნდა
 ემჩქმუნა, რომ ან არც ერთი მათგანი არ შეეკვიწროებინა, ან
 არადა ერთ-ერთი უთყოფ თავის მხარესე ჭყოლოდა. უმაღლესი
 უფლება მეტათ სახარბიელო რამ არის გაცის თავ-მოყვარე-
 ობისათვის. თითქმის ყველგან მთავრობა მოემრების შემწე-
 ბით ასრულებდა ხალხის უმთავრეს მოთხოვნილებას, არა სდიდა
 მას სხვა სახელმწიფოს გულისათ, მაგრამ, თავის გარეშე წა-
 დილების აღსასრულებლათ, თითონ ხალხს ისე უყურებდა, ო-
 გორც პატრონი, და ისე განაგებდა, ოგორც თავის სული და
 გული მოითხოვდა. რომისა, საბერძნეთის, საფრანგეთის, ინგ-
 ლისის, ინდოეთის ჩინეთის და სხვა სახელმწიფოებმა დაგ-
 ვანახვეს, თუ რა გვარი წეობილება ჩამოვარდა ხალხში.
 ორდესაც ამათ მიადწიეს თავიანთ იდეალს, ე. ი. ისეთი
 ფიზიკური ძალის დამყარებას, რომელიც მათ იცვავდათ გა-
 რეშე მტრებისაგან, რაც რამ საცხოვრებელი მოიპოვებოდა

მთელ სასელმწიფოში, ის საცხოვრებელი ძანთებლობამ დაანა-
წილა კერძოთ და ჩაბახარს სამკვიდროდ გამოჩენილ შემადართა.
თითონ სასელმწიფოში შეიქნენ ამოჩეულები პირნი, რომელ-
თაც კუთხროდათ არათუ მამულ-დედული მთელი სახლისა, არა-
მედ თითონ ამ სახლის ხორცი და სულიც.

* *

საზოგადოთ ქვეყანაზედ ვერ დამისახლებთ ისეთ წმინდა
და ძალაუ საქმეს, რომელიც არ გაჭუჭყლიანდეს და არ გაწუწუ-
დეს, რომელსაც ეს საქმე ჩაკრდება წამხდარ და გათუჭუბულ
ადამიანის ხელში. ასეთი საქმე მოუვიდათ ძველებურ სასელმწი-
ფოებსა. სახემა თავის დაცვისთვის მოიგონა ერთადერთი სა-
შუალება, რომელიც მას აძლევდა ანსებობის ნებას, და ეს ია-
რალი რაკი ჩაკრდა ადამიანის ხელში, ამ ადამიანმა დაადო მას
ისეთი ფერი, რა შეილიც თითონ იყო. უფლების ძალით, შე-
ომრებთან ანგარიშების დაჭერით აღნიშნულმა სასელმწიფოებმა
ჩაგდეს თავის სიტყვებზე თავიანთ წარმომადგენლების ხელში.
წინათ მე მოგასსენეთ, რა თვალთ უყურებს ერთი კაცი მეორეს
ჯერ ესა, და რა თვალთ უნდა ეყურნათ ერთი ერთმანეთის-
თვის უწინ, რომელსაც კაცი იფიქრობდა, რომ მარტო თითონ
არის დაბადების შუაგული, მისი დედა-პირი, მისი სული და
გული! ამ ნაირათ, აუცილებლათ უნდა დარღვეულიყო ვარ-
შინია სასელმწიფოს წევრთა შორის. ვარშინია დაიწვას. უმ-
რავლესობა ჩაკრდა შინაურ ტყვეობაში. იგი ვარდაი-
ცა მასაღათ, რომელსაც აურ-დაურკვდა სურვილისამებრ უმცი-
რესობა. დაარსდენ კანონები, რომელნიც ესარჩებოდნენ მხო-
ლოდ უმცირეს ნაწილსა. უმრავლესობა დარჩა კანონის მფარვე-
ლობის ვარსკ. თითონ სარწმუნოება ესარჩებოდნა უძლავრე-
სებს და ზურგს უჭერდა უძლურებს. ინდაუთში დაიბადა საწმ-

მუნოებს, რომელიც აღვიანებდა, რომ მოვლბელი წოდება ამო-
 უშვა ღმერთმა ზიწიღგან და გუღიღგანაო, მასინ, რადესაც და-
 ბალი წოდება, უმწააღესობა, ღმერთმა გაანინა უპატიური ასო-
 ებიღგანაო. ამიტომ აწიეულთ უნდა იცხოვრონ ფუფუნებაში და
 დაწუნებულთ კი შრომაში, კაი-ვაგლასში, რომ ამ შრომით უ-
 შოვნონ საფუფუნებელი მასაღა ამოწიეულთ. ეს საწწმუნობა
 თითონ ღმერთმა ჩაკვაგონა და ვინც ამას არ აღვიანებს, იგი
 იქნება ღვთის წინააღმდეგი და, მასასაღამე, მოსაკლავიო. მეტი
 რა გზა ჭქონდა გაუნათლებულ გონებას, რომ არ ეწამა იგი?
 უმწავლესობამ იფიქრა, რომ ჩემი ბედი თვით ღმერთს დაწწ-
 სებიაო, მასასაღამე მე მმარტებს ღვთის განგების მლოწიღება
 და აღსწულებაო. აი უმთავრესი ნაკლულეკანება, რომელიც მო-
 ჭყვა წინანღელ სახელმწიფოო იღვალს. თუმცა გარკეპე მტერი
 მოგეკრებული იყო, მაგრამ შინაური მღგომარეობა უმწა-
 რესი გამოღდა. საწწმუნობამ შეარჩია აჯამი, რეგენი
 გონება კატისა ამ მღგომარეობასთან თავის უმადლესი სინათ-
 ლით, რომელიც უქადაგებდა ღვთის დიდებას, ამღეკდა ნუგეშს
 იმ საიქიოში, აწწწწწწ და აღეღებულ გწმნობას, რომელიც ით-
 ხლავდა შიშსა და შურის ძიებას, აფაქიზებდა გულს ცუდი მიდ-
 რეკვიღებისგან...

ტატალა

1882 წლის ჟურნალ „იმედზედ“ ხელის მოწერა მიიღება ქ. თბილისში — მხოლოდ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, მეორე თუშანიშვილის ქუჩაზედ, ნემენცების სასაფლაოსთან, № 12.

გარეშე მცხოვრებელთ შეუძლიანთ დაიბარონ ჟურნალი ამ ადრესით: *Въ Тифлисъ, въ редакцію грузинскаго журнала «ИМЕДИ».*

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალაქებში და თბილისში შინ მიტანით — — — 8 მან.

ნახევარი წლისა — — — — — 4 მ. 50 კ

სამი თვისა — — — — — 2 მ. 50 კ.

ცალკე ნომერი ღირს — — — — — 1 მ.

ვისაც ჟურნალი მისდისთ და სვედრი ფული ჯერ არ შემოუტანიათ, ვთხოვთ ძალე გამოგზავნონ.

ვისაც რომელიმე ნომრები ჟურნალისა არ მისვლიათ, ან არ მიუვიდესთ, ვთხოვთ გვაცნობონ და დაკარგული წიგნები გაეგზავნებათ ხელახლად.